

'N KOMMUNIKASIESTRATEGIE VIR DIE NASIONALE DEPARTEMENT VAN LANDBOU TER ONDERSTEUNING VAN KLEINBOERONTWIKKELING

deur

HENDRIK CHRISTOPHEL VILJOEN

Proefskrif ingelewer vir die graad Doktor in Wysbegeerte
(Landbouwetenskappe) aan die Universiteit van Stellenbosch.

Promotor: Prof J Laubscher
Departement Landbou-ekonomie
Universiteit van Stellenbosch

Mede-Promotor: Dr G J O Marincowitz
Departement van Landbou
Provinsie Wes-Kaap

JANUARIE 2000

VERKLARING

Ek, die ondergetekende, verklaar hiermee dat die werk in hierdie proefskrif vervat my eie oorspronklike werk is en dat ek dit nie vantevore in die geheel of gedeeltelik by enige universiteit ter verkryging van 'n graad voorgelê het nie.

UITTREKSEL

Institusionele dienslewering in die landbou kan optimaal geskied mits dit aan die behoeftes van boere voldoen. Sover dit landbouvoorligting en -inligting as die ondersteuningsarm daarvan betref, is in die verlede op wetenskaplike grondslag tred gehou met die behoeftes van die kommersiële boerdery aangesien 'n kennispoel oor tyd opgebou is oor dié boer as persoon en sy besondere behoeftes.

In ontwikkelingslandbou geld die teendeel. Uit die literatuur blyk dit dat daar aansienlike verskille tussen kommersiële en kleinboere bestaan wat 'n wesentlike invloed op hul inligtingsbehoefte mag uitoefen. 'n Onvoldoende kennispoel van die ontwikkelende landbouer, grootliks as gevolg van weinige grondvlakkontak, skep gevolglik 'n gaping in die mondering van die Nasionale Departement van Landbou (NDL) as diensleweringorganisasie. Die studie is daarop gerig om 'n bydrae te lewer tot die gebrekkige en dikwels algehele ontbrekende kennispoel en 'n strategie voor te hou ten einde die gaping te vernou.

Ten einde op hoogte te kom met die leefwêreld van kleinboere en bestaansboere en die invloed wat die gegewe mag uitoefen op hul uiteindelijke inligtingsbehoefte en -benutting, is 'n profiel saamgestel van tradisionele kleinboere in verskeie Landelike Gebiede van die Provinsie Wes-Kaap. Die inligting is bekom uit resente opnames en studies wat in die Gebiede uitgevoer is. Met die profiel as agtergrond, is voortgegaan om kleinboere in Landelike Gebiede se inligtingsomgewing te beskryf deur gebruik te maak van 'n kwalitatiewe ondersoekmetode bekend as die fokusgroepdata-insamelingstegniek.

Die bevindings van die ondersoek toon dat die behoefte aan grondbesit en die beskikbaarheid van finansiële hulpbronne primêre behoeftes is. Alvorens dit tot bevrediging van kleinboere opgelos word, kan nie verwag word dat inligting as 'n hoë prioriteit deur hulle beleef sal word nie. Wat die benutting van spesifieke inligtingskanale betref, word medeboere en landbouvoorligters as die belangrikste persoonlike kanale gemeld, met die radio en die gedrukte media as die belangrikste massamedia-kanale.

By gebrek aan 'n departementele kommunikasiestrategie word ontwikkelingsteunkommunikasie (OSK) as 'n potensiële strategie voorgelou om die leemtes te oorbrug wat in die ondersoek aangetoon is. OSK is in wese die skakeling tussen belangegroepe met die oog op konsensusbereiking wat oorgaan tot aksie en waarin die belange, behoeftes en vermoëns van alle rolspelers in berekening gebring word. Van groot belang in die OSK-strategie is die rol van die tussenganger wat bemiddelend optree tussen grondvlakgemeenskappe en instellings soos die NDL se direktoraat Kommunikasie, landbouvoorligters en selfs navorsers.

EXCERPT

It is indeed possible for agricultural institutions to render optimum services to farmers provided that such services meet the requirements of the farmers. Insofar as the agricultural extension and information arm of these services operated in the past, the emphasis was on keeping abreast - on a scientific basis - of the needs of commercial farming. The reason for this was that over the years a clear picture of the commercial farmer as individual and his particular needs had emerged and the focus was on this.

The opposite is true of developing agriculture. It is evident from available literature that there are substantial differences between them, and that these may well have a very real influence on the nature of their information requirements. Inadequate knowledge and information concerning the developing farmer - mainly as a result of very little personal contact at grass-roots level - therefore create a gap in the armour of the National Department of Agriculture (NDA) as a service organisation. This study is aimed at making a contribution to this inadequate - often totally lacking - pool of knowledge and to formulate a strategy that could narrow this gap.

To gain an insight into and become conversant with the world of small farmers and subsistence farmers and the influence that the realities of their lifestyle may ultimately have on their ultimate information requirements and the implementation thereof, a profile was compiled of traditional small-scale farmers in several Rural Areas of the Western Cape Province. This information was acquired from recent surveys and studies carried out in these areas. Using this profile as background, an attempt was made to describe the information environment by using a qualitative investigation method known as the focus group data collection technique.

The findings of the investigation show that the very real need for land ownership and the availability of financial assistance are primary needs. Before these problems are solved to the satisfaction of small farmers, it can not be expected that they will identify information as a high priority. As regards the utilisation of specific channels of information, fellow-farmers and agricultural extension officers are identified as the most important personal channels, with the radio and printed media as the major mass-media channels.

In the absence of a departmental communication strategy, development support communication (DSC) is put forward as a potential strategy to bridge the shortcomings that emerged from the investigation. In fact, DSC is the liaison between interest groups with a view to reaching consensus which leads to action in which the interests, needs and abilities of all role players are taken into account. The role of the go-between to act as mediator between ground-level communities and institutions such as the NDA's Directorate of Communication, and extension and research would also be vital.

DANKBETUIGING

Skrywer is innige dank verskuldig teenoor:

- ❖ My Hemelse Vader.
- ❖ Prof Johann Laubscher, studieleier, en dr Oosie Marincowitz, mede-studieleier, vir hul versindheid.
- ❖ Dr Dolf van Niekerk, voormalige direkteur: direktoraat Kommunikasie vir die aanvoer van die studie.
- ❖ Me Magriet Engelbrecht : direkteur, direktoraat Kommunikasie vir die geleentheid om die studie uit te voer.
- ❖ Kollegas van Biblioteek- en Dokumentasiedienste.
- ❖ Kleinboere in alle Landelike Gebiede.
- ❖ Magrieta de Lange : kollega en opregte medewerker.
- ❖ My vrou Annelize en kinders Stephan, Herman en Ilzé vir die aanmoedigende stilte waarin julle my afwesigheid so naby julle aanvaar het.

INHOUDSOPGAWE

	BLADSY
UITTREKSEL	i
EXCERPT	iii
DANKBETUIGING	v
1. INLEIDING	1
1.1 AGTERGROND	1
1.2 PROBLEEMSTELLING	2
1.3 DOELSTELLINGS EN DOELWITTE	10
1.4 VERWYSINGSRAAMWERK	11
1.5 VERKLARING VAN SLEUTELBEGRIPE	15
1.5.1 Ontwikkeling	15
1.5.2 Inligting	16
1.5.3 Kommunikasie	17
1.5.4 Ontwikkelingskommunikasie	17
1.5.5 Ontwikkelingsteunkommunikasie	18
1.5.6 Deelnemende kommunikasie	19
1.5.7 Interpersoonlike kommunikasie	19
1.5.8 Kommunikasiedium	19
1.5.9 Kommunikasiekanaal	19
1.5.10 Bestemming	20
1.5.11 Terugvoering	20
1.5.12 Massakommunikasie	21

1.5.13	Massamedia	21
1.5.14	Derde wêreld	21
1.5.15	Kleinboere (ontwikkellende landbouers)	21
1.5.16	Landbou- en landelike ontwikkeling	22
1.5.17	Voorligting	23
1.6	DIE ONDERSOEK	24
1.6.1	Ondersoekoriëntering	26
1.6.2	Ondersoekmetode	27
1.6.3	Ondersoekprosedure en data ontleding	29
1.7	OORSIG VAN HOOFSTUKKE	30
2.	BENADERINGS TOT ONTWIKKELINGSKOMMUNIKASIE	31
2.1	INLEIDING	31
2.2	DIE INVLOED VAN DIE VROEGSTE KOMMUNIKASIE-TEORIEË OP ONTWIKKELING	32
2.3	DIE MODERNISERING EN ONTWIKKELINGSBENADERING	35
2.4	'N PARADIGMA VERSKUIWING	40
2.5	DIE DEELNEMENDE BENADERING	42
2.6	ONTWIKKELINGSTEUNKOMMUNIKASIE (OSK)	46
2.7	TELEKOMMUNIKASIE AS POTENSIËLE TOEKOMSTIGE ONTWIKKELINGSTRATEGIE	50
2.8	OPSOMMING	51
3.	BESKRYWING VAN ONDERSOEKGEBIED	54
3.1	INLEIDING	54
3.2	LANDELIKE GEBIEDE	54
3.2.1	Kranshoek	55
3.2.1.1	Historiese agtergrond	55

3.2.1.2	Ligging, topografie en grondeienskappe	55
3.2.1.3	Klimaat	56
3.2.1.4	Grondbesit en boerderyvertakkings	56
3.2.1.5	Natuurlike plantegroei	57
3.2.1.6	Infrastruktuur en institusionele dienste	57
3.2.2	Genadendal	58
3.2.2.1	Historiese agtergrond	58
3.2.2.2	Ligging, topografie en grondeienskappe	58
3.2.2.3	Klimaat	59
3.2.2.4	Grondbesit en boerderyvertakkings	59
3.2.2.5	Natuurlike plantegroei	59
3.2.2.6	Infrastruktuur en institusionele dienste	60
3.2.3	Wupperthal	61
3.2.3.1	Historiese agtergrond	61
3.2.3.2	Ligging, topografie en grondeienskappe	61
3.2.3.3	Klimaat	62
3.2.3.4	Grondbesit en boerderyvertakkings	62
3.2.3.5	Natuurlike plantegroei	63
3.2.3.6	Infrastruktuur en institusionele dienste	63
3.2.4	Ebenhaeser	64
3.2.4.1	Historiese agtergrond	64
3.2.4.2	Ligging, topografie en grondeienskappe	65
3.2.4.3	Klimaat	65
3.2.4.4	Grondbesit en boerderyvertakkings	66
3.2.4.5	Natuurlike plantegroei	66
3.2.4.6	Infrastruktuur en institusionele dienste	67

3.3	OPSOMMING	67
4.	PROFIELSTUDIE VAN DIE ONTWIKKELENDE LANDBOUER	70
4.1	INLEIDING	70
4.2	FAKTORE WAAROP 'N PROFIELSTUDIE BERUS	71
4.3	PERSOONLIKE EIENSKAPPE VAN KLEINBOERE IN LANDELIKE GEBIEDE VAN DIE WES-KAAP	72
4.3.1	Geslag	72
4.3.2	Ouderdom	73
4.3.3	Taal	75
4.3.4	Opleidingsvlak	76
4.3.5	Kerkverband	78
4.4	SOSIO-EKONOMIESE FAKTORE IN LANDELIKE GEBIEDE VAN DIE WES-KAAP	80
4.4.1	Leierskap en organisatoriese deelname	80
4.4.2	Boerdery omvang	82
4.4.3	Arbeid situasie	84
4.4.4	Inkomste	86
4.4.5	Armoede	89
4.5	SOSIO-PSIGOLOGIESE FAKTORE IN LANDELIKE GEBIEDE IN DIE WES-KAAP	91
4.5.1	Bestuursvermoë	91
4.5.2	Kennis	92
4.5.3	Aspirasies	94
4.5.4	Houdings	97
4.6	OPSOMMING EN GEVOLGTREKKING	99

5.	DEPARTEMENTELE INLIGTINGBEDIENING EN –BENUTTING VAN INLIGTINGSKANALE IN DIE SUID-AFRIKAANSE ONTWIKKELINGSLANDBOU	103
5.1	INLEIDING	103
5.2	INLIGTING IN LANDBOUVOORLIGTING - HISTORIESE AANLOOP	104
5.3	DIE ONTSTAAN VAN DIE INLIGTINGSDIENS VAN DIE NDL	106
5.4	LANDBOU-INLIGTINGSKANALE	116
5.4.1	Radio	117
5.4.2	Televisie	121
5.4.3	Gedrukte media	123
5.4.4	Individuele kommunikasiekanale	125
5.4.4.1	Medeboere	126
5.4.4.2	Voorligting	127
5.4.4.3	Departement van Landbou	128
5.4.4.4	Nie-regeringsorganisasies	129
5.4.5	Groepkommunikasiekanale	130
5.4.5.1	Kursusse	130
5.5	ALGEMENE BEHOEFTE AAN LANDBOU-INLIGTING	131
5.6	OPSOMMING	134
6.	ONTWIKKELINGSTEUNKOMMUNIKASIE AS VOORGESTELDE KOMMUNIKASIESTRATEGIE IN DIE NDL	137
6.1	INLEIDING	137
6.2	OPERASIONELE STRATEGIE VAN OSK	138
6.2.1	Breë beginsels waarop strategie berus	138
6.2.2	Beginsels van toepassing in OSK aktiwiteite	139
6.2.2.1	Kommunikasie in die bevordering van deelname en mobilisasie	140

6.2.2.2	Kommunikasie in boodskapproduksie	142
6.2.2.3	Kommunikasie in voorligting en opleiding	142
6.2.2.4	Kommunikasie op institusionele vlak	143
6.2.3	Beginnels van toepassing in bestuur van die OSK eenheid	144
6.3	OSK DIENSLEWERINGSMETODES	148
6.3.1	Interpersoonlike kommunikasie	148
6.3.2	Landelike uitsendings	149
6.3.3	Prenteblaaie	150
6.3.4	Groepmedia	151
6.3.5	Massaveldtogte	152
6.3.6	Afstandonderrig	153
6.3.7	Hulpbronsentrum	153
6.4	INSTITUSIONELE PLASING VAN OSK EENHEID	154
6.5	DEURSLAGGEWENDE FAKTORE VIR DIE BEVORDERING VAN 'N SUKSESVOLLE OSK STRATEGIE	162
6.6	IMPLIKASIES VIR NDL	164
6.7	OPSOMMING	167
7.	OORSIG EN GEVOLGTREKKINGS	169
7.1	OORSIG	169
7.2	GEVOLGTREKKINGS	177
	LITERATUURVERWYSINGS	183
	BYLAAG A	199

HOOFSTUK 1

INLEIDING

1.1 Agtergrond

Suid-Afrikaanse landbou beleef tans aansienlike verandering ten opsigte van sekere fundamentele aspekte waaronder grondhervorming en lewering van dienste (ANC, 1995). Selfs die tradisionele begrip van 'n "boer" het verander (Witskrif oor Landbou, 1995)¹ wat meebring dat die Departement van Landbou se kliëntebasis verbreed het. Die Witskrif verwys dan ook na die beginsel van 'n toeganklike omgewing waarin ondersteunings-landbouprogramme 'n besliste rol sal speel in die verbreding van die ekonomiese en sosiale keuses van die landelike bevolking en gevolglik in die verbetering van hulle lewensgehalte.

In die verlede was een van die doelwitte van landboubeleid om voedselselfvoorsiening in Suid-Afrika te verseker en daar is gereken dat die ontwikkeling van kleinskaalse boerdery selfvoorsiening sou benadeel. Die potensiaal en rol van die kleinskaalse boer is egter belangrik binne die konteks van voedselproduksie; meer nog, dit is verenigbaar met die doelwit van voedselsekerheid op nasionale en huishoudelike vlak (Witskrif oor Landbou, 1995 : 2).

Die Departement van Landbou onderskei sewe landbou-beleidsgebiede en ondersteuningstrategieë om uitvoering aan sy missie te gee en sy doelwitte te bereik. Dit behels produksie, bemarking, volhoubare benutting van natuurlike hulpbronne, landboufinansiering, institusionele infrastruktuur, inligting en laastens navorsing, tegnologie-ontwikkeling, voorligting en opleiding (Witskrif, 1995). Hierdie studie poog om 'n bydrae te lewer tot 'n doeltreffender ondersteuningsrol van inligting tot voorligting aan veral die genoemde minder bevoorregte kliëntebasis en met hulle volle samewerking in 'n deelnemende kommunikasieproses. Dit moet beklemtoon word dat die studie gegrond is op bevindings van die kleinboersituasie in die Provinsie Wes-Kaap waar kleinboerbeoefening reeds vir geslagte heen grootliks deur Kleurling landbouers geskied. Die vermoede bestaan egter dat die voorgeslote strategie aanwendingsmoontlikhede vir ander kulture inhou.

---

¹ Die 1995 Witskrif is die jongste amptelike goedgekeurde beleidsdokument van die Regering, alhoewel dit opgevolg is deur latere beleidstellings soos byvoorbeeld 'n Groenskrif (1998). In breë het die beleidsdoelstellings egter nie sedert 1995 verander nie.

1.2 Probleemstelling

"Omvattende inligting is 'n voorvereiste vir beplanning wat boere op 'n deurlopende grondslag kan ondersteun. Dit is die Regering se verantwoordelikheid om toepaslike inligting te voorsien (aan alle produsente) deur al die nasionale tale en 'n breë mediaspektrum te gebruik. Inligting wat via die media voorsien word, moet in samewerking met die plaaslike landbouvoorligtingspersoneel van daardie gebied opgestel word en moet ter sake wees vir boere in 'n bepaalde agro-ekologiese gebied" (Witskrif, 1995 : 19-20). Dit impliseer noue en gereelde skakeling tussen departementele voorligtings- en inligtingspersoneel. Die ondersteuning wat inligting- aan voorligtingspersoneel kan bied, is afhanklik van die tipe inligting wat eersgenoemde via voorligting (en navorsing) verkry met die oog op verspreiding deur die bestaande massakommunikasiekanale, asook die kennis waaroor inligtingspersoneel beskik rakende die besondere omstandighede en behoeftes van boere.

Ten einde dié ideaal van die Witskrif te verwesenlik, sal gepaste inligting vir boerdery-ontwikkeling *"meer begrip van boere se omstandighede vereis as voorheen. Dit is belangrik dat die inligting wat aan boere verskaf word, ooreenstem met hul werklike behoeftes. Daar sal gevolglik van voorligtingsbeamptes verwag word om met verskeie groepe boere saam te werk om hulle inligtingsbehoefte te bepaal, eerder as om slegs tegniese opsies te bied waarvoor boere nie die geldelike (of ander) vermoëns het nie, of wat nie geskik is vir sommige boere se produksie-omvang of -metodes nie"* (Witskrif, 1995:20).

Wat landbouvoorligting betref, is die oënskynlike afname van voorligters in die Staatsdiens 'n wesentlike probleem en die afleiding mag volg dat inligtingvoorsiening tans nie volgens die vooropgestelde ideaal van die Witskrif geskied nie. Die posisie in die Wes-Kaap, en vergelykenderwys in twee aangrensende Provinsies tydens die aanvang van hierdie studie, word ter staving in Tabel 1.1 aangetoon.

Tabel 1.1 Getal voorligtingspersoneel in drie aangrensende Provinsies in die jare 1995 en 1998

Provinsie	1995	1998
Noord-Kaap ①	30	23
Wes-Kaap ②	35	28
Oos-Kaap (Westelike Streek) ③	28	13
Totaal	93	64

Bron: Kirsten①, Blomerus②, Scheltema③: persoonlike mededelings, Junie 1998

Wat die Provinsie Wes-Kaap betref, was slegs vier landbouvoorligters in 1996 met kleinboerbediening getaak, met een bedanking alreeds in die pyplyn en 'n verdere twee wat in dieselfde voetspore wou volg. Toekomstige aanstellings kan die negatiewe beeld egter aansienlik versag.

Die implikasie van 'n afname in voorligtergetalle moet gemeet word teen die bevinding van Thirtle en Van Zyl (in druk) dat die opbrengs op Staatsvoorligting van 62 persent tot 162 persent kan bedra. Oor die afgelope paar dekades het voorligting in Suid-Afrika ook toenemend "geprivatiseer", met die kommersiële boere as grootste teikengroep. Enige afname in Staatsvoorligters kan gevolglik tot nadeel van kleinboere wees. Voorligters in diens van nie-regeringsorganisasies in die Wes-Kaap was ten tye van die ondersoek te min in getal om 'n beduidende bydrae tot kleinboere se voorligtingsbehoefte te lewer.

Soverre dit die inligtingsarm van die Departement van Landbou betref, beskik die direktoraat Kommunikasie nie oor die nodige mannekrag om op grondvlak inligtingsbehoeftebepalings uit te voer nie. Gedurende die sewentigerjare het die afdeling Landbou-inligting (latere direktoraat Kommunikasie) inligtingsposte in die onderskeie Streke geskep om tweerigting kommunikasie tussen die Streke en die afdeling te bewerkstellig. Weens die feit dat die poste óf nooit gevul is nie óf vir slegs kort periodes beman was, is dit mettertyd afgeskaf, met die uitsondering van die destydse Winterreënstreek waar die pos deurgaans gevul was. Die direktoraat het egter 'n

nasionale inligtingsvoorsieningsopdrag en behoort gevolglik op hoogte te bly van boere se behoeftes ten einde doelgerig daaraan te kan voldoen.

Institusionele ondersteuning aan kommersiële boere was in die verlede redelik eenvoudig aangesien die aksies hand aan hand met die boere se vooruitgang ontwikkel het. 'n Kennispoel is oor tyd opgebou van die kommersiële boer as persoon en sy besondere behoeftes (Van Niekerk, 1994). Die volgende is enkele voorbeelde van formele studies wat hierdie kennispoel oor die jare aangevul het. So ondersoek Van As (1959) die rol van die pers en die radio as inligtingsbron in 'n voorligtingsprogram. Daaruit het dit geblyk dat nuusblaaie naas landbouvoorligters (uitbreidingsbeamptes) die belangrikste inligtingsbron van kommersiële boere is, gevolg deur landboutydskrifte en die radio.

Watson (1980) se ondersoek na die voorsiening van bestuursinligting in kommersiële landbou konsentreer op 'n stelselbenadering in navorsing- en voorligtingsaktiwiteite vir maksimum inligtingsdoeltreffendheid.

In 'n ondersoek deur Viljoen (1985) na die rol van die massamedia by wingerdboere, is bevind dat daar 'n groot behoefte by kommersiële boere bestaan na bladskrifinligting en 'n radioprogram met streekspesifieke landbou-inligting.

Van Niekerk (1990) ondersoek die rol van die biblioteek in die Suid-Afrikaanse landbou-inligtingsituasie en bevind dat biblioteke 'n onpartydige toegang tot landbou-inligting kan verseker en dat dit die sosio-ekonomiese ontwikkeling van gemeenskappe op die platteland kan bevorder.

Die studie-inhoud van voorligtingsopleiding het in breë op kommersiële sowel as ontwikkelingslandbou gefokus. Aangesien afgestudeerdes hoofsaaklik kommersiële boere bedien het, is die kommunikasiekanale van die direktoraat Kommunikasie in hoofsaak volgens die behoeftes van die kommersiële boer ontwikkel en benut, en kan beswaarlik met die kleinboere se behoeftes versoen word.

Met die verbreding in 1993 van die kliëntebasis van die Departement van Landbou het die voorligtings- en gepaardgaande inligtingsdienste gevolglik mank gegaan aan noodsaaklike inligting aangaande die kleinboer, sy profiel, behoeftes en die wyse waarop dienslewering optimaal moet geskied. Die nodige samewerking van kliëntekant is ook dikwels gebrekkig.

Uit die literatuur blyk dit dat daar groot verskille bestaan tussen die kommersiële boere en kleinboere. So byvoorbeeld verwys die uitdrukking kleinboere dikwels na 'n "arm" boer met min grondtoegang. Dit impliseer dat die definisie 'n sekere verband inhou met grondgrootte wat benodig word vir die onderhoud van 'n familie. Verskeie pogings is op grond hiervan aangewend om kleinboere te kategoriseer en 'n studie deur die Wêreldbank in Suid-Asië verwys na drie breë kategorieë van kleinskaal landbouers, naamlik dié nagenoeg sonder grond, marginale boere en kleinboere. Eersgenoemdes het volgens die studie minder as 0,4 ha, marginale boere 0,4 tot 1 ha en kleinboere 1 tot 2 ha grond tot hul beskikking (Singh, 1979). Dit is egter norme vir bepaalde omstandighede in Suid-Asië en is nie noodwendig betroubare norme vir aanwending onder Suid-Afrikaanse toestande nie. Dit verleen egter 'n breë aanduiding van wat die behoefte mag wees.

Grondgrootte alleen as 'n maatstaf gaan egter mank aan verskeie beperkinge. Inkomste aanduidings soos bruto boerderyinkomste mag 'n betroubaarder maatstaf wees om 'n kleinboer te identifiseer (Ramakrishna, 1982). Verskeie faktore kan egter hier 'n rol speel soos grondkwaliteit, besproeiing, klimaat, die beskikbaarheid al dan nie van boerdery-insette en kennis van boerdery. Die maatstawwe benodig egter volledige inligting wat nie altyd geredelik beskikbaar is nie.

Na gelang van ekonomiese verskille, beskikbare hulpbronne, persoonlike eienskappe, waardes en belange, onderskei Bembridge (1987:163) vier kategorieë van huishoudings in landelike gebiede.

- Hulpbronarm huishoudings sonder enige grondbesit.
- Kleinskaal grondeienaars met produksievlakke benede die bestaans-minimum.

- Progressiewe kleinskaal grondeienaars wat 'n sekere vlak van tegnologie toepas en wat in staat mag wees om 'n gedeelte van hul produksie te bemark, maar in die algemeen nie genoeg voedsel vir eieverbruik produseer nie.
- Markgeoriënteerde boere wat 'n bestaan uit boerdery maak.

Al vier kategorieë word vir doeleindes van hierdie studie ondersoek. Vervolgens is dit belangrik om kennis te dra van die belangrikste eienskappe van dié persone aangesien dit 'n direkte of indirekte invloed mag uitoefen op hulle inligtingsbehoefte. Randhawa en Sundaram (1990:8-10) wys in die verband op algemene eienskappe van kleinboere wat deur die literatuur uitgewys word en wat as agtergrond kan dien vir die bepaling van eienskappe van kleinboere wat in hierdie studie ondersoek is.

- Landbou-arbeid geskied meestal deur die familie self en 'n groot gedeelte van die familie se onderhoudsbehoefte word deur eie produksie voorsien.
- Risikovermyding en voedselsekerheid geniet sterk oorweging in die kleinboer se huishouding.
- 'n Komplekse stel vertakkings wat gewasverbouing, lewende hawe en buite-plaas aktiwiteite insluit, word beoefen.
- Die grootste gedeelte van produksie word vir huishoudelike verbruik benut sodat die bemarkbare surplus baie laag is.
- Ten einde die kleinboer teen onsekerhede soos klimaatsfaktore te beskerm, is die tussenplant van verskeie gewasse algemeen.
- 'n Baie lae werkskapitaal vir produksie-omset is algemeen, gepaard met 'n hoë skuldslasverhouding. Dit is dikwels toe te skryf aan die behoefte om skuld aan te gaan vir onderhoudsdoeleindes ten einde die gesin of familie van een produksiesiklus na die volgende te dra.
- Kleinboere is normaalweg nie in staat tot grootskaalse kapitaal investering in hul grond nie wat dan ook grootliks tegnologies beperkend inwerk. Selfs die minimum toerusting wat nodig word om produksie te verhoog, neig tot oorkapitalisasie van sy bates.
- Ten opsigte van die aanvaarding van nuwe tegnologieë het kleinboere 'n eiesoortige ekonomiese denkwysie wat hul reaksie op verandering beïnvloed. Die ekonomiese denkwysie is 'n uitvloesel van die omgewing waarin kleinboere hul bevind. Dit, tesame met hulpbronne laag in kwantiteit en dikwels kwaliteit, skep by kleinboerfamilies 'n afkerigheid tot

risikoneming. 'n Moontlike gevolg hiervan is dat kleinboere geneig is tot diversifikasie van hul aktiwiteite.

- Baie kleinboere is werksaam in die arbeidsmark waar hulle 'n bykomende inkomste verdien. Gevolglik is talle kleinboere beide produsente en werknemers.
- Grondhuurders toon oor die algemeen 'n laer produktiwiteit as grondeienaars. Die onsekerheid wat huur van grond meebring ontmoedig groter arbeid en ander insette.

Bembridge (1987:157-158) kontrasteer die beperkings wat die kleinboer in die minder ontwikkelde gebiede van Suid-Afrika in die gesig staar met dié van sy kommersiële eweknie. In die minder ontwikkelde gebiede beleef talle kleinboere 'n situasie van verswakkende grondvrugbaarheid, verslegting van weigebiede as gevolg van kommunale beoefening en die gevare van oesskade deur vee of diefstal van hul oes. Dié skrywer maak die volgende toevoegings tot die gemelde lys van algemene eienskappe:

- Die omvang van besproeibare grond en veebesit wissel tussen individue en gebiede. In minstens 90 persent van gevalle egter is dit onvoldoende om 'n lewensbestaan daaruit te maak. Grond is dikwels in kommunale besit met verskeie grondgebruiksregte.
- Kleinboere beskik gewoonlik nie oor maklike toegang tot die volgende nie: plaasimplimente en insette, krediet, bemarkingskanale, vervoer, tegnologie en instellings vir oesversekering. Leierskap en funksionele organisasies op plaaslike vlak ontbreek dikwels tesame met 'n afwesigheid van deelname in landbou-ontwikkeling en die vermoë om politieke druk uit te oefen. 'n Verdere knelpunt is die kleinboer se onderworpenheid aan die druk van besluitneming deur tradisionele gesag.
- Wat voorligting betref, het kleinboere dikwels weinig toegang tot die diens en waar dit wel bestaan ontbreek dit dikwels aan toepaslikheid.

Hierdie bevindings word gestaaf deur Nieuwoudt en Vink (1989) en Nieuwoudt (1990) vir Kwazulu-Natal en deur Singini en Van Rooyen (1995) vir die voormalige Tuislande in die Noordelike Provinsies.

In skrilte kontras met talle van die eienskappe, skets Bembridge (1987) die kommersiële boer van Suid-Afrika soos volg. Dié boer beskik oor eiendomsreg op grond wat groot genoeg is om

'n lewensbestaan te verseker. Die boer het betroubare toegang tot krediet, plaasimplemente en -insette en oesversekering op sekere gewasse. Hy is goed bedien met vervoernetwerke, navorsing-, voorligting- en inligtingsdienste. Die kommersiële boer het toegang tot sterk boere organisasies en komitees met politieke inspraak. Op kulturele gebied is 'n individuele benadering tot besluitneming algemeen.

Burger (1987:12) verwys na die belangrikste eienskappe van die moderne kommersiële boer soos blyk uit die literatuur:

- Dit is meestal 'n jonger persoon wat selde ouer as 50 jaar is.
- Die boer het 'n hoë bestuursvernuf en bedryfsbegrip en heg besondere waarde aan ontwikkeling.
- Die persoon kan onder die mees geletterde groep ingedeel word en benut geleenthede tot selfstudie.
- Voortvloeiend maak die boer gereeld kontak met 'n wye reeks van verskillende inligtingsbronne. Hy wend hom ook dikwels direk tot navorsingsinrigtings en word makliker deur massakontakmetodes bereik.
- Die boer is ruim in sy denke, het 'n duidelike toekomsbeeld vir sy boerdery en beskik gewoonlik oor 'n kantoor waaruit hy sy onderneming bestuur.
- Ekonomies rasionele denke kenmerk sy besluitvorming.
- Hy is meer ongebonde tot plaaslike groepsnorme en het vrye kommunikasie met buitestaanders - dikwels oor groeps- en gemeenskapsgrense. Dit het tot gevolg dat die boer hom makliker in veranderde en moderne omstandighede kan inleef.
- Die boer beskik dikwels oor besondere begripsvaardigheid en goeie kennis van boerderypraktyke.
- Nuwigheide word geredeliker en vroeër aanvaar as diegene wat as agterosse beskou kan word.

Uit voorafgaande wil dit voorkom dat inligtingsbehoefte van kleinboere en kommersiële boere verskille sal toon en dit sou onwys wees om te aanvaar dat die bestaande dienslewering slaafs op kleinboere van toepassing gemaak kan word. Alhoewel die besef reeds vroeg posgevat het, is daar steeds geen media-opname van klein- en bestaansboere uitgevoer nie (Engelbrecht,

1997:4). Bembridge (1995:v) wys ook daarop dat geen navorsing onderneem is ten opsigte van gedrukte media wat op kleinboere gerig is nie.

Die afleiding kan gevolglik gemaak word dat die pogings wat tot op hede deur die Departement van Landbou aangewend is om kleinboere van inligting te bedien, nie op dieselfde fondament as inligtingbediening aan kommersiële boere berus nie en tot dusver ongetoets voortbestaan. Schutte (1992) wys spesifiek daarop dat enige voorligtings- en inligtingstelsel wat op die been gebring mag word, op die behoeftes en idioom van die kleinboer moet berus. Aangesien die inligtingsbehoefte van die kommersiële boer bevrediging geniet terwyl dié van die ontwikkelende landbouer onbevredigend is, sal hierdie studie fokus op die ontwerp van 'n kommunikasiestrategie wat gerig is op die kleinboer, maar wat tegelyk versoenbaar sal wees met die behoeftes van die kommersiële boer.

Die vraag is dus of die bydraes in radio- en televisieprogramme en die gedrukte inligting vervat in infopaks, aan die kleinboere se ware behoeftes voldoen, of die kommunikasiëkanale wat aangewend word en die inhoud daarvan toepaslik, bekostigbaar en toeganklik is en hoedanig die beginsel van deelname ter sprake is.

'n Verdere probleem kom hier na vore. Daar is voorheen daarop gewys dat inligting volgens die behoeftes van kommersiële boere in noue samehang met die voorligter geskied het. Dit impliseer 'n kontakmeganisme tussen voor- en inligtingspersoneel, wat in die geval van kleinboerinligting-bediening grootliks ontbreek. Die onus berus dus grootliks op die inligtingsdirektoraat van die departement om besluite rakende inhoud en kanaalaanwending met die oog op kleinboerbediening outonoom te neem, waar departementele voorligtergetalle oënskynlik afneem of waar die nodige skakeling tussen voor- en inligting onbevredigend geskied as gevolg van die voorheen vermelde onvoldoende getal voorligters. Sodanige besluit berus gevolglik op persone wat geen grondvlakkontak het nie, dikwels nie landboukundig geskool is nie en ook nie ontwikkelingslandbou georiënteerd is nie.

'n Gebrek aan behoeftekennis en die spesifieke omstandighede wat daartoe aanleiding mag gee, mag tot gevolg hê dat inligting vervlak word tot op die vlak van die universele of

irrelevansie. By gebrek aan deelname van alle rolspelers, terugvoering en evaluering, bly die probleem voortbestaan.

Sover dit navorsing betref, geld die probleem vanuit 'n ander invalshoek. Die opmerking: "*Ons het die tegnologie ontwikkel; die kleinboere moet dit net toepas*", het skrywer dikwels ter ore gekom. So 'n siening geld alleen mits navorsers gemelde omstandighede en behoeftes tydens tegnologie-ontwikkeling voor oë hou.

1.3 Doelstelling en doelwitte

Die studie gaan van die veronderstelling uit dat daar in enige ontwikkelingsituasie 'n kommunikasiestelsel benodig word wat alle belanghebbendes in staat sal stel om aktief deel te neem aan die stelsel en nie bloot ontvangers te wees van eksterne opgestelde boodskappe nie. Om hieraan te voldoen, word 'n deelnemende kommunikasiebenadering vir kleinboer inligtingbediening in die vooruitsig gestel ten einde 'n sinvolle en praktiese alternatief voor te hou.

Die volgende doelwitte word in die studie voorgehou:

- 1.3.1 Om 'n teoretiese onderbou tot die ontwerp van 'n sinvolle holistiese kommunikasiestrategie in landelike ontwikkeling te verskaf.
- 1.3.2 Die verskeie faktore wat 'n invloed kan uitoefen op die mens se boerdery gedragspatroon sal uitgelig word om beleving en gedrag in die kommunikasiesituasie te verklaar.
- 1.3.3 Die mate waartoe die deelnemende beginsel beslag kry in die inligtingsaksies van die Nasionale Departement van Landbou, sal in oënskou geneem word met die doel om die huidige situasie ten opsigte van 'n inligtingstrategie wat gevolg word, te evalueer.
- 1.3.4 Om 'n toepaslike kommunikasiestrategie vir ontwikkelingslandbou te ontwerp.

1.4 Verwysingsraamwerk

Kundiges wat hul aandag toespits op landelike ontwikkeling word gekonfronteer met 'n moeilike uitdaging. Ten grondslag daarvan lê die interafhanklikheid van talle faktore wat 'n invloed uitoefen op ontwikkeling (Cohen, 1979). Indien landelike armoede die gevolg is van die gesamentlike impak van verskeie probleme, kom Bryant en White (1980) tot die gevolgtrekking dat 'n gesamentlike aanslag op al die probleme genoodsaak word. In landelike ontwikkeling moet daar dus van 'n stelselsverband uitgegaan word (Moris, 1981).

Die landelike milieu is volgens Bembridge (1987:668) 'n kombinasie van infrastrukturele, ekonomiese, politieke en algemene ontwikkelingsfaktore wat 'n diepgaande invloed uitoefen op die landelike ontwikkeling in enige spesifieke land. Dié skrywer wys daarop dat kennis van die ekonomiese gedrag, motivering, waardes en houdings van landelike families voorwaardelik is vir die sukses van enige landelike ontwikkelingsprogram (Bembridge, 1985).

Voorligting staan sentraal tot die inligtingsnetwerk. Dit is die deel van die stelsel wat dit toespits op inligtingsoordrag. Dit kan gesien word as een van die netwerk se belangrikste verteenwoordigers by die boere en tegelyk ook een van die boere se belangrikste verteenwoordigers en voorsprake by die stelsel. Voorligting is gevolglik nie 'n passiewe tussenganger nie maar veeleer 'n aktiewe deelnemer wat inligting bekom en orden en dit daarna kanaliseer na, en ewe belangrik, van boere.

Voorligting is kompleks en behels die verandering van menslike gedrag by wyse van kommunikasie. Ten einde doeltreffend te funksioneer, benodig dit die ondersteuning van bevoegde instellings en tegnieke om inligting te verwerk in 'n voorligtingsboodskap en te versprei.

Terwyl 'n inligtingstelsel 'n belangrike bestanddeel uitmaak van voorligting, kan laasgenoemde egter nie ten volle funksioneer tensy alle dele van die stelsel in plek is nie. Dit mag insette insluit soos produksiemiddele (saad, kunsmis, besproeiingswater), navorsingsbevindings, kredietfasiliteite, infrastruktuur soos paaie en markte en 'n landboubeleid wat landbou-beoefening goedgesind is. Indien al die faktore in plek en operasioneel is, kan voorligting

doeltreffender geskied. Worth (1995:58) stel voor dat die volgende stappe geneem behoort te word ten einde diensleweringseffektiwiteitsmeganismes te bepaal of te ontwikkel.

- Bepaal die spesifieke kliëntebasis met die oog op dienslewering
- Bepaal kliënte se voorkeurbehoefte en benodigde dienste
- Bepaal die beste wyse van dienslewering
- Ontwikkel 'n bestuurstelsel wat doeltreffende dienslewering in die vooruitsig stel.

Ten aanvang moet gelet word op watter dienste benodig word en deur wie dit benodig word.

'n Aanduiding van die persoon wat bedien moet word, word verkry in die Witskrif oor Landbou (1995:4). 'n Boer word daarvolgens beskryf as 'n grondgebruiker wat ongeag ras, geslag of omvang van produksie, landbou produktief beoefen, hetsy voltyds of deelyds en ongeag of landbou die hoofbron van inkomste is. Die Witskrif wys dan ook pertinent op Suid-Afrikaners wat voorheen nie toegang tot geleenthede in die landbou gehad het nie - insluitend plaaswerkers en ook vroue wat tradisioneel 'n besondere rol in die landbou in Afrika speel. Dit gee dus 'n aanduiding van die nuwe kliëntebasis van die Departement van Landbou.

Wat behoeftebepaling betref, sal daar van voorligters verwag word om met verskeie groepe boere saam te werk om hulle inligtingsbehoefte te bepaal. Met die oog hierop moet 'n nuwe model van deelnemende voorligting, waarin die voorligter opgelei is om as fasiliteerder op te tree, die huidige tegnologiese-oordragmodel vervang (Witskrif, 1995:20). Die kriteria waaraan die behoefte gemeet kan word, is onder meer toegang, bekostigbaarheid en toepaslikheid. Die verskeie groepe van kliënte mag in die praktyk egter wyd uiteenlopende behoeftes beleef. Noukeurige ondersoek na die behoeftes van die onderskeie groepe is dus voor die hand liggend alvorens doeltreffende diensleweringmodelle ontwikkel kan word. Wat die behoeftebegrip betref, ontstaan verskeie vrae wat toeligting noodsaak. Wat word bedoel met behoeftes? Wie bepaal behoeftes? Watter benadering moet gevolg word om behoeftes te bepaal?

Die literatuur is ryklik voorsien van definisies wat verband hou met dié begrip. Volgens Tylor (1971) is 'n behoefte die verskil tussen die bestaande situasie waarin iemand hom bevind en 'n aanvaarbare norm. Maslow (1954:98) rangskik behoeftes van die mees fundamentele na

daaropvolgende hoër vlakke. Binne hierdie hiërargie word 'n hoërvlak behoefte slegs geaktiveer nadat die individu 'n sekere mate van bevrediging uit laer vlakke van behoeftes put. Maslow se hiërargie omsluit die volgende behoeftes: oorlewing, veiligheid, saamhorigheid, erkenning en selfverwesenliking. Die mate waartoe persone se behoeftes van die fundamentele na hoër ordes verskuif, mag ook 'n invloed uitoefen op die besondere inligting wat sodanige persone op 'n spesifieke tydperk mag benodig.

Havighurst (1956) stel behoeftes gelyk aan ontwikkelingstake wat strek van kindsdae tot volwassenheid. 'n Ontwikkelingstaak word deur Havighurst beskryf as een wat op 'n sekere tydstip in 'n individu se lewe na vore kom. Die suksesvolle bereiking daarvan bring geluk mee wat weer kan lei tot sukses met opvolgende take. Tegelyk bring mislukking ongeluk vir die individu mee, afkeuring deur die gemeenskap en verleentheid met latere take. Havighurst beweer dat drie kragte 'n invloed uitoefen op ontwikkelingstake gedurende die verskeie lewenstadia, naamlik fisiese ontwikkeling, kultuurdruk deur die gemeenskap en persoonlike waardes en aspirasies van die individu.

Combs (1962) stel voor dat die strewe na genoegsaamheid 'n basiese behoefte van alle mense is. Individue streef nie alleen na die handhawing van die waarneembare self nie maar ook na die ontwikkeling van die genoegsame self en wel 'n self wat bevoeg is om doeltreffend en bekwaam om te gaan met die lewensbehoeftes van die hede en die toekoms.

Wat na vore kom uit die gemelde definisies en beskrywings van behoeftes, is die begrip dat die behoeftes van 'n persoon of groep van persone die kumulatiewe effek is van menskundige, sosiale, kulturele en fisiologiese faktore. Gevolglik kan behoeftes gedefinieer word as 'n tekort aan, wanbalans, of gaping wat bestaan tussen die werklike situasie en 'n stel van gemeenskapsnorme wat wensliker blyk te wees. Behoeftes impliseer dus 'n gaping tussen dit "wat is" en dit "wat behoort te wees". Dit word deur Leagans (1964) en Tylor (1971) in Figuur 1.1 geïllustreer.

Figuur 1.1 Behoeftekonsep soos geïllustreer deur Leagans (1964) en Tylor (1971)

"Wat is" word bepaal deur die insameling en bestudering van inligting van die werklike situasie. Die volgende vrae is wesentlik (Bembridge, 1984:7): Waar staan kleinboere tans; watter faktore gee aanleiding tot hul optrede; watter hindernisse is daar op hul pad? Met die samewerking van lede van die teikengehoor kan die inligting benut word om behoeftes te bepaal, belangstelling by die teikengehoor te ontlok en op alternatiewe aksieplanne te besluit ten einde die behoeftes te vervul (Boone, 1985:115). Volgens Boone behoort inligting versamel te word veral met die oog op huidige tendense, fisiese faktore, waarneembare behoeftes van individue, publieke aangeleenthede en beleid. Crouch en Chamala (1981) wys op die belang van 'n situasie-analise van landelike gemeenskappe ten einde 'n moontlike kommunikasiegaping tussen ontwikkelingsorganisasies en boere te voorkom. Dit is gevolglik duidelik dat 'n grondige kennis van die behoeftes van kleinboere noodsaaklik is alvorens ontwikkelingspogings enigsins van toepassing op daardie behoeftes kan wees.

Boone (1985) wys verder daarop dat die aard en omvang van 'n behoefte op die belang van die probleem dui, met ander woorde hoe groter die gaping tussen wat is en wat behoort te wees, hoe groter die probleem.

Behoeftebepaling is 'n komplekse en uitdagende onderneming wat antwoorde op die volgende vrae noodsaak: Behoort behoeftes slegs deur die teikengehoor of gesamentlik deur die voorligter en sy kliënte gediagnoseer te word? Wat is die probleme wat mag ontstaan indien

die voorligter behoeftes diagnoseer sonder die samewerking van die teikengehoor? Behoort die voorligter voorskrywend op te tree teenoor sy gehoor? Die aksie wat Boone (1985:117) in 'n konseptuele model voorstaan, is een van 'n aktiewe vennootskap tussen die voorligter en die kliëntegehoor in 'n gesamentlike poging om individue se behoeftes te bepaal en te takseer, waarna aktiwiteite ontwikkel kan word wat ingestel is op die behoeftes van die gehoor. Die benadering verskil van 'n algemene praktyk wat dikwels aangetref word waardeur organisasies, gesien vanuit hulle standpunt, besluite neem oor gehore se behoeftes en dit met aksieprogramme opvolg. Sodanige aksies kan bevraagteken word en twyfel bestaan oor die waarde daarvan vir diegene op wie die aksie gemik is.

Vervolgens kom die vraag van dienslewering op grond van behoeftes na vore. Tradisioneel verwys dit allereers na voorligting as ondersteunings-diens. Dit moet egter gemeet word aan die nuwe vereistes soos deur die Witskrif in die vooruitsig gestel.

Dit wil voorkom asof ondersteuningsdienste 'n rol kan vervul in verskeie sake van belang vir die boer mits dit gemik is op onder meer toeganklikheid, bekombaarheid, bekostigbaarheid, toepaslikheid en tersaaklikheid. Dienslewering hiervolgens kan op sigself 'n rol in landbou se bydrae tot die Heropbou- en Ontwikkelingsprogram (HOP) speel (Worth, 1995:61).

Laastens wys Moris (1983) daarop dat 'n doeltreffende diensleweringstelsel alleen deur 'n ewe doeltreffende bestuurstelsel aangevoer kan word. Doeltreffende kommunikasiestelsels is volgens Fortmann (1985) een van die faktore wat bydra tot die sukses of mislukking van dienslewering en verdien gevolglik pertinente bestuursaandag.

1.5 Verklaring van sleutelbegrippe

Die volgende sleutelbegrippe verdien toeligting soos dit toepassing vind in hierdie studie.

1.5.1 Ontwikkeling

In die tydperk tot en met die vyftigerjare is daar na ontwikkeling verwys as die verhoging van die materiële aspekte van 'n land of 'n gemeenskap (Kibwana, 1979). In die daaropvolgende

jare was ontwikkeling hoofsaaklik gerig op ekonomiese vooruitgang in terme van die bruto nasionale produk (BNP) en dit het aanleiding gegee tot versnelde verstedeliking ten koste van landbou-ontwikkeling (Todaro, 1977).

Westerse ontwikkelingsmodelle het geblyk onsuksesvol te wees in minder ontwikkelde lande, veral in landelike gebiede en dit het weer aanleiding gegee tot sosiale probleme (Pitt, 1976; Yeh en Andrew, 1976; Kriesel, 1981).

In die jongste tyd word ontwikkeling in minder ontwikkelde lande beskou as 'n multi-dimensionele proses met die doel om lewenstandaarde te verhoog waarmee saamgaan die bevrediging van basiese behoeftes en die aanmoediging van persone tot deelname in hul eie ontwikkeling (Kristensen, 1972; ILO, 1977; Chung, 1980; Collinson, 1981).

Beukes (1992:49) omskryf die ontwikkeling van 'n samelewing as die verbetering van of vooruitgang in die meerderheid se lewenslot oor die verloop van tyd. Hierdie gedagte is gebaseer op die navorsing van die Nobel-ekonoom Amartya Sen (1989 a) en (1989 b) wat ontwikkeling gelyk stel aan die verdieping en verbreding van persone se vermoë om besluite oor hulle eie toekomsbestemming te neem. Dié uitgangspunte berus egter nog op voorveronderstellings oor die werking van markte. Stiglitz het opnuut die klem laat val op die rol van transaksiekoste in die doeltreffende funksionering van markte [Braverman en Stiglitz (1985); Sah, Raaj Kumar en Stiglitz (1986); Stiglitz (1986); Stiglitz (1989)]. Stiglitz se verduidelikings het veral betrekking op die werking van grond en finansiële markte.

1.5.2 Inligting

Mededeling waardeur iemand op hoogte van sake gebring word of feite of kennis wat meegedeel word (WAT, Deel 4 : 587).

Die boodskap waaraan 'n ontvanger betekenis heg in soverre dat dit die persoon se gedrag beïnvloed, kan as inligting beskou word. Vanuit die loop van 'n betrokke navraag kan inligting 'n tweërlei invloed uitoefen naamlik *"altering the perceived risk concerning courses of action or*

events, and by changing the belief of the inquirer through affecting his awareness of what the situation is"(Watson, 1980:50).

1.5.3 Kommunikasie

Du Plooy (1991:120) beskryf kommunikasie in die algemeen as 'n interpersoonlike en/of sosiale interaksie tussen minstens een mededeler en minstens een ontvanger, wat impliseer: 'n boodskap, 'n medium, 'n konteks waarbinne die proses van betekenisdeling plaasvind; doelgerigtheid om uitdrukking te gee en te vertolk; om terugvoering te verskaf en/of te ontvang.

Kommunikasie kan gedefinieer word as 'n situasie waardeur boodskappe tussen instellings, persone en die media vloei, met of sonder terugvoering, terwyl inligting dui op die inhoud van die boodskap (Hedebro, 1982:5). Deur middel van kommunikasie is individue en instellings in staat om betekenis uit te ruil mits 'n gemeenskaplike stel van simbole bestaan.

Binne die verband van landelike ontwikkeling is kommunikasie 'n integrale deel van die hele proses. Dit beteken dat dit meer is as bloot 'n hulpmiddel, ondersteuningsmeganisme of onafhanklike veranderlike in ontwikkeling. Dit is belangrik om daarop te let dat dit nie 'n faktor is wat uit die ontwikkelingsituasie geïsoleer kan word nie en dat dit meer behels as die verspreiding van inligting wat ten doel het om persone in 'n sekere rigting te beïnvloed. Inligting is ook dikwels nie die ontbrekende band tussen 'n probleem en die gedragsverandering benodig om die probleem op te los nie. Oepen (1988:3) is van mening dat persone dikwels oor die nodige inligting rakende 'n probleem beskik, maar nie oor die nodige vermoë, ekonomiese stabiliteit of politieke ondersteuning om dit tot uitvoer te bring nie.

1.5.4 Ontwikkelingskommunikasie

Ontwikkelingskommunikasie is die aanwending van die media om die proses van ontwikkeling aan te voor en te bevorder. Dit gaan van die veronderstelling uit dat die proses nie slegs die oordrag van ontwikkelingsboodskappe aan 'n minder ontwikkelde gemeenskap inhou nie, maar

veral ook die bemagtiging van diegene tot groter deelname in en beheer van hul eie aangeleenthede.

Tegnologie-gebaseerde kommunikasiemedia of massamedia word op makrovlak aangewend ter ondersteuning van die sosio-ekonomiese ontwikkeling van persone in die minder ontwikkelde gebiede. Die media behels die radio, televisie, gedrukte media en oudiovisuele hulpmiddels. Die media word gewoonlik aangewend om inligting te versprei in 'n poging om openbare bewuswording te stimuleer van aksies gerig op ontwikkeling. Aanvanklike ontwikkelingsmodelle het grootliks gesteun op ontwikkelingskommunikasie as strategie (Jayaweera, 1987a; Quebral, 1988).

1.5.5 Ontwikkelingsteunkommunikasie (OSK)

Dit is beplande en doelgerigte aanwending van kommunikasie by wyse van interpersoonlike kanale, oudiovisuele en massamedia ten einde die doeltreffendheid van ontwikkelingsprogramme te bevorder. OSK berus op die aanname dat suksesvolle landelike ontwikkeling 'n bewuste en aktiewe deelname van die landelike mens benodig gedurende elke stadium van die ontwikkelingsproses, aangesien Weinige landelike ontwikkeling kan plaasvind sonder die nodige gedrags- en houdingsverandering van die mense op wie ontwikkeling gerig is nie. Dit verskil van ontwikkelingskommunikasie daarin dat dit ontwikkel is om steun te verleen aan 'n spesifieke ontwikkelingsprogram wat gerig is op die verhoging van lewenskwaliteit. Dit is interaktief en deelnemend en benut onder meer 'n reeks kultuurgebaseerde media ten einde toepaslik te wees binne die sosio-kulturele verband waarin dit gebruik word.

OSK word op mikrovlak veral in minder ontwikkelde gebiede aangewend en plaas klem op mondelinge, van aangesig tot aangesig kommunikasie as die eerste vlak van gedagtewisseling. Daarbenewens benut dit ook tegnologie-gebaseerde media as ondersteunings- en komplimentêre hulpmiddels in die proses van menslike ontwikkeling. Die massamedia het egter nie dieselfde kritiese rol soos in ontwikkelingskommunikasie nie (Jayaweera, 1987a; Quebral, 1988).

1.5.6 Deelnemende kommunikasie

Die situasie waarin gehore nie blote ontvangers en verbruikers van boodskappe is nie, maar ook inisieërders en senders van boodskappe aan mekaar, staan bekend as deelnemende kommunikasie. Dit vind normaalweg in 'n interpersoonlike kommunikasie situasie plaas alhoewel die neiging ook begin posvat om sommige van die massamedia te omvorm in deelnemende kommunikasiekanale.

Dit is 'n interaktiewe sosiale proses. Dit gaan van die veronderstelling uit dat lede van 'n gemeenskap 'n belangrike kennisbydrae kan lewer tot die proses van ontwikkeling. Die kommunikasiebenadering bied aan dié persone die geleentheid om deel te neem in die bepaling en verwoording van hulle probleme, potensiaal, beperkings en aspirasies (Schramm en Roberts, 1971; Cohen en Uphoff, 1980; Fisher, 1981; Rogers en Kincaid, 1981; Chambers, 1983; Cernea, 1985; Lundstrom, Smith, Kenyi en Frerichs, 1990).

1.5.7 Interpersoonlike kommunikasie

Dit is direkte aangesig-tot-aangesig kommunikasie tussen minstens twee deelnemende persone en sluit verbale en nie-verbale kommunikasie in. In onderontwikkelde gemeenskappe geskied interpersoonlike kommunikasie gewoonlik by wyse van simbole soos musiek, volksdanse en die visuele kunste.

1.5.8 Kommunikasiedium

Dit verteenwoordig die massamedia, ander kommunikasiemedie, formele netwerke, eksterne strukture, agente en informele interpersoonlike weë waardeur inligting uitgeruil word (Du Plooy, 1991:121).

1.5.9 Kommunikasiekanaal

Leagans (1961) beskou 'n kanaal as 'n middel wat benut word om situasies waardeur kommunikasie kan plaasvind moontlik te maak. Dit is metodes om met persone in verbinding te

tree deur hul aandag te trek en belangstelling te ontlok. Eenvoudig gestel kan dit gesien word as die metodes wat voorligters benut om met kliënte te kommunikeer. 'n Deeglike begrip van kanale is dus noodsaaklik alvorens dit suksesvol in ontwikkelingsprojekte aangewend kan word. 'n Klassifikasie van kanale gee 'n aanduiding van die geskiktheid daarvan in taakuitvoering. Kanale kan volgens vorm soos volg geklassifiseer word:

- Gedrukte media : nuusblaaie, tydskrifte, bladskrifte
- Mondelinge media : individuele kontak, groepbespreking, lesings
- Visuele media : uitstallings, demonstrasies
- Elektroniese media : radio, televisie, oudiokassette, video
- Tradisionele media (volksmedia) : poppespel, volksteater, volksliedjies, feeste.

Die oorvleueling van die begrippe kanaal en medium word uitgewys deur onder meer Rogers en Shoemaker (1971) en Oepen (1988). Alle kommunikasiekanale, hetsy tradisioneel of modern, is media. Slegs die bron, karakter en trefwydte verskil. Belangrik egter is dat persone kommunikasie slegs by wyse van hul vyf sinne kan ontvang. Hoe meer sinne gevolglik ingespan word in die kommunikasie van 'n boodskap, hoe beter is die moontlikheid dat dit vertolk en begryp sal word.

1.5.10 Bestemming

Dit is die werklike of voorgenome teikengroep (ontvangers, mark, publieke) aan wie 'n boodskap spesifiek gerig word (Du Plooy 1991:93). Die bestemming kan ook dui op die begunstigde wat potensiële voordeel trek uit 'n gegewe situasie.

1.5.11 Terugvoering

Dit is die boodskap wat deur die mededeler of sender vertolk word as die antwoord van die bestemming of ontvanger na aanleiding van die boodskap en kan direk of indirek wees. Die doelwit met terugvoering is om die mededeler in staat te stel om die boodskap in ooreenstemming met die bestemming te bring. Op interpersoonlike vlak word terugvoering bewerkstellig deur die stem, uitdrukking, gebare, gevoel, gehoor ensovoorts. Hoe groter die

afstand tussen die mededeler en bestemming, hoe minder word die sintuie wat ingespan kan word om terugvoering te bewerkstellig. Kontrole en moontlike regstelling van die boodskap word hierdeur bemoeilik.

1.5.12 Massakommunikasie

Dit is 'n kommunikasieproses waarin die mededeler of bron 'n onbekende persoon, groep of organisasie is wat 'n boodskap deur 'n groot medium (koerante, radio, televisie) aan onbeperkte en dikwels onbekende gehore uitdra. Indien terugvoering wel plaasvind, geskied dit indirek.

1.5.13 Massamedia

Dit is kommunikasiemedie wat boodskappe oor groot afstande gelyktydig aan 'n groot en onbeperkte aantal ontvangers oordra. Die vyf tradisionele massamedie is die pers, radio, rolprent, televisie en plakkate (Du Plooy, 1991:131).

1.5.14 Derde Wêreld

In hierdie studie verwys die Derde Wêreld na alle ontwikkelende lande in Asië, Afrika, Suid-Amerika en Latyns-Amerika.

1.5.15 Kleinboere (ontwikkelende landbouers)

Konsepsioneel kan kleinboere beskou word as persone met 'n grondbetrokkenheid waarby die familie dikwels as werkers optree sonder gereelde vergoeding en waar die familie die kern van produksie en verbruik verteenwoordig (FAO, 1986).

Sirirugsa (1986:ii) is van mening dat die gebrek aan 'n geskikte definisie van 'n kleinboer een van die bydraende faktore is wat ontwikkeling van kleinboere aan bande lê, aangesien ontwikkelingsorganisasies onbekend is met die spesifieke teikengroep wie se behoeftes hulle graag wil bevorder.

1.5.16 Landbou- en landelike ontwikkeling

Landbou-ontwikkeling is volgens Mosher (1966) 'n integrale deel van algemene sosiale en ekonomiese ontwikkeling wat volgens Molla (1976) 'n beweging aandui van 'n onderhoudsboerdery na kommersiële produksie. Landbou is 'n geïntegreerde komponent van die landelike ekonomie en gemeenskap. Landbou is dikwels die belangrikste faktor wat landelike groei en ontwikkeling bepaal. Ondersteunende landbouprogramme speel 'n besliste rol in die verbreding van die ekonomiese en sosiale keuses van die landelike bevolking en dus in die verbetering van hulle lewensgehalte.

Uit 'n landbou-oogpunt kan die begrip landelik vertolk word as daardie gebiede waar die landboubedryf oorheersend is. Vroeëre benaderings tot landelike ontwikkeling het onder die sambreel van gemeenskapsontwikkeling geskied met die klem op die ontwikkeling van die persoon. Dit het egter nie materiële voordele, veral voedselproduksie, meegebring nie (Kriesel, 1981). Die behoefte na 'n breër benadering was egter nodig. Hieraan is voldoen toe daar vanaf die sestigjare na landelike ontwikkeling in die Derde Wêreld verwys is as belangrike beleidsbenadering van internasionale organisasies ten opsigte van hulpverlening.

Volgens Cohen (1979) bestaan die neiging by organisasies en kundiges om landbou-ontwikkeling te definieer as die toename in die produksie van voedsel en vesel terwyl landelike ontwikkeling hoofsaaklik konsentreer op die verhoging van lewenskwaliteit. Die fokus van landelike ontwikkeling val dus op die oorhoofse en sosiale ontwikkeling van die landelike mens. Dit omsluit toegang tot hulpbronne, tegnologie en nie-boerdery aktiwiteite wat ten doel het om die welstand en inkomste van die landelike mens te verhoog (Bryant en White, 1980).

Landbou- en landelike ontwikkeling in minder ontwikkelde lande vertoon sekere veralgemenings, maar terwyl alle landbou-ontwikkeling beskou kan word as landelike ontwikkeling tot die mate dat meer as 70 persent van landelike bevolkings gemoeid is met nerings in die landbou, geld die omgekeerde egter nie. *"Agricultural development programmes only aim at augmenting the technical conditions governing productivity. Rural development is concerned with employment problems as well, and with progress in social services, with the rural way of life, and the creation of infrastructures."* (Condé, Paraiso en Ayassou, 1979:32).

Landbou-ontwikkeling neem 'n aanvang met toenemende beheer oor die omgewing ten einde die produksie van gewenste plante en diere te vergroot. Die daarstelling en benutting van toepaslike inligting is die belangrikste hulpmiddel tot die toename in beheer (World Bank, 1990:1).

Die inligtingsfunksie het kwalik tot sy reg gekom by ontwikkelingsaksies in Suid-Afrikaanse landbou voor 1994. Inligting is byvoorbeeld nie as een van die sleutel ondersteuningselemente van "farmer support programmes" (FSP) van vroeër geïdentifiseer nie (Singini en Van Rooyen, 1995). Na 1994 is die begrip weliswaar ingesluit in beleidstellings soos die Heropbou en Ontwikkelingsprogram (HOP) landelike ontwikkelingstrategie, die Broadening Access to Agriculture Thrust (BATAT) program en die Groenskrif, maar daar het weinig van gekom.

1.5.17 Voorligting

Die veelvoud van name vir voorligting dui op die onderskeie nasionale perspektiewe wat daarom verweef is. Die Engelse term "extension" dui op die popularisering van kennis.

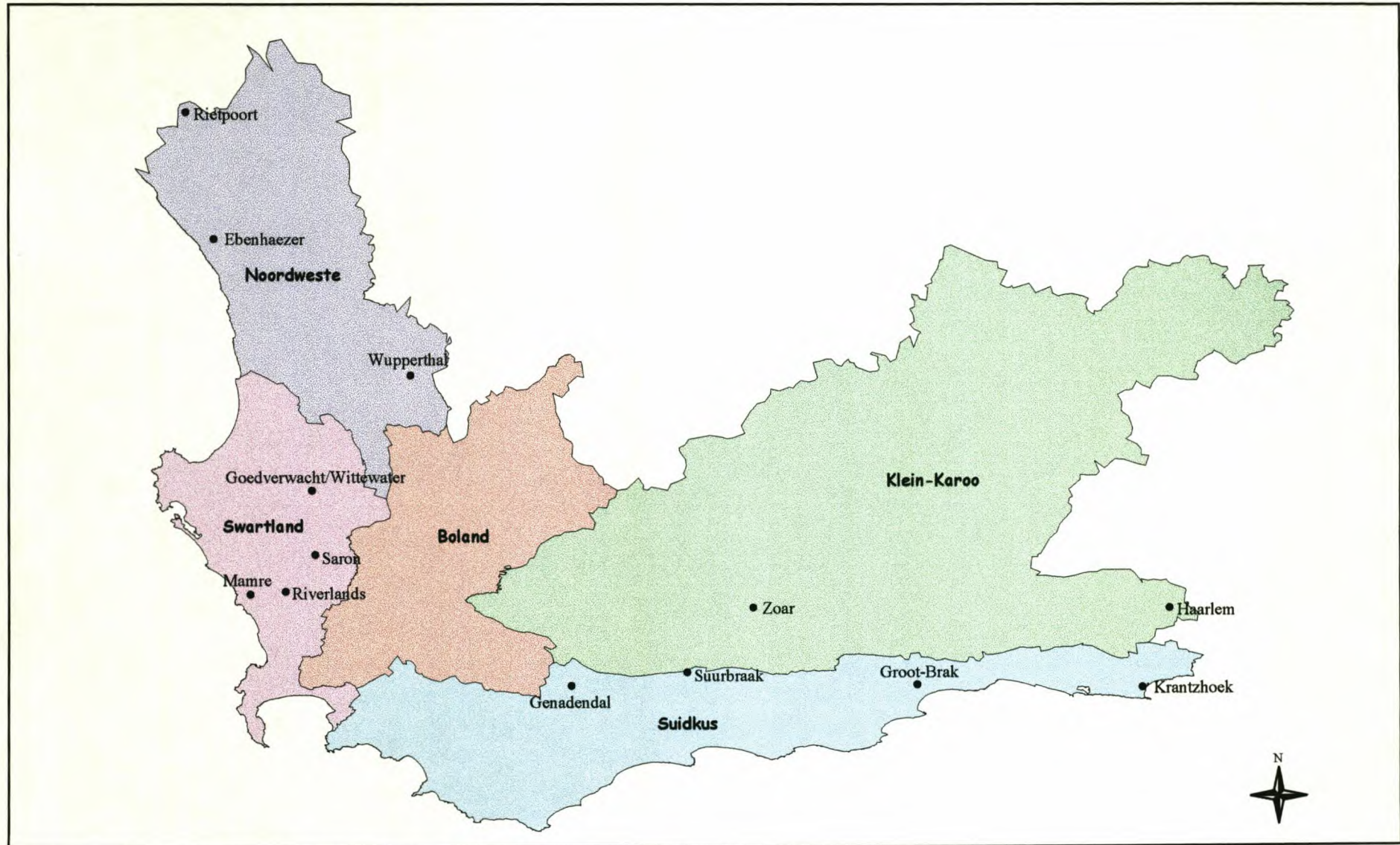
Van den Ban (1986) wys op die verskillende betekenisse wat aan die begrip geheg word. Die Duitse naam "förderung" beteken ondersteuning, terwyl die Koreane daarna verwys as landelike begeleiding. Beide dui op die aansporing van gewenste landbou-ontwikkeling. Die Nederlandse "voorlichting" kan vertaal word as die verligting van die pad en die Indonesiese "penyuluhan pertanian" is 'n digterlike beskrywing van landbouvoorligting wat die insig en kennis wat dit tot gevolg het, beklemtoon.

Bembridge (1993) is van mening dat daar nie 'n enkele definisie vir voorligting bestaan wat vir alle situasies toepaslik is nie. Leagans (1971) beskou landbouvoorligting as 'n informele stelsel vir die ontwikkeling van volwassenes in landelike gebiede gegrond op inligting afkomstig van landbou-, sosiale- en kommunikasienavorsing saamgevat in begrippe en werkswyses. Voorligting kan dus voorgehou word as 'n proses waardeur gepoog word om die lewenstandaard van landelike mense te verhoog. Tegnologie-oordrag is 'n integrale deel van die voorligtingsproses wat die kommunikasie van inligting vanaf navorsers en voorligters na boere behels, sowel as die terugvoer vanaf boere na navorsers.

1.6 Die ondersoek

Hierdie studie is verkennend en beskrywend van aard. 'n Literatuuroorsig bied 'n teoretiese agtergrond van die plek van kommunikasie in ontwikkeling, terwyl daar met die profielbeskrywing van die landelike mens sterk geleun is op onder meer die bevindings van 'n omvattende ondersoek by landbouers in die Landelike Gebiede Mamre en Suurbraak deur 'n taakspan van die Departement van Landbou in die Wes-Kaap waartydens van 'n onderhoudskedule gebruik gemaak is. Dit is aangevul met die bevindings van enkele ander resente studies by landbouers in Landelike Gebiede. Die profielbeskrywing het deurgaans op groter ooreenkomste as verskille in persoonlike eienskappe van die landbouers tussen Landelike Gebiede gedui, soos in Hoofstuk vier aangetoon sal word. Teen dié agtergrond en ten einde 'n tweede departementele ondersoek binne 'n kort tydsverloop by dieselfde Landelike Gemeenskappe te vermy, het skrywer 'n ondersoek na die inligtingsomgewing van kleinboere na 'n verdere vier Landelike Gebiede in die Wes-Kaap, naamlik Kranshoek, Genadendal, Wupperthal en Ebenhaeser, uitgebrei. Die ligging van die ondersoekgebied word in Figuur 1.2 aangedui.

Figuur 1.2 Ligging van Landelike Gebiede in die ondersoek

1.6.1 Ondersoekoriëntering

Volgens Bembridge (1991) speel effektiewe kommunikasie 'n deurslaggewende rol in die bevordering van landbou-ontwikkeling, afgesien van die persoonlike, sosio-ekonomiese en sosio-psigologiese eienskappe van boere. Lingamneni (1981) beweer dat daar aansienlike verskille in die relatiewe benutting van kommunikasiekanale in ontwikkelde en minder ontwikkelde lande bestaan.

Kleinboere in die Landelike Gebiede het in die verlede baie beperkte toegang tot inligtingsbronne geniet. Die Landelike Gebiede se relatiewe afgesonderdheid en eertydse politieke bestel in Suid-Afrika mag moontlike redes vir die situasie wees.

Die keuse vir die ondersoek het op Kranshoek, Genadendal, Wupperthal en Ebenhaeser geval vir die volgende redes:

- ⇒ Gemelde Gebiede verteenwoordig uiteenlopende ekologiese verskille en gepaardgaande landbou-beoefening soos blyk uit Hoofstuk drie.
- ⇒ Alle deelnemers aan die ondersoek is voltydse of deeltydse kleinboere by wie tradisie deur geslagte heen bly voortleef het om 'n paar stuks vee aan te hou en dit kommunaal te laat wei en waar klein saai- en groentepersone aangewend word om groente en akkerbougewasse vir eie gebruik te produseer.
- ⇒ Die vier Landelike Gebiede val binne die grense van die Provinsie Wes-Kaap waar skrywer reeds vir 20 jaar werksaam is as 'n kommunikasiebeampte in die Nasionale Departement van Landbou (NDL) en 'n goeie werksverhouding met die gemeenskappe opgebou het. Met die oog op die bediening van 'n diverse kliëntetal wat vir die direktoraat Kommunikasie in die vooruitsig gestel is, het die voormalige direkteur: Kommunikasie gedurende 1992 vir skrywer versoek om 'n formele studie te loods na die inligtingsbehoefes van gevestigde kleinboergemeenskappe binne skrywer se werksveld om as riglyn te dien vir die beplanning van toekomstige inligtingsaksies.

Die beplanning van die studie het gedurende 1993 'n aanvang geneem met 'n literatuurstudie en besoeke aan 12 Landelike Gebiede in die Provinsie Wes-Kaap met die doel om die betrokkenes en omstandighede in die gemeenskappe van nader te leer ken.

1.6.2 Ondersoekmetode

Die probleem of verskynsel wat ondersoek moet word, bepaal in 'n groot mate die keuse van die tipe meetinstrumenttegniek. Praktiese oorwegings soos die aard van die infrastruktuur van die organisasie, beskikbare mannekrag, tyd en fondse speel ook 'n rol (RGN, ongedateerd:4). 'n Kwalitatiewe benadering is volgens Yin (1989:29) geskik in gevalle waar bepaal moet word hoe en waarom 'n gebeurtenis op 'n bepaalde wyse plaasvind. Dit is 'n benadering wat veral in die geesteswetenskappe gevolg word waar persone bestudeer word (Mouton, 1988:1).

In kwalitatiewe navorsing is die navorser die vernaamste "instrument" aangesien van die persoon se sintuie, verstand en menseverhoudings-vaardighede gebruik gemaak word om insig in 'n verskynsel te kry (Lor, 1990:267).

Die ondersoekmetode wat gevolg is, het kleinboere se siening soos vooraf bepaal, gerespekteer. "*Ons is keelvol vir mense wat met vraelyste hier rondloop en ons mense kom tap*". In die woorde van een kleinboervoorligter: "*Jy moet nie met 'n vraelys sit nie, dan gaan die man bang raak en hy gaan sê jy steel sy tyd*" (Cook, 1996: persoonlike mededeling). Barnard (1989:198) wys in die verband op landelike gemeenskappe "*where people are often sick of the many research projects and questionnaires with which they are confronted*". Saaiman (1997:22) meld dat respondente in die Landelike Gebiede wat ondersoek is merkbaar moeg geword het tydens die beantwoording van die onderhoudskedule en dat hulle konsentrasievermoë beperk was tot ongeveer 30 minute.

In die lig hiervan en ten einde tersaaklike inligting te bekom sonder om respondente individueel aan 'n formele vraagssessie bloot te stel, moes alternatiewe ondersoekmetodes oorweeg word. Uit die literatuur blyk dit dat die fokusgroep data-insamelingstegniek 'n waardevolle meetinstrumenttegniek in kommunikasienavorsing is (Kopee, 1982; Rhodes, 1983; Elliott,

Ingersoll en Smith, 1984; Goodman, 1984; Coldevin, 1990; Mody, 1991; Sikes, 1992; Ayee, 1993; Hargrove, Dewolfe en Thompson, 1994; Meyer, 1994; Schutte, 1996).

Fokusgroepe is 'n samelewingsgeoriënteerde data- insamelingstegniek. Daarmee word erkenning verleen aan die vertrekpunt dat die mens 'n sosiale wese is wat in groepverband funksioneer. Fokusgroepe het gevolglik ten doel om die mens tydens die data-insamelingsproses in sy natuurlike omgewing tussen ander mense te plaas in teenstelling met die gewoonlik kunsmatige omstandighede wat byvoorbeeld eie is aan die eksperimentele prosedure.

Die fokusgroep data-insamelingstegniek bied kwalitatiewe data wat nie statistiese tussenkoms moontlik maak nie. Die tegniek kan met vrug ingespan word waar bepaal wil word watter motiverings bepaalde sosiale gedragspatrone of houdings onderlê. Fokusgroepe speel in op die aard van die mens wat 'n produk is van sy fisiese en sosiale omgewing en deels beïnvloed word deur interaksie met sy sosiale omgewing.

'n Tipiese fokusgroepvraag is dikwels een wat binne enkele minute deur 'n individu beantwoord kan word. In 'n fokusgroep, met die hulp van die gespreksleier, stimuleer die veelrigtinggesprek gewoonlik 'n verskeidenheid van openlike en eerlike standpuntinnames. Fokusgroepe is daarop ingestel om die spektrum van standpunte oor 'n bepaalde aangeleentheid na die oppervlak te bring. Dit beteken dat die groeplede oor die vrymoedigheid moet beskik om spontaan hul menings uit te spreek. Fokusgroepe het gevolglik nie ten doel om konsensus, oplossings vir probleme of 'n bepaalde denkrigting te verkry nie. Die onderwerpe vir bespreking deur 'n fokusgroep word op 'n gesprekskaart uiteengesit. 'n Strakke formaat word nie tydens fokusgroepgesprekke gevolg nie. Ruimte word gelaat vir moontlike vertakings tydens die gespreksituasie.

Die spilpunt waarom die vraag rakende geldigheid in die geval van kwalitatiewe navorsing draai, is volgens Mariampolski (1984:21) die mate van betrokkenheid tussen die navorser en die navorsingsonderwerp. Op die vraag of fokusgroepe se resultate geldig is, is Schutte (1996: persoonlike mededeling) se siening dat fokusgroepe geldig is in soverre as wat dit sorgvuldig gebruik word vir 'n probleem wat geskik is vir die fokusgroep data-insamelingstegniek. Dié

navorser stel dit duidelik dat geldigheid nie gedefinieer kan word asof die betrokke meettegniek meet wat dit veronderstel is om te meet nie, maar die mate waarin die tegniek geskik is om te meet wat dit moet meet.

Verdere kenmerke van 'n fokusgroep is dat dit uit sewe tot 10 persone bestaan, hoewel dit kan wissel van so min as vier tot so veel as 12 persone wat bepaalde eenderse kenmerke het (byvoorbeeld kleinboere), met 'n fasiliteerder wat leiding neem met die rigting van die groepgesprekvoering.

1.6.3 Onderzoekprosedure en data ontleding

Tydens besoeke wat vooraf aan die Landelike Gebiede gebring is, is versoeke tot vrywillige deelname aan 'n beoogde fokusgroepgesprek aan kleinboere in groepverband gerig, met 'n algemene positiewe instemming daartoe. 'n Geskikte datum en tyd vir vrywillige deelnemers in elke Landelike Gebied is vooraf bepaal. Kleinboere het spontaan vir die bestelling opgedaag en met die nodige toestemming het skrywer willekeurig 'n groepindeling gemaak. Op versoek van kleinboere teenwoordig is gesprekke deurgaans voorafgegaan met gebed.

Tabel 1.2 toon die aantal fokusgroepe, aantal persone in elke groep en geslag van respondente in die onderskeie vier Landelike Gebiede wat ondersoek is.

Tabel 1.2 Oorsig van respondente in die vier Landelike Gebiede van die fokusgroep ondersoek

Landelike Gebied	Groepe per Gebied	Aantal respondente per groep		Geslag			
		1	2	Manlik		Vroulik	
				1	2	1	2
Kranshoek	2	9	11	6	7	3	4
Genadendal	2	11	10	11	10	0	0
Wupperthal	2	9	11	9	11	0	0
Ebenhaeser	2	11	11	7	8	4	3
Totaal	8	40	43	33	36	7	7

Geeneen van die respondente is grondeienaars nie. Groenteverbouing word in die algemeen deur almal op beperkte skaal verbou asook kleinvee, graan en rooibostee in Wupperthal, lusern in Ebenhaeser en fynbosverbouing in Genadendal.

Skrywer het as fasiliteerder opgetree en die gesprekke het plaasgevind in plaaslike lokale wat so ver moontlik steuringsvry was. 'n "Ronde tafel" opstelling is vooraf met die toestemming van die deelnemers ingeruim. Die deelnemers was ook bewus dat die gesprek op kassetband opgeneem word. Die gesprekke van die onderskeie fokusgroepe is daarna getranskribeer en ontleed en word in Hoofstukke vier en vyf aangehaal.

Die gesprekkaart word as Bylaag A aangeheg.

1.7 Oorsig van hoofstukke

Die inleidende Hoofstuk skets die aard van die navorsingsprobleem en bied 'n verklaring van sleutelbegrippe. Die rol van kommunikasie in ontwikkeling is in Hoofstuk twee opgeteken, terwyl Hoofstuk drie die geskiedkundige agtergrond, agro-ekologiese oorsig, infrastruktuur en institusionele dienste van Landelike Gebiede beskryf ten einde 'n beeld voor te hou van die diversiteit wat in Landelike Gebiede voorkom en dat dit implikasies mag inhou vir inligtingbenutting en -voorsiening. Hoofstuk vier skets 'n profiel van die kleinboer aangesien doeltreffende kommunikasie met 'n gehoor as vertrekpunt het 'n deeglike kennis van die kultuur, probleme, behoeftes en houdings van die betrokkenes. Inligtingbediening aan ontwikkelingslandbou deur die NDL se direktoraat Kommunikasie en ander landbou-inligtingskanale word in Hoofstuk vyf bespreek saam met die benutting daarvan deur respondente in die ondersoekgebied. In Hoofstuk ses word 'n potensiële strategie voorgedra waardeur die direktoraat Kommunikasie moontlike knelpunte kan oorbrug. 'n Gevolgtrekking volg in die slothoofstuk.

Die talle benaderings tot die benutting van kommunikasie in ontwikkeling wat as grondslag dien vir die ontwerp van 'n potensiële kommunikasiestrategie vir die Nasionale Departement van Landbou word vervolgens bespreek.

HOOFSTUK 2

BENADERINGS TOT ONTWIKKELINGSKOMMUNIKASIE

2.1 Inleiding

Gedurende die jare vyftig tot vroeë sestig is massakommunikasie beskou as 'n krag in ontwikkeling. Die idee om kommunikasiekanale vir ontwikkeling in te span, het sy ontstaan terug te voer na die erkenning dat gerigte kommunikasie 'n belangrike rol in die spoed van tegnologie-oordrag kan speel. Die massamedia, veral die radio, was grootliks benut in die verspreiding van inligting in die vertroue dat die voordele van modernisering almal sal bereik. Gedurende dié tydperk het massakommunikasie 'n belangrike ontwikkelingsrol vervul deur inligtingsboodskappe in 'n hierargiese bo-na-onder wyse te rig. Die dominante paradigma van die tydsgewrig was kennisoordrag van owerhede na landelike persone (Rogers, 1976:133). Die ontwikkelingsbenadering het egter geblyk ondoeltreffende resultate te lewer aangesien projekte wat op dié grondslag gebou was, nie noemenswaardige voordele aan diegene gebring het op wie die projekte gerig was nie.

Ontwikkelings- en kommunikasiemodelle wat oor 'n geruime tydperk aan die orde was, was gegrond op Westerse sienswyses, prioriteite en benaderings. Dit mag in die geïndustrialiseerde lande gegeld het, maar was onvanpas in Derde Wêreldlande. Die mislukking van ontwikkelingsprogramme in dié lande kan enersyds nie slegs aan kommunikasiefaktore gewyt word nie, hoewel kommunikasie andersyds 'n belangrike rol in ontwikkeling vervul het wat nie genoegsame erkenning van owerhede geniet het nie (FAO, 1987:1). Kommunikasie alleen kan nie ontwikkeling voortbring nie, aangesien verskeie faktore betrokke is in die ontwikkelingsproses. Toepaslike aanwending daarvan kan ontwikkelingspogings egter ondersteun by wyse van tweerigting kommunikasie tussen inligtingsentra en landelike gemeenskappe ten einde laasgenoemde deels in te lig, deels op te lei, deels te motiveer en deels te mobiliseer en te organiseer (Chu, 1988:206).

Die behoefte het egter toenemend ontstaan vir landelike ontwikkelingstrategieë met 'n interaktiewe karakter en wat wegdoen met die tradisionele bo-na-onder kommunikasiekonsep en die eenvoudige eenrigting kommunikasiemodel.

Hierdie studie berus op die aanname dat kommunikasie een van die belangrikste ontwikkelingsboustene uitmaak. Die soeklig moet egter val op die waarde van kommunikasie in samehang met ander sleutelfaktore in 'n deelnemende proses van landelike ontwikkeling. 'n Oorsig van bestaande kommunikasiemodelle mag dus lig werp op die ontwerp van 'n sinvolle kommunikasiestrategie in landelike ontwikkeling.

2.2 Die invloed van die vroegste kommunisieteorieë op ontwikkeling

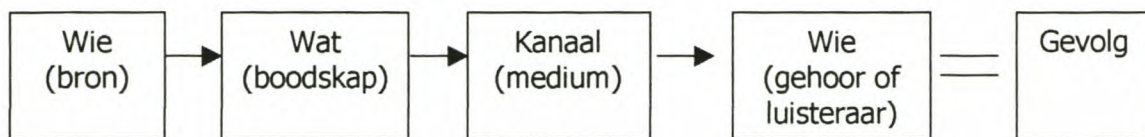
Die woord kommunikasie beteken "deel met" of in "gemeen hê". Schramm (1955) beskou kommunikasie as die uitruil van kennis, vaardighede en houdings tussen persone of tussen sosiale groeperings. Dit neem 'n sentrale posisie in elke sosiale stelsel in en beïnvloed sodoende elke aspek van gedrag en dus ontwikkelingsaksies. Gemeenskappe kan nie sonder kommunikasie bestaan nie. Ontwikkeling sonder kommunikasie is gevolglik ook nie moontlik nie. Volgens Sommerld (1975), Diaz-Bordenave (1977), Middleton (1980) en Kunczik (1984) is kommunikasie fundamenteel tot die bestaan en organisasie van elke gemeenskap.

Die doelbewuste benutting van kommunikasie in ontwikkeling het veral na vore gekom na afloop van die Tweede Wêreldoorlog. In 'n poging om gemeenskappe op te hef, is kommunikasie-aktiwiteite ingespan met die oog op die nasionale, sosiale en ekonomiese ontwikkeling van veral minder ontwikkelde lande. Volgens Middleton (1980:9) was kommunikasie onder meer gefokus op voorligtingsdienste in die landbou en gesondheid, en die benutting van die massamedia.

Kritiek teen ontwikkelingstrategieë van die verlede en die benutting van bestaande kommunikasiemodelle het nie agterweë gebly nie aangesien dit gesien is as slegs toepaslik op ontwikkelde Westerse lande en gevolglik onvanpas op die behoeftes en omstandighede van die minder ontwikkelde lande (Beltran, 1976; McAnany, 1980; Shore, 1980; Hasnain, 1988; Mowlana en Wilson, 1990).

Vroeëre pogings tot die benutting van kommunikasie, veral massakommunikasie, in landelike ontwikkeling het grootliks op 'n teoretiese grondslag berus. Een van die eerste voorstelle was die Lasswell model (Figuur 2.1) na aanleiding van dié navorser se propaganda studieveld. Lasswell (1948) bied 'n verklaring vir die proses van kommunikasie met die volgende stelling: wie sê wat aan wie deur watter kanaal met watter gevolg.

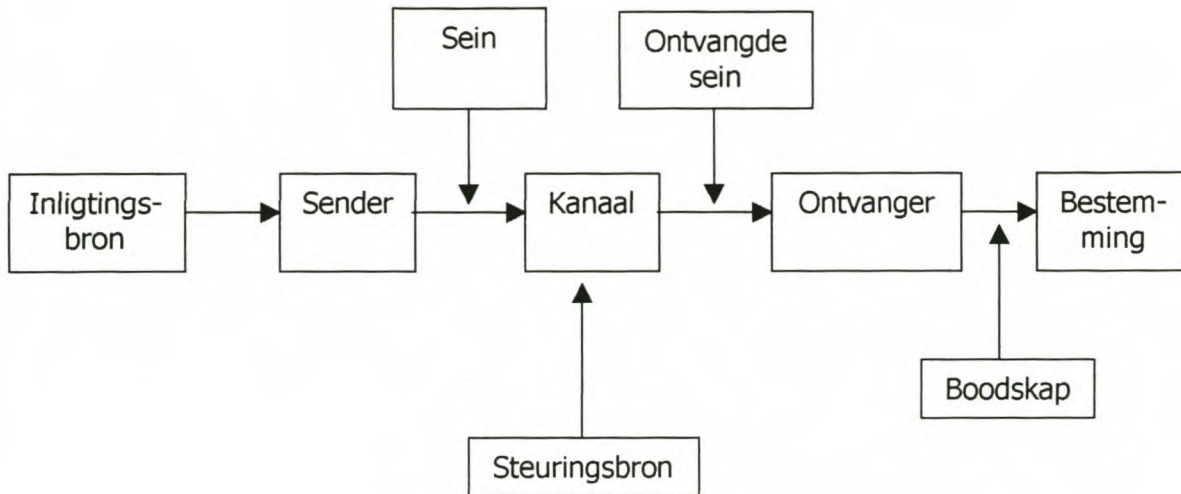

Figuur 2.1 Lasswell se kommunikasiemodel (1948)

Die swakheid van die model lê daarin dat dit sonder meer aanvaar dat die bron die voorneme het om die gehoor te beïnvloed en dat laasgenoemde deurgaans deur die boodskap beïnvloed sal word. Kommunikasie word daardeur as 'n oorwegend oorredende proses beskou. Die siening dat kommunikasie 'n eenrigting proses is waardeur een persoon vir andere deur middel van boodskappe kan beïnvloed, is oorgebring na ander terreine soos die advertensiewese en tegnologie-oordrag.

'n Eenrigting, liniêre model van boodskapoordrag word in 1949 deur Shannon en Weaver bekend gestel. Dit was 'n telekommunikasiemodel wat nie gerig was op die menslike aspekte van kommunikasie nie. Die liniêre model soos uitgebeeld in Figuur 2.2 het egter die grondslag gelê vir latere navorsing op hierdie gebied.

Figuur 2.2 Shannon en Weaver se model van 'n kommunikasiestelsel (1949)

Die invloed van die model mag 'n verklaring bied vir die opvolgende siening van kommunikasie as 'n eenrigting, bo-na-onder proses van boodskapoordrag van 'n bron deur 'n kanaal na 'n ontvanger (Gerbner, 1956; Westley en MacLean, 1957). Terugvoer is nie in die model ingebou nie en geen poging is aangewend om diegene op wie die boodskap betrekking het, in die kommunikasiepoging te betrek nie. Die bron-kanaal-ontvanger benadering slaag volgens Louw en Tomaselli (1989) nie daarin om situasies te beskryf waarby inligting deur die ontvanger teëgestaan, verwerp, betwis of verkeerd verstaan word nie.

Gedragwetenskaplikes het aan die begin van die vyftigerjare kommunikasieteorieë ontwikkel wat nie direk verband gehou het met hul eie studieveld nie. Sielkundiges het byvoorbeeld hul aandag toegespits op oorreding, sosiale invloed en die bydrae van kommunikasie in houdingsvorming, houdingsverandering en die invloed van houdings op gedrag. Kundiges uit verskeie terreine waaronder landbouvoorligting het belangstelling getoon in die toepassing van die gedagterigting in hul eie werksveld.

Met toenemende belangstelling in ekonomiese vooruitgang in minder ontwikkelde lande, het die gedagte van kommunikasie invloed ook al meer posgevat. Die argument was dat 'n vinnige

toename in ekonomiese aktiwiteite ekonomiese ontwikkeling moes voorafgaan. Dit kon slegs geskied aan die hand van wesentlike verandering van persone. Die afleiding kan gevolglik gemaak word dat die benutting van kommunikasietegnologie gesien is as die sleutel tot ontwikkeling.

2.3 Die modernisering en ontwikkelingsbenadering

Gedurende die vyftiger- en sestigerjare is die begrip ontwikkeling beskou as verwant aan groei, modernisering, verandering, demokrasie, produktiwiteit en industrialisasie. Die siening is gehuldig dat onderontwikkeling in Derde Wêreldlande grootliks opgelos kon word deur die toepassing van die Westerse ekonomiese en politieke stelsel. Hierdie benadering het klem gelê op ekonomiese groei, kapitaal-intensiewe tegnologie, industrialisasie en gesentraliseerde beplanning (McClelland, 1961; Hagen, 1962; Rogers, 1962; Pye, 1963; Schramm, 1964; Smelser, 1969).

Die ontwikkelingsbenadering was grootliks beïnvloed deur moderniseringsteoretici wat Derde Wêreldlande op 'n evolusionêre leer geplaas het met die moderne Westerse lande aan die spits daarvan (Harrison, 1988). Ontwikkeling is beskou as 'n evolusionêre en ekonomiese proses van kapitaalvorming wat bepaal is deur die vlak van investering. Met verloop van tyd is verskeie nie-ekonomiese faktore tot die model gevoeg aangesien die eensydige ekonomiese strategie nie die probleem van onderontwikkeling opgelos het nie.

Ontwikkelingsteoretici was voorts van mening dat die oorgang van 'n tradisionele na 'n moderne samelewing nie slegs ekonomiese groei- aanwysers veronderstel het nie maar ook sosio-sielkundige verandering in sosiale en politieke omgewings (Servaes, 1986:129). Die veronderstelling was dat ontwikkeling natuurlik sou volg indien die struikelblokke in 'n tradisionele gemeenskap verwyder kon word.

Van die bekendste moderniseringstudies wat 'n invloed uitgeoefen het op ontwikkeling en kommunikasiebenaderings, was die van Lerner (1958). Lerner bestudeer die moderniseringsproses in verskeie lande van die Midde-Ooste en kom tot die gevolgtrekking dat modernisering 'n proses is wat wêreldwyd dieselfde patroon volg. Die volgende aanwysers is

aanduidend tot modernisering: verstedeliking tesame met 'n toename in geletterdheid wat lei tot toenemende blootstelling aan die massamedia. Die toenemende geletterde en verstedelike bevolking is geneig tot groter deelname aan die ekonomiese stelsel. Lerner is voorts van mening dat modernisering in ontwikkelende lande die geskiedkundige Westerse ontwikkelingsmodel sal volg; dat fisiese, sosiale en sielkundige faktore van sleutelbelang is vir modernisering; en dat die hele proses bevorder kan word deur die massamedia wat as werktuig vir en aanwyser van verandering optree. Lerner (1958:46) beweer ook dat Westerse gemeenskappe oor die gevorderdste ontwikkelingsmodel beskik en dat Midde-Oosterse ontwikkelaars kennis moet neem van die geskiedkundige aanloop tot ontwikkeling in die Weste. Jayaweera (1987b:89) wys egter daarop dat Lerner van die veronderstelling uitgegaan het dat die gewoontes en waardes van tradisionele kulture onverenigbaar was met dit wat nodig word om die ontwikkelingsproses te inisieër, *"and must therefore be worn down, and supplanted by the values and attitudes that produced capitalism in Europe"*.

Die verandering wat Lerner voorgestaan het, het die indruk gewek dat inheemse Derde Wêreld kommunikasiestelsels oor tyd vervang sou word met 'n massakommunikasiestelsel. Die inheemse kommunikasiestelsel is vereenselwig met die tradisionele lewensbestaan en kultuur wat nie in staat was om ontwikkelingsboodskappe oor te dra nie.

Verskeie moderniseringsteorieë het tot en met die middel sestigerjare die lig gesien. Moderniteit en tradisie is as teenstellings beskou. Persone, waardes, instellings en gemeenskappe is gevolglik as tradisioneel of modern beskou. Kultuur is afgemaak as 'n struikelblok tot ontwikkeling met tradisionele waardes een van die knelpunte tot ekonomiese ontwikkeling. Die gedagte het posgevat dat indien die ontwikkelingstruikelblokke verwyder of verminder kon word, ontwikkeling 'n aanvang sou neem deurdat 'n gees van ondernemerskap binne 'n gemeenskap sou ontstaan, saam met die diffusie van nuwighede van buite. Westerse-opgeleide persone in die Derde Wêreld is beskou as diegene wat die moderniseringsproses kon inisieër aangesien hulle vatbaarder was vir die massamedia en waarskynlik ook meer stedelik georiënteerd. Die moderne bo-laag van gemeenskappe is gevolglik beskou as diegene wat, met die samewerking van 'n regering, in staat sou wees om Derde Wêreldgemeenskappe uit hul ekonomiese agterstand te lig. So beskou, moet ontwikkeling van bo-na-onder geskied. Oor die

algemeen is aanvaar dat alle Derde Wêreldgemeenskappe dieselfde pad sou volg soos deur die relatief ontwikkelde Westerse gemeenskappe aangedui.

Die ontwikkelingsdenke van die tydperk is ook beïnvloed deur die tradisionele ekonomiese ontwikkelingsteorie. Ekonomie het die probleem van onderontwikkeling grootliks in ekonomiese terme verklaar met *per capita* inkomste as hoofaanwyser van ontwikkeling. Rostow (1960) se teorie dien ter illustrasie. Die teorie is gegrond op die aanname dat die voordele van ekonomiese vooruitgang, soos gemeet aan bruto nasionale produk, mettertyd na alle groepe in 'n gemeenskap sal versprei. Persone in ontwikkelende lande sou vervolgens rasioneel reageer op ekonomiese aansporings en die winsmotief sou grondliggend wees tot grootskaalse gedragsverandering wat benodig word vir ontwikkeling. Ontwikkeling sou daarvolgens enige ekonomiese vooruitgang voorafgaan.

Alhoewel sodanige ontwikkeling tot gevolg kon hê dat gemeenskappe mettertyd sou verander, maak Rogers (1978:65) die bewering dat hulle vordering afhanklik sou wees van gepaste inligtingsvoorsiening.

In sy siening van die rol van inligting in ontwikkeling, pleit Schramm (1964) vir die benutting van die massamedia ter ondersteuning van nasionale ontwikkeling en beweer dat die volle potensiaal van massakommunikasie nog nie in enige ontwikkelende land ontplooi is ter ondersteuning van sosiale en ekonomiese vooruitgang nie. *"The required amount of information and learning is so vast that only by making effective use of the great information multipliers, the mass media, can developing countries hope to provide information at the rates their timetables for development demand"* (Schramm, 1964:26).

Die aanname was dus dat inligtingvoorsiening, by wyse van die uitbreiding van die massamedia, kon bydra tot die verbreding van gesigseinders; verwagtings kon verhoog; die aandag vestig op ontwikkelingsbehoefte; sosiale norme kon afdwing; en houdings kon wysig. Die massamedia is gevolglik aangewend in veral formele opleiding en geletterdheidsveldtogte.

In aansluiting by Schramm se beskouing oor die rol van inligting in ontwikkeling, voeg Jayaweera (1987b) die volgende opmerking. Ten grondslag van ontwikkeling lê die

vermeerdering van goedere en dienste binne 'n gegewe gemeenskap. So gesien kan die ontwikkelde en ontwikkelende wêreld van mekaar onderskei word by wyse van hul skaarste aan goedere en dienste al dan nie. Een van die struikelblokke op die pad van vermeerdering van goedere en dienste in ontwikkelende lande is die kwaliteit van mense se bewustheid aangesien hulle na jare van isolasie onbewus was van die vooruitgang in westerse geïndustrialiseerde gemeenskappe en die voordele wat daaruit gespruit het. Persone sal hul tradisionele leefwyse prysgee indien hulle bewus gemaak kan word van die ondervinding in Westerse lande. Dit mag die stimulus wees om te begin produseer vir beide onderhouds- en kommersiële doeleindes. Die inkomste verdien uit surplusverkope sal hul koopkrag verhoog, wat weer aanleiding sal gee tot 'n groter vraag. Dit sal groter produksie stimuleer en groter indiensneming, groter lone en 'n groter vraag tot gevolg hê. Die totale aksie sal ekonomieë van Derde Wêreldlande opwaarts neig tot ontwikkeling en modernisering.

Die vinnigste en doeltreffendste wyse waarop so 'n bewustheidsverandering kan geskied, is die aanwending van tegnologie-gegronde kommunikasie, veral die radio. Die medium hou die potensiaal in om inligting te versprei en ondersteunend ten opsigte van ontwikkelingsprogramme te fungeer.

Die tradisionele rol wat kommunikasie in die moderniseringsproses moes vervul, het dus die volgende ingesluit: verspreiding van kennis; verlening van nuwe vaardighede; die bekendstelling van nuwe waardes en instellings wat ontwikkeling begunstig; verhoging van verwagtings en die bevordering van nasieskap (Dissanayake, 1985; Servaes, 1986).

Verder was kommunikasiekundiges van oortuiging dat die massamedia 'n belangrike bydrae kon lewer tot klimaatskepping, bevorderlik vir ontwikkeling. Die massamedia is gevolglik ingespan om nuwe waardes by persone te laat posvat. Die oortuiging van die tyd was dat die tradisionele denkwys, opvattinge en sosiale waardes verander moes word alvorens modernisering sou plaasvind (Lerner, 1958; Pye, 1963; Schramm, 1964).

Alhoewel die rol wat kommunikasie in die ontwikkeling en moderniseringsbenadering vervul het gegrond was op vroeëre bevindings van sosioloë en sielkundiges na aanleiding van hul navorsing op die gebied van kommunikasie (Lazarsfeld, Berelson en Gaudet, 1948; Festinger,

1957; Lerner, 1958; Schramm, 1960; Rogers, 1962; Schramm, 1964), is dit 'n stap verder geneem naamlik dat dit ook behulpzaam was om 'n denkpatroon te vestig en 'n tipe persoonlikheid wat nodig is vir die verandering van tradisionele na moderne gemeenskappe (Lerner, 1958; Schramm en Lerner, 1976). Daarvolgens is kommunikasie 'n belangrike element in die ontwikkelingsproses in die Derde Wêreldgemeenskappe.

Kommunikasie deur middel van die massamedia na die massas geskied nie direk nie, maar wel by wyse van 'n filtreerproses deur die verskillende sosiale groeperinge. Die boodskap word daarvolgens gewoonlik eers deur opinieleiers ontvang wat dit dan deurgee aan hul volgelinge (Lazarsfeld, Berelson en Gaudet, 1948; Schramm, 1960). Die konsep het mettertyd bekend gestaan as die tweestap-kommunikasievloeimodel en was dus 'n verdere verruiming van die bydrae wat kommunikasie tot ontwikkeling gelever het.

Kommunikasie het ook 'n belangrike bydrae te maak tot die aanvaarding van innovasies deur gemeenskappe. Volgens Rogers (1962) volg die aanvaardingsproses 'n definitiewe patroon. Daarvolgens stel innovators die eerste in 'n nuwigheid belang. Dit is gewoonlik diegene met beter opleiding en wat welvarender is. Indien die nuwigheid aanvaar word, sal andere in 'n gemeenskap die voorbeeld navolg. Dit was aanvaar dat die massamedia veral toepaslik is in aanvanklike bewuswording maar dat gedragsverandering slegs sal plaasvind nadat kontak gemaak is met geloofwaardige persone op interpersoonlike vlak. Ten einde beter reaksie te verkry, was dit gevolglik nodig om kommunikasie via die massamedia te kombineer met interpersoonlike kommunikasiekanale. Dit is veral van belang in die landelike gebiede van ontwikkelende lande waar interpersoonlike kanale steeds 'n sterk invloed uitoefen.

Festinger (1957) maak die bewering dat persone op 'n selektiewe basis aandag gee aan boodskappe en wel by wyse van selektiewe blootstelling en selektiewe waarneming gegrond op 'n persoon se bestaande kennis. Saam daarmee gaan 'n neiging dat 'n persoon aandag gee op grond van die benutting en bevredigingsmoontlikhede wat uit 'n boodskap verkry word.

Die voorafgaande bevindings van sosioloë en sielkundiges het 'n invloed uitgeoefen op die rol wat vir die kommunikasiemedie in die Derde Wêreld voorgehou is. Die geloof het posgevat dat, met die hulp van die moderne massamedia soos die radio en televisie, Derde Wêreldlande in

slegs dekades sou bereik wat die geïndustrialiseerde Weste in eeue vermag het (Jayaweera, 1987b). Die toepassing van die kommunikasieproses vir die Derde Wêreld is egter nie volgens die beginsels wat 'n mate van sukses kon meebring en wat toe reeds op beperkte skaal bekend was, toegepas nie. So byvoorbeeld was kommunikasievloei van regeringsinstellings na grondvlak steeds oorwegend eenrigting. Na verloop van 'n dekade van sodanige pogings was die tipe ontwikkeling wat posgevat het, soos verwag kon word, slegs beperk tot 'n onbeduidende deel van die gemeenskap.

Teen die jare sewentig het dit geblyk dat die modernisering- en kommunikasiebenadering tot ontwikkeling misluk het. Rogers (1978) wys op 'n aantal faktore wat bygedra het tot die val van dié dominante paradigma, naamlik ekologiese afkeur van omgewingsbesoedeling in ontwikkelde lande, bevolkingsdruk op beskikbare hulpbronne en die ontmoedigende bewuswording dat ontwikkeling in ontwikkelende lande wat die paradigma nagevolg het, nie na wense geskied het nie. Alhoewel die aanhangers van die benadering van mening was dat die voordele wat met die aanname daarvan na andere sou deursyfer, het die teenoorgestelde plaasgevind. Elgabri (1987) wys in die verband op 'n ekonomiese stilstand, hoë werkloosheid, stedelike samehoping, 'n groterwordende gaping tussen ryk en arm, voedseltekorte en 'n algehele ontevredenheid by mense. *"The condition of a large proportion of the people of the developing world was, at best, not much better in 1975 than in 1964"* (Schramm, 1976:4).

Ten spyte van die tekortkomings van die paradigma, was dit nogtans 'n eerlike poging om op die ontwikkelingspad leiding te gee met betrekking tot die komplekse aard van die ontwikkelingsproses en die rol van kommunikasie daarin, en het dit gelei tot die ontstaan van 'n nuwe paradigma.

2.4 'n Paradigma verskuiwing

Kritiek teen die modernisering- en kommunikasiebenadering tot ontwikkeling is onder meer uitgespreek deur Golding (1974); De Kadt en Williams (1974); Teheranian, Hakimzadeh en Vidale (1977) en Smythe (1981). Kritiek het veral gewentel om vroeëre miskiening van die inhoud van die massamedia, die behoefte aan sosio-strukturele veranderinge met die oog op

ontwikkeling en die swakhede in die klassieke diffusie van innovasies benadering (Rogers, 1976).

'n Nuwe paradigma wat die rol van kommunikasie in ontwikkeling beklemtoon, is gevolglik ontwikkel en deur Rogers (1971) beskryf as die "nuwe paradigma". Ontwikkeling word hierin beskryf as 'n deelnemende proses van sosiale verandering binne 'n gemeenskap, met die doel om sosiale en materiële voordele vir die meerderheid voort te bring deur groter beheer van die omgewing waarin die gemeenskap hom bevind (Rogers, 1976:133). Die klem skuif dus weg van ekonomiese faktore en bruto nasionale produk en beklemtoon die verspreiding van sosio-ekonomiese voordele, arbeidsintensiewe tegnologie, gedesentraliseerde beplanning, selfstandigheid en die bydrae van kultuur tot ontwikkeling. Lewenskwaliteit, die behoefte tot samevoeging van moderne en tradisionele kommunikasiemedie, die benutting van toepaslike tegnologie en algemene deelname in die besluitnemingproses het ewe-eens aandag ontvang (Rogers, 1978). Terwyl daar 'n betekenis skuif rondom ontwikkeling voorgehou is, het die betekenis rondom kommunikasie ook verskuif van 'n liniêre eenrigting model na 'n prosesverwante tweerigting kommunikasiemodel wat 'n vermenging van massamedie en interpersoonlike kanale voorgestaan het.

Rogers (1978) het die behoefte vir 'n groter rol van kommunikasie in die nuwe ontwikkelingsbeskouings voorgestaan. Die massamedie het volgens Rogers in die jare vyftig en sestig slegs 'n indirekte en bydraende rol vervul. Persone het bewus geword van innovasies by wyse van interpersoonlike kommunikasie in plek van die massamedie aangesien laasgenoemde weinig funksionele inligting verstrek het van die prosedure of die projek wat bevorder moes word. Rogers (1978) beskou tradisionele kommunikasiemedie as geloofwaardige kanale wat benut moet word ter bereiking van minderbevoorregte gehore. As vertrekpunt moes opinieleiers tussen dié gehore geïdentifiseer en ontwikkelingspogings op diegene gerig word. Voorts is dit van belang om geleenthede te skep en middele te voorsien vir die deelname van minderbevoorregte gehore in die bepaling van ontwikkelingsprioriteite en die daaropvolgende beplanning en uitvoering van ontwikkelingsaktiwiteite.

Die nuwe paradigma het 'n nuwe fokus vir kommunikasieboodskappe bepleit. Boodskappe wat geblyk het oortollig te wees vir die bolaag van die samelewing weens die plafon-effek (Shingi en

Mody, 1976), moes doelbewus onder minderbevoorregtes versprei word aangesien dit in sommige van hul behoeftes kon voorsien.

Alhoewel 'n begin gemaak is met 'n tweerigting kommunikasie-model, was daar in die "nuwe" ontwikkelingsparadigma steeds weinig sprake van deelname van alle belanghebbendes in die proses van kommunikasie.

2.5 Die deelnemende benadering

Die benadering lewer verdere moontlikhede tot die bydrae wat kommunikasie tot ontwikkeling kan lewer en die vertrekpunt lê binne die verband van 'n gemeenskap se kultuurwaardes. Ten einde bewerkers van hul eie ontwikkeling te word, moet persone bewus raak van hul eie kernwaardes en oortuigings. Dit veronderstel dus dat beplande verandering nie moet geskied nie alvorens die kulturele, godsdienstige en tradisionele kernwaardes van 'n sosiale stelsel in berekening gebring is (Mowlana en Wilson, 1990).

Die benadering beklemtoon die gedagte van geïntegreerde landelike ontwikkeling en selfstandigheid met die volgende elemente: algemene deelname, grondvlak ontwikkeling, benutting van toepaslike tegnologie, die produktiewe aanwending van eie hulpbronne, bevrediging van basiese behoeftes, onderhoud van die ekologiese balans, ontwikkelingsprobleme gedefinieër deur die gemeenskap self en die rol van kultuur in ontwikkeling (Dissanayake, 1981).

Selfstandigheid word in die benadering gesien as 'n land se vertrouwe op sy eie natuurlike en menslike hulpbronne, sy vermoë om ontwikkelingsprobleme self te formuleer, doelwitte te stel en onafhanklik besluite te neem in ooreenstemming met sy eie sosiale en kulturele stelsel (Dissanayake, 1985:21). Die sukses van 'n selfstandige benadering tot ontwikkeling is afhanklik van die deelname van persone aan die ontwikkelingsproses, aangesien die mense self die grootste hulpbron tot ontwikkeling in Derde Wêreldlande verteenwoordig. Vroeëre pogings tot spoedige verandering in die lewensomstandighede van die meerderheid armes het misluk vanweë die gesentraliseerde aard van ontwikkeling. *"The weight of experience and the*

cumulative wisdom of the peasants, their cultural ethos, their perception of problems and their solutions rarely entered into the calculus of development" (Dissanayake, 1985:22).

Die sterk beklemtoning van 'n geïntegreerde benadering tot ontwikkeling is in teenstelling met vroeëre benaderings van 'n gefragmenteerde aard. Die geïntegreerde benadering noodsaak 'n stelselperspektief, wat die aandag vestig op die funksionele verwantskap tussen die onderdele van enige ontwikkelingsprogram. Inskakeling moet egter nie van bo afdwing word nie maar verkieslik van onder, dit wil sê van die gemeenskap self, ontwikkel (Dissanayake, 1985). Die deelnemende benadering beweeg dus weg van 'n suiwer tegnologies-ekonomiese perspektief tot ontwikkeling en konsentreer op 'n holistiese siening waarin beide die kulturele en menslike ontwikkelingsaspekte hand aan hand met die tegnologies-ekonomiese gaan. Dit gaan ook van die standpunt uit dat die landelike gemeenskap as fokus van ontwikkeling moet dien.

Wat die ekologiese aspek van die deelnemende benadering betref, maak Servaes (1986) die opmerking dat dit feitlik alle ooreenstemmende aspekte van die moderniseringsbenadering in twyfel trek. Die ekologiese siening is dat 'n ontwikkelende land nie sy toekomsbeeld in die ontwikkelde wêreld moet soek nie maar wel in sy eie ekologie en kultuur.

'n Aspek waarin die deelnemende benadering tot ontwikkeling en kommunikasie grootliks van die voorafgaande modelle verskil, is die sterk beklemtoning van kultuur in die ontwikkelingsproses. Van Niekerk (1981) beskou kultuur as "*die kultivering van die individu; dit is 'n struktuur wat 'n aantal mense in 'n eenheid saamsnoer; en dit is terselfdertyd 'n sisteem van waardes en norme wat geestelike gestalte gee aan die geheel....*". Geertz (1973) is van mening dat kultuur 'n betekenisweb verteenwoordig wat persone om hulself bou. Dit is slegs wanneer die betekenisweb verstaan en waardeur word dat die kultuur van 'n gemeenskap binnegedring kan word. Dit impliseer dat ontwikkelings- en kommunikasiemodelle nie sonder meer van een gemeenskap in 'n omgewing waar dit moontlik sukses behaal het, na 'n ander gemeenskap oorgeplaas kan word nie. 'n Model behoort dus sy ontstaan te hê uit die kulturele basis van 'n bepaalde gemeenskap en inskakel by die betekenisweb wat persone in 'n sosiale stelsel om hulleself gebou het.

Die rol van kommunikasie in die deelnemende benadering is gerig op die kreatiewe benutting van interpersoonlike en tradisioneel geloofwaardige kommunikasiekanale soos dit op grondvlak in 'n gemeenskap na vore kom. Kommunikasienavorsers in Afrika wat hul steun verleen aan die deelnemende benadering is onder meer Ugboajah (1980), Nwuneli (1984) en Boafo (1986). Die navorsers is van mening dat die sleutel tot ontwikkeling in Derde Wêreldlande te vinde is in die tradisionele kulture van daardie lande en die behoefte aan doelbewuste inskakeling van tradisionele en moderne kommunikasiemetodes met die oog op die verspreiding van ontwikkelingsboodskappe. Hulle wys voorts op moontlike redes vir die mislukking van die aanwending van die massamedia vir ontwikkelingsdoeleindes in die Derde Wêreld: die elitisme van die moderne media; 'n teenstrydigheid tot deelname; en hul afsondering van die tradisionele kommunikasiemedie.

Die voorafgaande bespreking van die verskeie benaderings tot ontwikkeling en kommunikasie beklemtoon 'n belangrike probleem by talle Westerse navorsers, naamlik hul geringskatting en minagting van inheemse kennis en ondervinding wat nie by hul siening inpas nie. Lerner (1958) se moderniseringsbenadering het tot die siening bygedra deur inligting afkomstig uit Derde Wêreldlande totaal te negeer. Die houding van Lerner en ander moderniseringsteoretici impliseer dat tradisionele kulture niks positief tot die ontwikkelingsproses kan bydra nie.

Alhoewel Schramm (1964) 'n optimistiese mening voorgestaan het van die rol van die massamedia in ontwikkeling, het hy belangrike waarnemings gemaak wat die weg gebaan het vir 'n latere heroorweging van die rol van kommunikasie in ontwikkeling. Schramm was van mening dat gemeenskappe die geleentheid gebied moes word om hulle eie behoeftes daar te stel en deel te neem in besluitnemingsaksies. Indien die voorstel ernstige oorweging geniet het, kon dit die benutting van die massamedia as 'n bo-na-onder hulpmiddel wat grootliks ingespan is om inligting na oënskynlik belangelose gemeenskappe te versprei, verhoed het. Dit was 'n mistasting om aan te neem dat inligtingvloei van 'n sentrale massamediastelsel op sigself 'n bydrae kon lewer om houdings te verander en openbare aandag te vestig op ontwikkelingsbehoefte. Terwyl dit nie ontken kan word nie dat die massamedia 'n belangrike rol te vervul het in ontwikkeling, is dit moeilik om te glo dat dit nuwe waardes en menings aan persone sal oordra terwyl dit bestaande waardes as primitief en onontwikkeld beskou.

Terwyl talle Derde Wêreldlande hul vertroue op die massamedia geplaas het om sosiale verandering mee te bring, het die meeste van die lande egter teen die middel sewentigerjare hul vertroue in die massamedia verloor om die doelwit te bereik. Gedurende die tydperk het verskeie kommunikasiekundiges ernstige oorweging geskenk aan die moontlikheid om inheemse of tradisionele media in ontwikkelingsprogramme te benut (Colletta, 1975; Dissanayake, 1977; Kidd en Byram, 1978; Kidd, 1979; Brokensha, Warren en Werner 1980; Ugboajah, 1985).

Die inheemse kommunikasiestelsel is gewortel in die kultuur van 'n gemeenskap en bestaan reeds lank voor die bekendstelling van die moderne massamedia. Dit is steeds 'n belangrike kommunikasie-metode, en is volgens Dissanayake (1977:123) nie *"mere quaint relics of the past, but vigorously active and highly functional cultural institutions performing functions vital to the well-being of society"*.

Inheemse kommunikasie kan verdeel word in volksmedia en tradisionele media. Eersgenoemde verwys hoofsaaklik na die uitvoerende kunste soos die volksteater, storievertelkuns, volksdanse, liedjies, mimiek en poppespel. Tradisionele media verwys na inheemse maniere van kommunikasie soos vergaderplekke wat die markplek, godsdienstige bymekaarkomplekke en gemeenskapsinstellings insluit (Wang en Dissanayake, 1984).

Die tradisionele media en kommunikasiekanale binne 'n sosiale stelsel het elk 'n unieke rol en funksie en tree in wisselwerking met mekaar op in die verspreiding van inligting. Mondelinge oordragte word ingespan om nuwe geslagte in te lei in die geskiedenis, kultuur en sedes van 'n gemeenskap en dien ook tot vermaak. Die markplek dien as advertensierrein vir goedere en dienste en om die jongste nuus te verneem (Oduko, 1987). Sommige inheemse media is natuurlik gelokaliseerd met 'n beperkte reikwydte. Daarby is dit taal- en kultuurgebonde en dikwels tot enkele gemeenskappe beperk.

Volksmedia behoort volgens Valbuena (1987) 'n integrale deel uit te maak van alle kommunikasieprogramme gerig op landelike ontwikkeling. As rede word aangevoer dat die volksmedia reeds vir geslagte lank hul betroubaarheid bewys en hul aantrekkingskrag vir landelike gemeenskappe behou het. Ten einde die media doeltreffend te benut, is dit egter noodsaaklik om die landelike gehore te verstaan alvorens die volksmedia aangewend kan word

vir vermaak, om aandag te verkry en inligting te voorsien wat as motivering kan dien vir deelname aan ontwikkelingsaktiwiteite.

'n Geïntegreerde kommunikasiestrategie op grondvlak kan op die been gebring word deur die inskakeling van beide inheemse- en massamedia. So 'n inskakeling is uiteraard net moontlik met die medewerking van rolspelers van beide groepe.

Wat die benutting van tradisionele media in ontwikkelingspogings betref, verdien die volgende opmerking vermelding. Die tipe van ontwikkeling wat dié mediavorm poog om te bevorder, is nie een wat materiële welsyn aanmoedig nie. *"Even village people want material goods; they want bicycles and ... radios"* (Jayaweera, 1987b:90).

Die slotsom waartoe geraak kan word is dat beide tradisionele en moderne kommunikasiemedie 'n belangrike rol in ontwikkeling te vervul het, aangesien elk oor 'n eiesoortige potensiaal beskik wat tot voordeel van ontwikkeling aangewend kan word. Dit was juis een van die grondslae waarop 'n nuwe paradigma, bekend as ontwikkelingsteunkommunikasie, gebou is.

2.6 Ontwikkelingsteunkommunikasie (OSK)

Die ontwikkeling van 'n werkbare metodologie word voorafgegaan deur voortdurende proefnemings. Sekere grondreëls en voorwaardes is noodsaaklik in die ontwikkeling van sodanige metodologie.

Die grondslag van die betrokkenheid van landelike persone in die proses van hulle eie ontwikkeling, is geleë in die deel van kennis (FAO, 1987 : 2). Dit is nie 'n eenrigting oordrag van inligting nie maar is veeleer 'n wisseling van gedagtes tussen alle betrokkenes in die kommunikasieproses. Enersyds word verneem van behoeftes en andersyds van nuwe idees en tegnieke. Die resultaat van nuttige kennisdeel is nie primêr gerig op die vervanging van die tradisionele deur moderne tegnieke nie, maar 'n samevoeging van moderne en tradisionele stelsels tot voordeel van die ekonomiese en tegniese vermoëns van landelike persone met inagneming van hul kultuurwaardes. Daar is dan ook met verloop van tyd tot die besef gekom dat tradisionele kennis, wat oorlewing oor geslagte heen verseker het, nie onderskat of mee

weggedoen mag word in die strewe na modernisering nie. Fraser (1987a:II) wys daarop dat rasionele, wetenskaplike en moderne kennis oordeelkundig ingeënt kan word op die kennis van tradisionele kleinboere. Die einddoel met kennisdeel is die bemagtiging van landelike persone ten einde toenemend beheer uit te oefen oor hul omgewing en bygevolg landbou en ander faktore wat beperkend inwerk op hul lewenskwaliteit.

Freire (1970) verwys daarna as "conscientization" wat vertolk kan word as die hulp aan persone om tot 'n groter bewuswording van hul situasie te geraak saam met 'n groter selfvertroue waardeur hulle gestimuleer word tot 'n objektiewe ondersoek van hul probleme met die oog op die vind van moontlike oplossings. Dit kan beskou word as 'n eerste poging tot selfhelp en die aanvaarding van verantwoordelikhede op die ontwikkelingspad.

'n Probleem wat op weg mag staan van die spontane deel van kennis is die onvermoë van alle betrokkenes om sekere knelpunte te oorkom. Volgens die FAO (1987 : 2) het ontwikkelingspogings dikwels mank gegaan aan onversoembare kommunikasiebenaderings waaronder verskillende vlakke van opleiding en geletterdheid en verskillende taalgebruike.

Die doelwit met die ontwikkeling van 'n kommunikasie metodologie is om die landelike mense op groot skaal in te lig, te motiveer en op te lei. Meer spesifiek is die doelwit om inligting aan die landelike mense oor te dra waardeur hulle in staat gestel kan word om natuurlike hulpbronne beter te benut ter bevordering van lewenskwaliteit, insluitende sodanige kwaliteite wat verband hou met gesondheid, opleiding en andere. Landbouvoorligting op grondvlak behoort tegelyk te baat by die kommunikasiestelsel waardeur beamptes voorsien word van 'n bron van inligting afkomstig van navorsing ter ondersteuning van die kwaliteit en kwantiteit van hul uitreik na die landelike gemeenskappe.

Grondvlak-opleiding is meestal die taak van voorligting. Die voorligtingsdiens in talle lande gaan egter dikwels mank aan 'n personeeltekort, gebrek aan toepaslike opleiding, die nodige infrastruktuur en benodigde ondersteuningsdienste soos landbou-inligting (Fraser, 1987a:12). Hulle benadering mag ook neig tot die eenrigting verspreiding van inligting in 'n bo-na-onder wyse. Indien ongeletterdheid van die landelike mens 'n bykomende faktor mag wees, laat dit die veld braak vir die kommunikasiemedia om in die spesifieke behoeftes te voorsien. Dit

impliseer dat inligting tegnologie toepaslik en ekonomies haalbaar vir die vermoë van die gebruiker sal wees. Die inhoud van programme behoort dus gegrond te wees op die behoeftes van die kleinboere. Dit wat by wyse van inligting tot die beskikking van die gemeenskap gestel word, moet gebruikswaarde hê soos beoordeel deur die gemeenskap self. Saam hiermee kan die behoefte bestaan vir inligting wat gebiedspsesifiek is. Dit geld veral gemeenskappe met lae vlakke van opleiding wie se beperkte kennis en ondervinding dit vir hulle moeilik maak om inligting van buite te begryp en in hulle eie situasie van toepassing te maak. Fraser (1987a:13) wys in dié verband op 'n probleem vir die inligtingvoorsiener, naamlik algemene inligting aan die massas teenoor die voorsiening van gebiedspsesifieke inligting volgens voorafbepaalde behoeftes.

Gemelde oorwegings kan saamgevat word in 'n metodologie wat bekend staan as ontwikkelingsteunkommunikasie (OSK). Die onderliggende beginsel met OSK is die daarstel van 'n kommunikasiebrug tussen almal betrokke by grondvlak inligting. Geen hierargiese rangorde is op die spel nie. Die beste beskikbare inligting kan dus direk op grondvlak beskikbaar gestel word, in teenstelling met tradisionele voorligtingstelsels waardeur inligting deur verskillende lae mag filtreer alvorens dit grondvlak bereik, met die gepaardgaande moontlikheid van verdraaiing van die oorspronklike boodskap. Die metodologie is veral toegespits op die "vakmanskap" produksie van kommunikasiemateriaal sonder die noodwendige aanwending van hoogs professionele toerusting, ten einde koste in ooreenstemming te bring met die finansiële vermoë van 'n ontwikkelende land (Fraser, 1987a:14). Nora Quebral, 'n baanbreker op die gebied van OSK, verwoord dit as die kuns en wetenskap van menslike kommunikasie *"that makes possible greater social equality and the larger fulfillment of the human potential"* (FAO, 1987:3). Die FAO self beskryf die metodologie as die sistematiese benutting van toepaslike kommunikasiekanale en -tegnieke ten einde persone se deelname aan ontwikkeling te verhoog en om landelike gemeenskappe op grondvlak in te lig, te motiveer en op te lei (Coldevin, 1990:1).

Hoedanig kan OSK aangewend word om dienslewering op grondvlak te bevorder? Op hierdie vlak is die veldwerker van deurslaggewende belang. Die belang van dié persoon is volgens Woods (1982:10) belangriker in ontwikkelende as in geïndustrialiseerde lande. Die taak van OSK is onder meer om die veldwerker se kommunikasie en diensleweringvaardighede te

versterk. Die woord "ondersteun" is deurslaggewend in die OSK begrip en is 'n integrale deel van die ontwikkelingsproses. Die woord "kommunikasie" in OSK omvat veel meer as net media en materiaal. Dit is 'n proses, gerig op menslike kommunikasie aangesien die rol van die veldwerker deurslaggewend is as kommunikasiekanaal. OSK is slegs een onderdeel in 'n oorhoofse stelsel wat in ontwikkelingsbeplanning benut moet word. Die ontwikkelingsproses moet daarvolgens vanuit 'n stelselperspektief benader word. Die metodologie van OSK moet aangepas en afgerond word in ontwikkelende lande en nie 'n blote oorplanting wees vanaf geïndustrialiseerde lande nie. Dit behoort benader te word vanuit plaaslike omstandighede en behoeftes.

OSK impliseer die bewuste en aktiewe deelname van die landelike mens gedurende elke stadium van die ontwikkelingsproses. Dit is die beplande en stelselmatige benutting van kommunikasiekanale waaronder die interpersoonlike, oudiovisuele en die massamedia, ten einde:

- inligting by alle betrokkenes te bekom en uit te ruil rakende die beplanning van 'n ontwikkelingsinisiatief ten einde konsensus te verkry van ontwikkelingsprobleme en moontlike oplossings
- persone aan te spoor tot ontwikkelingsaksies
- die kommunikasievaardighede van ontwikkelingskundiges te verbeter ten einde hulle kontak met gehore doeltreffender te laat plaasvind
- kommunikasietegnologie op grondvlak aan te wend ter verbetering van ontwikkelingsprogramme.

OSK gaan van die veronderstelling uit dat geen enkele deur toegang tot landelike ontwikkeling bied nie. 'n Ontwikkelingsprogram moet gevolglik al die faktore wat die lewens- en werksomstandighede van landelike gesinne bepaal of beïnvloed, in berekening bring. Dit moet egter ook in gedagte gehou word dat kleinboere dikwels nie hul probleme as afsonderlike komponente beskou nie maar veeleer as 'n kontinuum waarin al die probleme verweef is (FAO, 1996:13). 'n Ontwikkelingsprogram behoort gevolglik deur kleinboere waargeneem te word as 'n geïntegreerde reaksie op hulle situasie. Dit benodig uiteraard die deelname van kleinboere in die totale proses van ontwikkelingsaksies.

Uit die grondliggende beginsels wat met die voorafgaande bespreking na vore kom, kan die volgende norme of maatstawwe afgelei word waarteen die huidige inligtingsbediening aan kleinboere geëvalueer kan word:

1. Kennis van die mens en sy leefwêreld is nodig in ontwikkelingskommunikasie.
2. Deelname van alle belanghebbendes is primêr in die beplanning en uitvoering van alle ontwikkelingsprojekte.
3. Indien (2) moontlik is, is kommunikasie behulpzaam in die gemeenskaplike bepaling van behoeftes en belange van dié belanghebbendes in die ontwikkelingsproses; dit gee aanleiding tot lewensvatbare en volhoubare projekte omrede van die ineenlopende belange van alle betrokke sektore.
4. Die landelike ontwikkelingsproses kan bespoedig word deur die benutting van tradisionele, interpersoonlike en massamedia kommunikasiekanale in behoeftegerigte inligting verspreiding.

2.7 Telekommunikasie as potensiële toekomstige ontwikkelingstrategie

Aan die einde van die Twintigste Eeu word diegene in landelike en afgeleë gebiede van ontwikkelende lande in die gesig gestaar deur ongeëwenaarde uitdagings wat teweeggebring word deur politieke veranderinge, 'n veranderende wêreld ekonomie, omgewingsagteruitgang en gepaardgaande voedselonsekerheid. Ten einde dié uitdagings die hoof te bied en kritiese besluitneming te verseker, benodig persone op alle vlakke van die gemeenskap, veral die voedselonsekere asook die instellings wat hulle dien en verteenwoordig, toegang tot benodigde inligting en moet hulle in staat gestel word om te kommunikeer. Verbeterde kommunikasie en inligtingstoegang hou volgens die FAO (1996) direkte verband met sosiale en ekonomiese ontwikkeling. Deelnemende ontwikkeling is ten volle afhanklik van die prosesse kommunikasie en inligtingdeel.

Dit kan nie van arm en voedselonsekere inwoners van landelike gemeenskappe verwag word om 'n hoë prioriteit te plaas op rekenaars en digitale kommunikasiedienste in die soektog na 'n verbeterde lewenstandaard nie. Daar bestaan egter verskeie bemiddelingsinstellings wat dié gemeenskappe dien en wat die nuutste tegnologie kan aanwend vir beter dienslewering aan

diegene wat hulle dien. Strategieë hiertoe benodig die volle deelname van alle belanghebbendes. Instellings wat ingestel is op medewerking met diegene wat hulle dien, kan die sentrum vorm vir kommunikasietoegang tot die Internet en inligtingsanalise.

Die begrip "gemeenskapsinligtingsentrum" is nie nuut en die Internet bied juis die geleentheid vir die daarstel van sodanige sentra in landelike gebiede. 'n Rekenaar, modem en telefoonverbinding bied aan landelike en afgeleë gemeenskappe toegang tot 'n wêreldbiblioteek van inligting. Dit bied toegang aan persone tot bronne waardeur hulle hul eie inligtingsbehoefte kan bevredig en deur middel van kennis bemagtig kan word (Bie, 1996; Holderness, 1996; Richardson, 1997; FAO, 1998; FAO, 1999).

Gemeenskapsentra, skole, landelike biblioteke, plaaslike nie-regeringsorganisasies en voorligtingskantore, munisipale organisasies en Kerke kan as gemeenskapsinligtingsentra dien.

2.8 Opsomming

Die literatuuroorsig van die verskeie kommunikasiebenaderings tot ontwikkeling hou belangrike gevolgtrekkings vir hierdie studie in. Dit bied 'n geskiedkundige oorsig en teoretiese riglyne wat vroeëre benaderings van kommunikasie tot ontwikkeling beïnvloed het. 'n Kritiese bewustheid van die verlede bied die geleentheid om die goeie daaruit te neem waarop voortgebou kan word vir die toekoms.

Die rigtingverandering soos voorgestel deur Lerner (1958) het byvoorbeeld die indruk gewek dat die Derde Wêreld inheemse kommunikasiestelsel oor tyd deur die massamedia vervang sou word, aangesien eersgenoemde as onvanpas beskou is om moderniseringsboodskappe oor te dra. Erkenning word verleen aan die belangrike bydrae wat die massamedia tot ontwikkeling kan lewer maar daar word ook gewys op die behoefte om die moderne en tradisionele kommunikasiemedie saam te voeg met die oog op 'n toepasliker reaksie.

Die rol wat kommunikasie in die verlede in die ontwikkelingsproblematiek van die Derde Wêreld vervul het, het oor tyd verander. Daar bestaan verskeie benaderings tot die onderwerp.

Die dominante ontwikkeling en kommunikasieparadigma van die jare vyftig en sestig het ekonomiese groei, kapitaal intensiewe groei, industrialisasie en sentrale beplanning voorgestaan. Kommunikasie het die nodige erkenning in die benadering geniet met die klem op die massamedia om modernisering te versnel by wyse van die bekendstelling van kennis en nuwe waardes. Die mislukking van die model het gelei tot die soek na nuwe benaderings van ontwikkelingskommunikasie. 'n Nuwe siening het ontplooi wat die klem geplaas het op die verspreiding van sosio-ekonomiese voordele en die bydrae van kultuur tot ontwikkeling. 'n Tweerigting kommunikasiemodel het die liniêre eenrigting model vervang.

Die deelnemende benadering het nadruk gelê op die gedagte van geïntegreerde landelike ontwikkeling en die siening dat ontwikkeling kultuurspesifiek is. Dit bepleit die kreatiewe gesamentlike benutting van inheemse media en moderne massamedia. Oor die algemeen was daar gunstige reaksie tot die benadering, alhoewel dit blyk dat kommunikasie alleen nie tot ontwikkeling bydra nie aangesien verskeie faktore betrokke is in die ontwikkelingsproses. Die soeklig moet val op die waarde van kommunikasie in samehang met die ander faktore soos infrastruktuur, insette en dienste in 'n deelnemende proses van landelike ontwikkeling. Dit is dan ook die vertrekpunt van die OSK benadering.

Die moontlikhede wat telekommunikasie tot die ontwikkeling van landelike gemeenskappe inhou, is opwindend en hou veel belofte in. Terugvoering vanaf gemeenskappe na die bron van die inligting hou oënskynlik die grootste probleem in wat oorkom moet word ten einde aan die ideaal van deelname van alle belanghebbendes te voldoen. Dit word vertrou dat die strategie in die toekoms moontlik tot volle ontplooiing in Suid-Afrikaanse ontwikkelingslandbou sal kom.

Die waarde van hierdie hoofstuk vir die studie is daarin geleë dat dit 'n oorsig bied van die verskeie benaderings tot ontwikkelings-kommunikasie. Dit kan beskou word as 'n geskiedkundige raamwerk waarbinne deelnemende kommunikasie inpas. 'n Argument ten gunste van die aanvaarding van 'n spesifieke kommunikasie-benadering tot ontwikkeling sou onvanpas wees sonder 'n beeld van ander benaderings van die verlede.

Die verpraktisering van OSK benodig ten aanvang 'n grondige kennis van die omgewing waarbinne 'n teikengemeenskap homself bevind. Dit is bekom uit bestaande literatuur en word in Hoofstuk drie beskryf.

HOOFSTUK 3

BESKRYWING VAN ONDERSOEKGEBIED

3.1 Inleiding

Die aard van 'n boerderystelsel is die produk van die interaksie tussen en met die volgende : fisiese of agro-ekologiese faktore, menslike potensiaal en institusionele faktore. Volgens Laker (1981) behoort noukeurige inligting van agro-ekologiese omstandighede en die geskiedenis van 'n boerderystelsel aangevul te word met die implikasies van menslike en institusionele aspekte. 'n Kombinasie van ligging, klimaat en grond bepaal die geskiktheid en potensiele produktiwiteit van grond vir verskillende gebruike.

In hierdie hoofstuk word vervolgens 'n geskiedkundige agtergrond, agro-ekologiese oorsig, infrastruktuur en institusionele dienste van vier Landelike Gebiede geskets ten einde 'n beeld voor te hou van die diversiteit wat in die Landelike Gebiede voorkom en moontlike implikasies wat dit mag inhou vir die formulering van 'n toepaslike kommunikasie-strategie ter ondersteuning van landelike ontwikkeling.

'n Beskrywing van die belangrikste ander Landelike Gebiede waarop hierdie studie berus, word gevind in Beukes (1996); Datadesk (1995a; 1995b; 1996a; 1996b) en Saaiman (1997).

3.2 Landelike Gebiede

Vier Landelike Gebiede is in die ondersoek ingesluit, naamlik Kranshoek, Genadendal, Wupperthal en Ebenhaeser.

3.2.1 Kranshoek

3.2.1.1 Historiese agtergrond

Die invloed van Christenskap is regdeur die geskiedenis 'n sterk kenmerk en basis vir die Griekwa se voortbestaan as 'n volk met 'n eiesoortige identiteit. Die ontstaan van Kranshoek is 'n direkte uitvloeisel van die Griekwas se godsdienstige oortuigings.

A A S le Fleur die Eerste het geglo dat God hom uitgekies het om die Griekwavolk te lei en hy het bekend gestaan as die Opperhoof of Kneg. Hy het verskeie voorspellings gemaak waaronder dat Kranshoek (Wagstasie) die plek is wat God vir die Griekwas uitgekies het en dat hulle daar moet vestig om hulself teen die "swart wolk" te beskerm (Macroplan, 1993:14). In 1937 het die Opperhoof op Jakkalskraal in die omgewing van Plettenbergbaai kom woon waar hy kennis maak met mnr Van Rooyen, die eienaar van Kranshoek. 'n Ooreenkoms word gesluit waardeur die Griekwas grond op Kranshoek van mnr Van Rooyen kon huur.

Die inwoners van Kranshoek behoort aan die Griekwa Nasionale Konferensie van Suid-Afrika. Die struktuur bestaan uit die Opperhoof as Beskermheer en President van die volk. Alle Griekwas regoor die land kom elke jaar op Kranshoek byeen.

Met verloop van jare het baie van die tradisie en kultuur van die Griekwas met die verwesteringsproses tot niet gegaan maar hul godsdienst dien nog steeds as hoeksteen en 'n Griekwa word ook daardeur gekenmerk.

Die bevolking het in Oktober 1993 op 1441 te staan gekom met 392 gesinne en 'n gemiddelde gesinsgrootte van 3,68. 48 Persent van die bevolking is manlik en 52 persent vroulik (Macroplan, 1993:16).

3.2.1.2 Ligging, topografie en grondeienskappe

Die Landelike Gebied is sowat 7 kilometer vanaf Plettenbergbaai geleë. Die vernaamste topografiese kenmerk van Kranshoek is dat dit op 'n binnelandse plato geleë is wat wissel van

170 tot 140 meter bo seevlak. Die kusstrook word gekenmerk deur baie steil kranse en klowe en vanweë die helling tussen die binnelandse plato en seevlak word ontwikkeling beperk tot die 135 meter kontoer. Die grond is oor die algemeen relatief vlak. Dit word redelik gou versadig gedurende reënbuie en oppervlakte-afloup word betreklik gou ondervind. Watererosie is gevolglik 'n wesentlike probleem wat verder gepaard gaan met 'n gevaar van winderosie. As gevolg daarvan, moet die boerderypatroon voorsiening maak vir meganiese sowel as biologiese beskermingsmaatreëls soos dekgewasaanplantings.

3.2.1.3 Klimaat

Die invloed van die nabygeleë see op die klimaat is merkbaar. Die gemiddelde werklike temperatuur van die streek is 20,5 °C gedurende Januarie en 13 °C gedurende Julie. Alhoewel die gebied dwarsdeur die jaar reën kry, val die meeste reën in die lente en die reënval bereik 'n laagtepunt in die winter. Die gemiddelde jaarlikse reënval is nagenoeg 1000 mm.

Wind is 'n algemene verskynsel dwarsdeur die jaar. Gedurende die somer waai die winde hoofsaaklik van die suid-weste en suid-ooste en gedurende die winter vanuit die weste en noord-weste.

Sonskyn wissel tussen 50% en 60% van die moontlike sonskynduur per jaar. Dit is te wyte aan die hoë persentasie wolkbedekking wat dwarsdeur die jaar voorkom.

3.2.1.4 Grondbesit en boerderyvertakings

Al die boere van Kranshoek boer deelyds. Geeneen besit eiendomsreg op landbougrond nie maar almal het gebruiksreg op huurgronde van die Staat of plaaslike owerheid. Die huurgronde wissel van 4 tot 4,5 hektaar wat van een jaar tot 10 jaar verhuur word (Beukes:1996). Die Gebied is in totaal 244 hektaar groot (Schutte, 1988:105). 'n Aansienlike gedeelte van Kranshoek se grondgebied is egter nie ontwikkelbaar nie weens die topografiese aard daarvan. Dit word algemeen aanvaar dat vertakkingsmoontlikhede deur grondeienskappe en klimaat bepaal word. In die geval van Kranshoek is groenteverbouing, veral aartappels, die belangrikste boerderyvertakking. Die gebied is dan ook oor die algemeen geskik vir die

verbouing van koelweer groentegewasse. As gevolg van droëlandproduksie realiseer die boere van Kranshoek geen tot baie min inkomste uit seisoenale kontantgewasse en alle produksie is hoofsaaklik vir eie gebruik.

'n Ander belangrike tendens is die groot aantal oulande. Dit is as gevolg van 'n groot aantal klein eenhede waarop in die verlede met groente geboer is, maar wat weens ekonomiese faktore en die verplasing van die kleinboere met naweekboere, dit nie meer lonend is om hierdie gronde onder intensiewe bewerking te hou nie. Gebrekkige kennis van groenteproduksie het ook tot die situasie bygedra (Kotze, 1996 : persoonlike mededeling).

As gevolg van droëlandproduksie realiseer die boere van Kranshoek egter geen tot baie min inkomste uit seisoenale kontantgewasse en alle produksie is hoofsaaklik vir eie gebruik.

3.2.1.5 Natuurlike plantegroei

Die natuurlike inheemse plantegroei op die binnelandse plato is karig en grotendeels deur menslike toedoen vernietig. Dennebome en fynbos word op die plato aangetref. Die natuurlike weiveld lewer nie 'n beduidende bydrae tot die totale waarde van landbouproduksie nie.

3.2.1.6 Infrastruktuur en institusionele dienste

- ❖ Paaie in Kranshoek is in 'n relatiewe goeie toestand.
- ❖ Die ontwikkeling van Kranshoek word beïnvloed deur 'n gebrek aan bewerkbare grond en 'n watertekort aangesien aanvullende besproeiing noodsaaklik is vir intensiewe landbouproduksie.
- ❖ Naas eie verbruik vind geringe verkope aan smouse plaas.
- ❖ Eskom voorsien elektrisiteit aan die dorp en is aan alle persele beskikbaar.
- ❖ 'n Telefoondiens is geredelik beskikbaar.
- ❖ Die kleinboere het toegang tot 'n trekker en implemente wat teen R45 per uur van die bestuursraad gehuur kan word.
- ❖ Kranshoek beskik oor 'n crèche en een laerskool.
- ❖ Die Kerk is uit aard van sy agtergrond die kern van die gemeenskap.

- ❖ Gemeenskapsfasiliteite bestaan uit 'n gemeenskapsaal, kliniek en 'n gemeenskapsentrum.
- ❖ Landbouvoorligting geskied deur Lanok en die kleinboervoorligter gestasioneer by die Suid-Kaap Landbou-ontwikkelingsentrum op George.
- ❖ Lenings vir die aankoop van produksiemiddele, die oprigting en herstel van geboue en die aankoop van vee geskied deur Lanok.

Hierdie oorsigtelike beskrywing van Kranshoek saam met die drie gebiedsoorsigte wat volg, maak sekere afleidings moontlik van belang vir hierdie studie. Dit volg in par. 3.3.

3.2.2 Genadendal

3.2.2.1 Historiese agtergrond

Genadendal het in die 18de eeu as 'n sendingstasie van die Morawiese Sendinggenootskap ontstaan. Onder die streng reëls van die sendelinge het die eerste aktiwiteite na vestiging sterk gekonsentreer op landbou en veral tuinbou, en 'n omvattende besproeiingstelsel is uitgelê waarin klein perseeltjies elk van 'n leibeurt voorsien is. Produksie het gefloreer en produkte is op die Kaapse mark gelewer.

Met die vertrek van die sendelinge het die infrastruktuur gaandeweg verval sodat daar vandag min van die oorspronklike tuinpersele onder bewerking is. Daar is egter in die jongste jare weer 'n herlewing in landbou-ontwikkeling en onder Lanok se leiding is daar 'n koöperasie gestig om aan die behoefte na basiese landboukundige insette te voorsien.

Die bevolking van die Landelike Gebied het afgeneem van 2271 in 1987 tot 2137 in 1994 met 48 persent manlike en 52 persent vroulike inwoners (Wesso, 1995:4-5).

3.2.2.2 Ligging, topografie en grondeienskappe

Die Landelike Gebied is 35 kilometer noord van Caledon teen die Riviersonderendberge geleë en sluit ook die buiteposte Berea, Voorstekraal en Bosmanskloof in. Die plaas beslaan 4773 hektaar (Murray, Biesenbach en Badenhorst, 1988:28) en bestaan uit 'n groot gedeelte

onbegaanbare berggronde. Die landboukundige ontwikkeling is beperk tot die alluviale gronde langs die Riviersonderend wat deur die gebied loop. Kleinboere het volle gebruik van die Sargeantsrivier en waterregte vir 34,5 ha uit die Riviersonderend besproeiingskema.

3.2.2.3 Klimaat

Genadendal het 'n tipiese Middellandse Seeklimaat met 'n nat winter (650mm jaarliks) en 'n droë somer (Departement van Plaaslike Bestuur, Behuising en Landbou, 1987:19). Die Riviersonderendbergreeks ten noorde van die Gebied, bring mee dat dit blootgestel is aan die reëndraende noordwestewinde van die winter.

Die belangrikste klimatologiese faktore wat 'n invloed op landbouproduksie mag uitoefen, naamlik reënval, temperatuur, wind en verdamping, is nie beperkend tot gewasproduksie op Genadendal nie (Stander, 1996: persoonlike mededeling).

3.2.2.4 Grondbesit en boerderyvertakings

Persele word teen wisselende huurtariewe van die plaaslike owerheid of indirek by die plaaslike gemeenskapskoöperasie gehuur. Geen privaat grondbesit kom voor nie.

Die kleinboere se gronde wissel van 5 ha tot 15 ha onder besproeiing en groenteverbouing vind hoofsaaklik plaas. Die belangrikste gewasse is aartappels, boontjies, uie en skorsies. 'n Suksesvolle begin is ook gemaak met die kommersiële aanplanting van fynbos vir blomproduksie. Die drakrag van die veld is baie laag en beperkte veeproduksie vind plaas.

3.2.2.5 Natuurlike plantegroei

Die natuurlike plantegroei binne die Landelike Gebied is hoofsaaklik van die Kaap fynbos-struikveld (bergfynbos) en die Kaapse oorgangstruikveld (renosterveld). Naas die twee fynbostipes, kom veral hoë bome soos *Phinus pinaster* en *Phinus radiata* verspreid voor. Die oewers van die Riviersonderend word bedek met 'n verskeidenheid struik- en boomsoorte met die *Acacia cyanophylla* baie prominent (Murray, Biesenbach en Badenhorst, 1988:30).

3.2.2.6 Infrastruktuur en institusionele dienste

- ❖ Genadendal is met 'n teerpad aan die N2-roete verbind. Geen busvervoer vir goedere bestaan nie.
- ❖ Een opgaardam van nagenoeg 50 000 m³ bedien die tuinpersele in die oostekant van Genadendal dorp.
- ❖ Produkte word hoofsaaklik direk aan verbruikers buite die gemeenskap verkoop. Vervoerkoste na die Kaapse mark maak lewering op die mark onlonend.
- ❖ Die hele gebied is met 'n telefoon hoofnetwerk bedien. Sekondêre elektrisiteitverspreiding is reeds op sommige punte aangelê en verdere uitbreidings vandaar is vir die koste van die aansoeker. Die 15 ontwikkelde landbouversele van 5 ha elk is van 'n kragpunt per perseel voorsien.
- ❖ Boerdery insette word verskaf deur die plaaslike Genadendal Gemeenskaps Koöperatief wat 'n winkel bedryf, waar daar in samewerking met Caledon-Riviersonderend Koöperasie (CRK) op Caledon produkte volgens behoefte of op bestelling verskaf word. Diensverskaffing geskied hoofsaaklik vanaf Caledon.
- ❖ Meganisasie word verskaf deur 'n dienssentrum wat deur die koöperasie bedryf word en 'n trekkerdiens word verskaf teen R45 per uur.
- ❖ Die opvoedkunde is sedert die ontstaan van Genadendal as 'n belangrike deel van die aktiwiteite van die gemeenskap beskou. Reeds in 1831 is die eerste kleuterskool in die land en in 1838 die eerste opleidingskool in die land op Genadendal ingewy (Murray, Biesenbach en Badenhorst, 1988:12). In 1994 het die leerlingtal van die drie laer- en een hoërskool op 1563 te staan gekom (Wesso, 1995:8). Wat die laerskole betref skyn daar 'n afname te wees in die aantal kinders wat skoling begin en die wat uiteindelik standerd 5 bereik.
- ❖ 'n Kliniek is op Genadendal gevestig. Inwoners van die buiteposte besoek Genadendal vir mediese dienste.
- ❖ Voorligting geskied deur Lanok se inwonende beampte en die departementele voorligter op Caledon.
- ❖ Lenings vir die aankoop van produksiemiddele word verkry van Lanok. Laasgenoemde se bereikbaarheid spruit direk uit hul betrokkenheid op Genadendal en die samewerking met die nabygeleë koöperasie op Caledon.

3.2.3 Wupperthal

3.2.3.1 Historiese agtergrond

Johann Gottlieb Leipoldt en Von Wurmb van die Rhyne Sendinggenootskap het op 1 Januarie 1830 die plaas Rietmond van Schalk Lubbe van Biedouw vir 'n bedrag van 3 000 rixsdalers aangekoop. Johann Gottlieb Leipoldt, die grootvader van C Louis Leipoldt, was die eerste leraar van die gemeenskap.

Die sendingstasie het sy naam te danke aan Leipoldt. Rietmond het hom sterk herinner aan die Wupperthalvallei in Duitsland en so het Wupperthal die amptelike naam van die sendingstasie geword.

Vanaf 1835 het die kerk stelselmatig sy grondgebied vergroot na die huidige sowat 36 000 hektaar.

Tydens die afgelope meer as 160 jaar is landbou en verwante bedrywighede gevestig en is dit die hoof werkverskaffer. 71 Persent van die inwoners boer self, of is betrokke in boerdery aktiwiteite.

Gedurende 1995 was daar 1721 persone op Wupperthal woonagtig. Die gemiddelde gesinsgrootte is 3,46 (Afrosearch Index, 1995:1). 50,5 persent van die inwoners is manlik en 49,5 vroulik.

3.2.3.2 Ligging, topografie en grondeienskappe

Die Wupperthalgebied bestaan uit 11 gemeenskappe met die administratiewe kantore op Wupperthal. Die gemeenskappe is: Beukeskraal, Langbome, Eselbank, Langkloof, Nuweplaas, Suurrug, Heuningvlei, Witwater, Kleinvlei, Prinsekraal en Martiensrus. Dit is geleë aan die oostelike kant van die Sederberg bewaringsgebied, en beslaan 3600 hektaar (Afrosearch Index, 1995:1). Dit is 80 kilometer van die naaste dorp, Clanwilliam, geleë. Groot gedeeltes van

Wupperthal bestaan uit rots en plato's met vlak waterversadigde grond. Winderosie is 'n probleem op die gronde van die platogebied. Sowat 1 080 hektaar is geskik vir bewerking.

3.2.3.3 Klimaat

Meer as 60% van die jaarlikse reënval kom in die periode Mei tot Augustus voor. Die gemiddelde jaarlikse reënval neem af van 668 millimeter in die noord-westelike gedeelte tot so min as 74 millimeter in die suid-oostelike gedeeltes. Dit word waarskynlik deur die reënskadu-effek van die Sederberge veroorsaak.

Die wintermaande is koud en sneeu kan op die hoëliggende gedeeltes voorkom. Die somers is warm en hoë temperature, dikwels bo 35 °C, kan vanaf November tot Februarie verwag word. Dit is ook die droë tydperk wanneer die riviere opdroog en die aanvraag vir besproeiingswater die hoogste is.

3.2.3.4 Grondbesit en boerderyvertakkings

Die kerk is die eienaar van die grond. Slegs Prinsekraal en Nuweplaas wat binne die grense van Wupperthal val, is in privaatbesit. Die Kerkraad het op demokratiese wyse opsienersrade op gemeenskapsvlak en op sentrale vlak gevestig. Hierdie rade is verantwoordelik vir toekennings van grond en die ordelike bestuur en administrasie daarvan.

Infrastruktuur en gebruiksreg word deur die opsienersraad aan die inwoners verhuur. Die opsienersraad funksioneer soos 'n bestuursraad en is die hoogste gesag binne die Wupperthal regsgebied. Die huur wissel tussen R1-00 per kleinvee-eenheid tot R10-00 per hektaar vir die verbouing van rooibostee.

Gedurende 1995 het 270 huurders 'n totaal van 69 hektaar tuinpersele, 50 huurders 'n totaal van 50 hektaar teelende en 94 huurders 'n totaal van 94 hektaar saailande bewerk. Graan word onder besproeiing sowel as droëland vir eie gebruik geproduseer. Groente word hoofsaaklik in die gemeenskapstuine geproduseer. Aangeplante rooibostee se totale produksie van die Wupperthalgebied is sowat 50 ton per jaar wat minder as een persent van die totale

produksie-inname van Rooibos Beperk verteenwoordig (Redelinghuys, 1996 : persoonlike mededeling).

3.2.3.5 Natuurlike plantegroei

Die grootste gedeelte van die Gebied word volgens Acocks (1975) beskryf as fynbosveld. Daar is ook dele wat in die sukkulente Karoo val met oorgangsgedeeltes. Groot gedeeltes is nie toeganklik vir veeboerdery nie. In die gedeeltes wat wel benutbaar is, is die veld baie straf oorbenut en word die plantegroei gedomineer deur onsmaklike plantspesies.

Die algemene bewaringstoestand van die weiveld in die Noordweste substreek is oorwegend swak vir die volgende redes: langdurige droogtes, die onderverdeling van plase in onekonomiese boerderyeenhede, 'n oorskatting van die weidingskapasiteit, onvoldoende kampe en kennis. Wat laasgenoemde betref, beskik te min boere oor voldoende kennis van die optimale benutting van die natuurlike weiveld. Selfs die departement van Landbou beskik nie oor al die kennis wat nodig is om die nodige leiding en voorskrifte te gee vir die herstel van die veld nie (Noordwestesubstreek Landbou-ontwikkelingsprogram, 1991:40).

3.2.3.6 Infrastruktuur en institusionele dienste

- ❖ Die hooftoegangsroete na Wupperthal is 'n geproklameerde Afdelingsraadpad wat strek vanaf Clanwilliam oor die Pakhuispas en deur die Biedouwvallei. Verder word die gebied deur verskeie geproklameerde paaie bedien. Die meeste van hierdie paaie is in 'n power toestand, baie steil en soms byna onbegaanbaar vir gewone voertuie. Gedurende die reënseisoen veroorsaak die hoë watervlak van verskeie stroomkruisings en verspoelings ook heelwat probleme.
- ❖ Die afloop van reën wat deur fonteine in die somermaande aangevul word, is die hoofbronne van water op Wupperthal. Vyf waterlope voorsien die grootste gedeelte van die Gebied met water. Al die riviere se vloei neem in die somer- en herfsmaande af en probleme met watervoorsiening vir huishoudelike en landbougebruik word ondervind.
- ❖ Elektrisiteit word deur Eskom in hoofmaat aan Wupperthal voorsien, wat dit dan weer self binne die gebied versprei.

- ❖ Wupperthal het op 1 Januarie 1995 'n outomatiese telefoonsentrale gekry. Al die "dorpies" is in telefoonverbinding met mekaar.
- ❖ Daar is 'n informele slagpale op Wupperthal waar donkies geslag word. Die slagpale is langs die Tra-trarivier op baie sanderige grond en veroorsaak potensiële gesondheidsrisikos.
- ❖ Daar is nie 'n formele bemarkingstruktuur op Wupperthal wat produkte namens die gemeenskap bemark nie. Die enigste noemenswaardige afsetpunt vir groente is die supermark op Clanwilliam. Weens beperkte verkope is die mark egter klein. Ten opsigte van die rooitee, het Rooibos Beperk onderneem om tee vanaf plaaslike produsente in te samel.
- ❖ Geen voorligtingsdiens was in die verlede beskikbaar nie. Beampies van die Noordweste Landbou-ontwikkelingsentrum (LOS) op Vredendal lewer huidig 'n diens aan die gemeenskap op Wupperthal. Voorligting insake rooiteeverbouing geskied via Rooibos Beperk op Clanwilliam.
- ❖ Wupperthal het een kliniek met 'n suster aan diens wat al die inwoners van die gebied bedien.
- ❖ Die gemeenskap beskik oor ses skole waarvan die grootste op Wupperthal geleë is. Die totale leerlingtal in 1995 was 407 (Afrosearch Index, 1995:14).
- ❖ Al die inwoners behoort aan die Wupperthal Broederkerk wat op Wupperthal gesetel is. Die Wupperthal Broederkerk het 'n hulporganisasie bekend as Masazarki gestig met die doel om ondersteuning aan die verskillende sendingstasies onder sy bestuur te verleen. Masazarki is onder meer behulpsaam om afgeleë sendingstasies se produkte te bemark.

3.2.4 Ebenhaeser

3.2.4.1 Historiese agtergrond

Die Khoi-koin stam met sy leier kaptein Andries Louis, het in 1832 die Rhyense sendelinge versoek om 'n Kerk en 'n skool te Doornkraal te vestig. Die plaas Ebenhaeser is in Julie 1837, kragtens 'n kroongrondbrief aan eerwaarde Trolinden toegeken, onderworpe aan sekere voorwaardes.

Gedurende 1927 het die plaaslike landdros kragtens Wet 29 van 1909, 'n lys van "geregistreerde okkupeerders" vir die gebied opgestel en 150 persele van 2 morg aan elk toegeken. Hierdie erwe sou van water voorsien word vanuit die Olifantsbesproeiingstelsel. Sekondêre kanale uit die hoofkanaal het water aan die 150 watertuinpersele gelewer. Die Kerk het ook 23 morg gekry en die oorblywende gedeeltes is deur die Staat in trust gehou kragtens Wet 29 van 1909 (Lanok, 1998:4).

3.2.4.2 Ligging, topografie en grondeienskappe

Ebenhaeser is 13 km vanaf die Olifantsriviermond in die Atlantiese Oseaan op die eindpunt van die Olifantsrivier besproeiingsgebied geleë.

Slegs twee hoofgrondgroepe is geïdentifiseer, naamlik die alluviale gedeelte langs die Olifantsrivier en die grond van eoliese oorsprong met dorbank op wisselende dieptes in die ondergrond (Lanok, 1998:16). 'n Faktor wat verbrakking in die vloedvlaktes aanhelp, is die feit dat die topografie nagenoeg gelykliggend is, terwyl die gemiddelde hoogte bo seevlak slegs drie tot ses meter is.

Ingevolge die Ruilwet van Grond, 1925, is daar aan Ebenhaeser 'n waterkwota toegeken uit die Olifantsrivier staatswaterbeheergebied wat deur middel van 'n kanaalstelsel aan Ebenhaeser voorsien word. Heelwat oorloopwater van die kanaal kom voor om die kanaalvlak te handhaaf en aangesien Ebenhaeser die laaste gebruiker op die kanaal is, kan kleinboere dit benut (Lanok, 1998:24).

3.2.4.3 Klimaat

Die gemiddelde jaarlikse neerslag by Ebenhaeser is 108 mm, waarvan 75 persent vanaf April tot September voorkom. Die lae voorkoms van reën in die somermaande wanneer die plantbehoefte aan water op sy hoogste is, noodsaak die opberging van water vir besproeiingsdoeleindes of die benutting van kanaalwater (Lanok, 1998:12).

Dit is oor die algemeen 'n relatief rypry gebied met 'n hoë voorkoms van wind wat veral in die somermaande matig tot sterk waai. Sterk wind, veral vanaf die see in die weste van Ebenhaeser, kan plante skroei indien voorsorg nie getref word nie. Mis kom in die maande April tot Oktober in die oggend voor, hoofsaaklik naby die Olifantsrivier.

3.2.4.4 Grondbesit en boerderyvertakkings

Elke geregistreerde okkupeerder verkry formeel die reg op 'n woonerf, 'n akkerbouperseel en / of 'n voordurende huur-weireg op die buitemeent. Hierdie regte word bekragtig by wyse van die uitreiking van 'n toekenningsbrief / sertifikaat, wat deur die plaaslike owerheid uitgereik word. Die regte van "nie-geregistreerde okkupeerders" is later gewysig om hiervoor voorsiening te maak. "Nie-geregistreerdes" kan aansoek doen vir tydelike verblyfregte by wyse van 'n toestemmingsbrief, oordrag en onderverhuring.

Op ongeveer 20 ha van die buitemeent word kontantgewasse verbou as deel van die eenheidsboerdery. Hiervan is ongeveer 7 ha onder lusern en die res van die grond word gebruik om groentegewasse onder besproeiing te produseer: paprika, aartappels, saadboontjies en pampoene. Die besproeiingspersele van die kleinboere word hoofsaaklik benut vir die produksie van lusern en 'n proefaanplanting wingerd.

3.2.4.5 Natuurlike plantegroei

Volgens Acocks (1975) is Ebenhaezer geleë in die Sandveld van die westelike kusstreek. Die veld kan beskryf word as 'n oorgang tussen die kusfynbos en die sukkulente Karoo. Tans is die meeste smaaklike gras en bossiespesies straf oorbeweï en het omtrent heeltemal uit die veld verdwyn. Die veld is in 'n redelike tot swak toestand, alhoewel die bedekking steeds redelik is. Die weidingskapasiteit is ongeveer 10 ha/KVE.

3.2.4.6 Infrastruktuur en institusionele dienste

- ❖ Mediumspanning en laagspanning elektriese netwerke vir huise is reeds geïnstalleer. Daar word beplan om 'n elektrisiteitslyn te installeer vir die eenheidsboerdery.
- ❖ Geen teerpaaie bestaan binne die gebied nie en slegs enkele roetes binne Ebenhaeser het 'n gruisblad. Toegangsroetes na Ebenhaeser verkeer in 'n swak toestand.
- ❖ Die skool Ebenhaeser Primêr maak voorsiening vir leerlinge tot graad 9.
- ❖ Die NG Sendingkerk, wat onlosmaaklik deel is van die geskiedenis van Ebenhaeser, het 'n sentrale plek in die gemeenskap se voortbestaan ingeneem.
- ❖ Landboukundige dienste aan die kleinboere word verskaf deur die meganisasiediens op die eenheidsboerdery. Hierdie diens sluit in die verhuring van trekkers en implemente teen vaste tariewe.
- ❖ 'n Poskantoor agentskap is op Ebenhaeser beskikbaar om te voorsien aan die basiese behoeftes. Telefoon verbinding is ook beskikbaar.
- ❖ Sterk radio- en TV-seine word ontvang.
- ❖ Voorligtingkundig word Ebenhaeser bedien deur die plaaslike Landbou-ontwikkelingsentrum (LOS) op Vredendal, Landelike Ontwikkelingsmaatskappy (Lanok) en Koöperatiewe Wynmakersvereniging (KWV).
- ❖ Lanok, in samewerking met die Departement van Landbou in die Wes-Kaap, is die belangrikste finansiële voorsiener vir kleinboere.

3.3 Opsomming

Indien aanvaar word dat die belangrikste aangeleenthede rakende landelike ontwikkeling in Suidelike Afrika sentreer rondom landbouhulpbronne, instellings en sosiale strukture, sosio-ekonomiese faktore en die potensiaal van menslike hulpbronne (Spies, 1982 : 22), is dit belangrik dat 'n kommunikasiestrategie gemelde faktore in berekening sal bring.

Die feit dat landbou-ontwikkeling in die ondersoekgebiede op die oog af nie optimaal en volgens die potensiaal van die fisiese hulpbronne geskied nie dui op moontlike knelpunte. Die oorskatting van weidingskapasiteit mag onder meer dui op gebrekkige inligting tot 'n persoon se beskikking. Karige inkomste uit kontantgewasverbouing mag dui op die verkeerde benutting

van die grond. Die gebrek aan grondbesit mag ook hiertoe bydra. Sover dit die ontwikkeling van 'n kommunikasiestrategie betref, is dit belangrik om van die knelpunte kennis te neem ten einde 'n geheelbeeld van 'n boer se omgewing te verkry om gebiedspesifieke en nie algemene inligting nie, aan te bied.

Die historiese agtergrond van die gemeenskappe in die ondersoekgebied dui op die belangrike rol wat die Kerk sedert die ontstaanjare gespeel het en steeds die sentrale plek in 'n gemeenskap inneem. Dit is die een geloofwaardige anker en organisasie in die gemeenskap wat verbintenis het tot op grondvlak en as vergaderplek van die gemeenskap dien. Kerklike byeenkomste kan gevolglik 'n kanaal van die inligtingsdiens wees by wyse van bekendmaking van tydige landbougebeure en –inligting wat kleinboere se fisiese heil raak.

'n Kombinasie van ligging, klimaat- en grondtoestande bepaal die geskiktheid en potensiele produktiwiteit van grond met verskillende gebruike. Die duidelike grond- en klimaatverskille wat in die ondersoekgebied voorkom, het verskillende bedryfstakke tot gevolg wat by voorkeur beoefen word. Dit impliseer dat inligting oor 'n breë spektrum benodig mag word en dat dit omgewingspesifiek mag wees.

Die infrastruktuur waaroor 'n gemeenskap beskik saam met die institusionele dienslewering, dien ter ondersteuning van landbou-ontwikkeling in 'n gebied. Sover dit infrastruktuur betref, beskik die gemeenskappe in die ondersoekgebied in 'n mindere of meerdere mate oor die volgende: kraglewering, skole, telefoon-, poskantoor-, meganisasie- en gesondheidsdienste. Knelpunte bestaan egter dikwels ten opsigte van watervoorsiening en –beskikbaarheid vir noodsaaklike besproeiing in die somerseisoen. 'n Finansiële ondersteuningsdiens is egter slegs by een nie-regeringsorganisasie beskikbaar. 'n Doeltreffende bemarkingstruktuur is 'n groot bron van kommer en lê potensiele produksieverhoging grootliks aan bande. Dit moet voorts in verband gebring word met bevredigende tot baie swak toevoerroetes wat bemarking van produkte kniehalter. Landbouvoorligtingsdienste is oor die algemeen geredelik beskikbaar by departementele en privaatinstellings.

Skole bied 'n unieke geleentheid om die jeug, waaronder potensiele toekomstige boere, ingelig te hou rakende die landbou. Dit geld selfs skole waar landbou nie as skoolvak aangebied word

nie. Skakeling tussen inligtingsdienste en skole kan eersgenoemde op hoogte hou van besondere landbou-inligtingsbehoefte op akademiese vlak en hoedanig daaraan voldoen word. Telefoon- en poskantoorfasiliteite bied die geleentheid vir wedersydse kommunikasie tussen kleinboere en inligtingsdienste, veral indien laasgenoemde gedentraliseer op streekvlak werksaam is.

Ten opsigte van finansiering en bemaking is 'n groot taak op inligtingsdienste om kleinboere in te lig oor die beskikbaarheid van potensiële finansieringsbronne en die vereistes gestel aan voornemende kliënte. Voorts is markinligting belangrik alvorens produksie met die oog op bemaking 'n aanvang neem.

Die beskikbaarheid van voorligtingsdienste bied die geleentheid vir noue samewerking met inligtingsdienste sodat laasgenoemde op hoogte kan kom van grondvlakbehoefte en daarvolgens kan reageer.

In die volgende Hoofstuk word 'n profiel van die tipiese kleinboer geskets om die mens in ontwikkelende landbou te leer ken ten einde te bepaal watter invloed die eienskappe op sy inligtingsbeleving mag uitoefen.

HOOFSTUK 4

PROFIELSTUDIE VAN DIE ONTWIKKELENDE LANDBOUER

4.1 Inleiding

Dit is gemeenplaas dat voorligting mensgerig is. Net die mens is immers daartoe in staat om kennis op te doen, krities daaroor te besin, 'n oordeel te vorm en 'n besluit te neem. Die vraag ontstaan of die totale mens as hulpbron altyd 'n regmatige inspraak verkry in die besluitneming wat hom raak. Verder geld die opmerking hoe hierdie mens lyk. Is hy een of is hy duisend? Watter beeld het die beleidmaker van hom? Wat is die mens se voorkeure en waardes?

Die mens is nie slegs van die dinge rondom hom bewus nie maar ook van homself, en wel as 'n gewaarwordende persoon teenoor alle ander dinge en persone. Toegepas op die boer moet die fout nie begaan word om te dink dat die boer slegs binne die raamwerk van tegniese kennis 'n besluit neem nie. Besluite word waarskynlik in die meeste gevalle bepaal deur die boer se eie verwysingsraamwerk of persepsie wat deel van sy insig in sy eie waardestelsel uitmaak (Van Niekerk, 1984:4).

Bedrewe kommunikasie met 'n gehoor of 'n teikengroep het as vertrekpunt 'n deeglike kennis van die kultuur, probleme, behoeftes en houdings van die betrokkenes (Bembridge, 1993:38). Toepaslike boodskappe wat tydig is en 'n maksimum impak kan maak, is volgens dié outeur moontlik indien daar op hoogte gekom kan word met die denkpatoon van boere asook hoe hulle hul omgewing vertolk. Ten einde dit te verwesentlik, poog hierdie hoofstuk om 'n profiel van die kleinboer in landboukommunikasie voor te hou. Die kleinboere in die Landelike Gebiede van die Provinsie Wes-Kaap was 'n logiese keuse vir 'n profielbeskrywing van 'n kleinboer aangesien hulle deur geslagte heen landbou tot 'n mindere of meerdere mate op kleinskaal beoefen het en ook die persone binne die bedieningsgebied van skrywer is wat die beste aan die definisie van 'n kleinboer voldoen.

Uit die literatuur blyk dit dat resente studies en verslae deur Datadesk (1995a; 1995b; 1996a; 1996b) in die Landelike Gebiede Haarlem, Wittewater, Zoar en Goedverwacht; Beukes (1996)

in Groot Brak, Riverlands, Saron, Ebenhaeser en Rietpoort; en Saaiman (1997) in Mamre en Suurbraak, verskeie eienskappe van hierdie kleinboere ondervang het. Om herhaling te voorkom en koste te bespaar is swaar geleun op dié bevindings ten einde 'n profielbeeld van die kleinboer in Landelike Gebiede van die Wes-Kaap te skets. Die onderskeie Datadesk studies berus op navorsing aan die Universiteit van Stellenbosch as deel van die departement Sosiologiese Sosiologiese Navorsingsprogram; die Beukes verslag is die resultaat van 'n opdrag deur die Bestuur : Departement van Landbou, Wes-Kaap; die studie van Saaiman is vervat in 'n M (Institutionis Agrariae) - verhandeling aan die Universiteit van Pretoria. Die navorsingsmetodiek waarop die bevindings berus, word bespreek in Datadesk (1995a; 1995b; 1996a; 1996b), Beukes (1996) en Saaiman (1997). Die doel van hierdie Hoofstuk is om te bepaal hoedanig die eienskappe van kleinboere 'n invloed mag uitoefen op die benutting van beskikbare inligtingsbronne ter bevordering van die bydrae van landbou tot landelike ontwikkeling. Met die navorsingsresultate wat volg, word die aanhalings verkry met die fokusgroep data-insamelingstegniek saam met die empiriese bevindings van gemelde resente studies en opnames aangebied.

4.2 Faktore waarop 'n profielstudie berus

Die mens is 'n sleutelfaktor in landbou en landelike ontwikkeling omrede sy belang in besluitneming wat neerslag kan vind in doeltreffende bestuur en dus sukses in die boerdery. Bestuur is 'n funksie van die mens en persoonlike, sosio-ekonomiese en sosio-psigologiese faktore oefen 'n invloed uit op die kompleksiteit van die mens en bygevolg sy sukses as boer. Die faktore wat menslike potensiaal bepaal, moet dus bekend wees alvorens ontwikkelingsaksies doeltreffend in samewerking met 'n gemeenskap 'n aanvang kan neem. Sekere van die faktore bevorder en andere werk beperkend in op doeltreffende boerdery beoefening.

Bembridge (1987:30) wys daarop dat die mens se handelwyse in reaksie op kommunikasie stimuli nie werktuiglik of meganies geskied nie, maar afhanklik is van die somtotaal van persoonlike en sosio-psigologiese faktore wat eie is aan die persoon in elke situasie.

Alvorens 'n profiel van die inwoners van 'n gemeenskap saamgestel word, is dit nodig om antwoorde te probeer vind op twee vrae: Wat is 'n profielstudie? Waarom is 'n profielstudie nodig?

Jeppe (1985:46) is van mening dat eersgenoemde al die probleme en behoeftes van 'n gemeenskap ondersoek. 'n Profielstudie behoort volgens Barnard (1989:191) ook 'n studie te behels van alle beskikbare hulpbronne wat in die oplossing van geïdentifiseerde probleme benut kan word ter verwesentliking van menslike behoeftes.

Korsching, Warner en Coughenour (1981:142) is van mening dat die beskikbaarheid van sekere inligting 'n basiese voorvereiste is vir ontwikkelingsaksies in 'n gemeenskap. Indien die verhoging van lewenskwaliteit van 'n gemeenskap voorop gestel word, is dit allereers nodig om vas te stel watter faktore daarteen inwerk. Voorts behoort daardie aspekte wat lewenskwaliteit kan bevorder asook die aspekte wat 'n gemeenskap voorop stel met die oog op ontwikkeling, vasgestel te word. Die profielstudie dien voorts as 'n databank vir projekformulering en bied tegelyk aanvangsdata waarteen toekomstige verandering gemeet kan word (Strydom, 1986:217). Eienskappe van die gemeenskapslede en sekere sosio-ekonomiese- en – psigologiese faktore wat 'n invloed mag uitoefen op hul inligtingsbehoeftes en die kommunikasie daarvan met die gemeenskappe, word vervolgens aangebied.

4.3 Persoonlike eienskappe van kleinboere in Landelike Gebiede van die Wes-Kaap

4.3.1 Geslag

Die geslagsratio (mans:vroue) vir die totale Wes-Kaapse bevolking gedurende 1991 was 95:100 (Luüs en Oberholzer, 1994). Die geslagsratio het oor 'n tydperk van sewe jaar onveranderd gebly (Administrasie : Raad van Verteenwoordigers, 1988).

Wat landbou-beoefening in die landelike gebiede betref, word die volgende beeld verkry soos blyk uit Tabel 4.1.

Tabel 4.1 Geslagsamestelling van respondente in spesifieke Landelike Gebiede in die Wes-Kaap.

Landelike Gebied	Respondente se geslagsamestelling			
	Manlik		Vroulik	
	N	%	N	%
Zoar ^①	62	75,0	21	25,0
Haarlem ^②	66	79,5	17	20,5
Wittewater ^③	8	88,9	1	11,1
Goedverwacht ^④	72	84,7	13	15,3
Groot Brak ^⑤	15	94,0	1	6,0
Riverlands ^⑤	13	87,0	2	13,0
Saron ^⑤	9	82,0	2	18,0
Ebenhaezer ^⑤	16	94,0	1	6,0
Rietpoort ^⑤	14	68,0	6	32,0

Bron: ① Datadesk, 1996a:61; ② Datadesk, 1995a:72; ③ Datadesk, 1995b:65; ④ Datadesk, 1996b:63; ⑤ Beukes, 1996:27

Alhoewel die algemene tendens daarop dui dat landbou-beoefening tradisioneel oorwegend deur die manlike geslag beoefen word, begin vroue toenemend tot die bedryf toetree. Indien vroue eiesoortige behoeftes, waaronder inligting, ervaar moet daarvan kennis geneem word in die beplanning van 'n kommunikasiestrategie.

4.3.2 Ouderdom

Volgens die reaksie van sommige respondente in die fokusgroepe kan die afleiding moontlik verkeerdelik volg dat dit hoofsaaklik ouer mense is wat boer. Die groter uitgesprokenheid van die ouer persone in die groepe mag egter verband hou met hul ervarings uit die verlede en dat jonger mense vir verskeie redes nie meer in boerdery belang stel nie.

²Dis nog net ou mense wat boer. Daarom dat daar baie van ons grond hier lê wat nie benut word nie.(G)

Ons is hier net pensioenarisse wat boer. Die jonger geslag stel nie belang nie weens die koste en die risiko's van boerdery.(K)

² Die volgende sleutel geld deurgaans vir aanhalings van respondente: K=Kranshoek; G=Genadendal; W=Wupperthal; E=Ebenhaezer.

Ons oues boer want die kinders sien nie kans om met pik en graaf te werk nie.(E)

Die ouderdomsverspreiding van landbouers in die Landelike Gebiede soos aangetoon in Tabel 4.2, toon 'n balans tussen kleinboere onder die ouderdom van 40 en bo 60.

Tabel 4.2 Ouderdomsverspreiding van respondente in spesifieke Landelike Gebiede in die Wes-Kaap.

Landelike Gebied	Respondente se ouderdomsgroep (%)						
	<20 jaar	21- 30	31-40	41-50	51-60	61- 70	>70
Zoar ① (n=83)	← 42,2 →				21,7	16,9	19,2
Haarlem ② (n=83)	4,0	12,0	← 40,0 →		22,0	17,0	5,0
Wittewater ③ (n=9)	0	0	25,0	25,0	37,5	0	12,5
Goedverwacht ④ (n=85)	0	8,2	← 60,0 →			20,0	11,8
Mamre ⑤ (n=30)	0	0	6,7	23,4	20,0	← 49,9 →	
Suurbraak ⑤ (n=30)	0	10,0	13,3	13,4	20,0	← 43,3 →	
Groot Brak ⑥ (n=16)	0	25,0	25,0	6,0	19,0	← 25,0 →	
Riverlands ⑥ (n=15)	0	13,0	48,0	13,0	13,0	← 13,0 →	
*Saron ⑥ (n=11)	0	9,0	27,0	19,0	9,0	← 27,0 →	
Ebenhaeser ⑥ (n=17)	0	6,0	6,0	29,0	24,0	← 35,0 →	
Rietpoort ⑥ (n=20)	0	16,0	31,0	26,0	10,0	← 17,0 →	

Bron: ① Datadesk, 1996a:61; ② Datadesk, 1995a:73; ③ Datadesk, 1995b:65;

④ Datadesk, 1996b:63; ⑤ Saaiman, 1997:115; ⑥ Beukes, 1996:27

* 9 persent geen inligting.

'n Persoon se ouderdom is een van die belangrikste faktore met betrekking tot sy persoonlikheidsamestelling aangesien sy behoeftes en die wyse waarop hy dink en optree verband hou met sy ouderdom (Bembridge, 1987:34). Toenemende ouderdom mag 'n invloed uitoefen op 'n boer se fisiese vermoë. Bembridge (1987:34) is van mening dat ongeveer 70 persent van boere fisiek in staat is tot boerdery-aktiwiteite, ongeag 'n toename in ouderdom bo sestig jaar. Ouderdom kan egter gevolge inhou vir 'n boer se inligtingsbehoefte aangesien 'n negatiewe verband bestaan tussen ouderdom en 'n persoon se opleidingsvlak. Bembridge en Tshikolomo (1992) beweer dat jonger boere oor meer elektroniese media beskik en gevolglik

meer toeganklik vir voorligting sal wees. 'n Wyer mediaspektrum kan gevolglik tot hulle beskikking gestel word.

4.3.3 Taal

Taal word deur Blignaut en Fourie (1970:47) as die spieël van 'n gemeenskap beskou. Die voortbring van klanke in taal en die toeskrywing van betekenisse aan verskillende klanke is die belangrikste onderdeel van die mens se kommunikasievermoë en sy toerusting om te kommunikeer.

Taal stel die mens in staat om inligting oor te dra, te verwerk en te reageer by wyse van gedragantwoorde. Opvoeding is net moontlik omdat die mens geskep is met die vermoë om te kan kommunikeer. Suksesvolle kommunikasie met enige gemeenskap sal ten aanvang die gemeenskap se taalvoorkeur voorop stel. Tabel 4.3 dui op respondente se taalvoorkeur.

Tabel 4.3 Taalvoorkeur van respondente in spesifieke Landelike Gebiede in die Wes-Kaap.

Landelike Gebiede	Respondente se taalvoorkeur			
	Afrikaans		Afrikaans / Engels	
	N	%	N	%
Haarlem ^①	80	96,4	3	3,6
Wittewater ^②	9	100,0	0	0
Goedverwacht ^③	82	96,5	3	3,5
Mamre ^④	30	100,0	0	0
Suurbraak ^④	30	100,0	0	0

Bron: ① Datadesk, 1995a:73; ② Datadesk, 1995b:65; ③ Datadesk, 1996b : 63; ④ Saaiman, 1997 : 111

Dit blyk uit Tabel 4.3 dat Afrikaans by uitnemendheid gebesig word. Benewens enkele boere wat beide Afrikaans en Engels praat, is geen ander tale ter sprake nie. Wat taalvaardigheid betref, het Saaiman (1997:112) bevind dat die meerderheid boere (90 persent) in Mamre en Suurbraak Afrikaans kan lees en skryf. Ongeveer 83 persent van die boere van Haarlem is volledig geletterd in Afrikaans en Engels, terwyl 17 persent dit slegs kan praat. Benewens hul

moedertaal, kan ongeveer 55 persent Engels verstaan. (Datadesk, 1995a:73). Die boere van Wittewater is volledig geletterd in hul moedertaal (Afrikaans) terwyl 78 persent Engels verstaan (Datadesk 1995b:65). Wat Goedverwacht betref, is ongeveer 99 persent van die boere volledig geletterd in hul moedertaal Afrikaans, terwyl 86 persent Engels verstaan (Datadesk, 1996b:63). Dit is gevolglik duidelik dat Afrikaans die taal is waarmee met kleinboere in die Landelike Gebiede van die Wes-Kaap gekommunikeer kan en moet word.

4.3.4 Opleidingsvlak

Opleiding word beskou as 'n basiese menslike behoefte wat op sy beurt weer beskou kan word as 'n metode om ander basiese behoeftes onder die knie te kry en algehele ontwikkeling te versnel. Opleiding word deur die Wêreldbank erken as 'n sleutelfaktor in die sosio-ekonomiese ontwikkeling van minder ontwikkelde lande (World Bank, 1980).

Saaiman (1997:119) haal verskeie bewyse aan wat daarop dui dat 'n persoon met meer as vier jaar skoolopleiding as funksioneel geletterd beskou kan word. Bembridge (1987:35) wys ook daarop dat diegene met vier of minder jare van opleiding, as ongeletterd beskou kan word. Die implikasies hiervan vir mediabediening is voor die hand liggend aangesien die gedrukte media nie op die ongeletterde van toepassing gemaak kan word nie terwyl oudiovisuele of elektroniese aanbiedings die begripvlak van sodanige persone in berekening moet bring. Saeed (1989) en Lombard (1992) beweer dat die hoër opgeleide persoon meer geneë is om met inligtingsbronne kontak te maak en om boerdery-inligting te ontvang en mee te deel.

Die vlak van skoolopleiding van die respondente in die Landelike Gebiede van die Wes-Kaap word weerspieël in Tabel 4.4.

Tabel 4.4 Skoolopleidingsvlak van respondente in spesifieke Landelike Gebiede in die Wes-Kaap.

Landelike Gebied	Respondente se aantal jare op skool											
	Geen		0-4		5-6		7-8		9-10		>10	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
*Zoar ①	10	12,2	6	7,3	18	22,0	27	33,0	5	6,0	2	2,4
*Haarlem ②	4	4,8	11	13,3	28	33,7	15	18,1	6	7,2	6	7,2
*Wittewater ③	0	0	0	0	7	75,0	0	0	1	11,1	0	0
*Goedverwacht ④	0	0	2	2,4	26	30,6	31	36,5	7	8,2	2	2,4
Mamre ⑤	1	3,3	2	6,6	5	16,6	17	56,7	2	6,6	0	0
Suurbraak ⑤	2	6,7	2	6,6	10	33,4	13	43,3	1	3,3	2	6,7

Bron: ① Datadesk, 1996a:61; ② Datadesk, 1995a:74; ③ Datadesk, 1995b:65; ④ Datadesk 1996b:64; ⑤ Saaiman, 1997:127

* Inligting nie volledig beskikbaar nie.

Inligting insake 'n verdere vyf Landelike Gebiede blyk uit 'n studie van Beukes (1996) en is vervat in Tabel 4.5.

Tabel 4.5 Tipe skoolopleiding van respondente in vyf Landelike Gebiede in die Wes-Kaap.

Landelike Gebiede	Respondente se tipe skoolopleiding					
	Geen		Laerskool		Hoërskool	
	N	%	N	%	N	%
Groot Brak	7	44,0	5	31,0	4	25,0
Riverlands	3	20,0	6	40,0	6	40,0
Saron	2	18,0	6	55,0	3	27,0
Ebenhaeser	3	17,0	12	71,0	2	12,0
Rietpoort	7	35,0	11	55,0	2	10,0

Bron: Beukes, 1996 : Bylaag 2, verskeie aanhalings.

Uit Tabelle 4.4 en 4.5 blyk dit dat respondente se gemiddelde vlak van skoolopleiding rondom skooljare vyf tot agt sentreer. Indien aanvaar word dat 'n persoon met meer as vier jaar

skoolopleiding as funksioneel geletterd beskou word, is dit 'n positiewe tendens ten opsigte van inligtingsbediening van kleinboere van die Landelike Gebiede in die Wes-Kaap aangesien dit meebring dat die visuele en gesproke media met die gedrukte aangevul kan word.

Ten einde boere se opleidingsbeeld te voltooi, is dit ook nodig om te let op enige opleiding buite skoolverband, soos vervat in Tabel 4.6.

Tabel 4.6 Buite-skoolse opleiding van respondente in spesifieke Landelike Gebiede in die Wes-Kaap.

Landelike Gebied	Respondente se buite-skoolse opleiding											
	Vaardigheidsoplei- ding				Akademiese opleiding				Ander		Geen	
	Land- boukun- -dig		Nie- landbou- kundig		Landbo- u- kundig		Nie- landbou- kundig					
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Zoar ^①	0	0	0	0	3	3,6	3	3,6	3	3,6	74	89,2
Haarlem ^②	0	0	3	3,6	1	1,2	4	4,8	0	0	75	90,4
Wittewater ^③	0	0	1	11,1	0	0	1	11,1	0	0	7	77,8
Goedverwacht ^④	0	0	3	3,5	0	0	9	10,6	0	0	73	85,9
Mamre ^⑤	0	0	6	20,0	0	0	1	3,3	0	0	23	76,7
Suurbraak ^⑤	2	6,7	4	13,3	0	0	0	0	1	3,3	23	76,7

Bron: ① Datadesk, 1996a : 61; ② Datadesk, 1995a : 74; ③ Datadesk, 1995b : 65;

④ Datadesk, 1996b : 64; ⑤ Saaiman, 1997 : 133

Die uiters karige beroepsopleiding wat blyk uit Tabel 4.6 val op saam met die groot aantal respondente wat geen verdere opleiding ondergaan het nie. Die implikasie wat dit vir inligtingsbediening inhou, lê moontlik opgesluit in 'n baie elementêre aanbiedingsvlak van inligting aan boere wat nie landbougeskool is nie.

4.3.5 Kerkverband

Gemeenskappe in die Landelike Gebiede het 'n geskiedkundige band met hul Kerk gehad (soos beskryf in par. 3.2.1.1; 3.2.2.1; 3.2.3.1; 3.2.4.1). Die vraag ontstaan of die band steeds bestaan en watter invloed aktiewe kerkbeleving in 'n gemeenskap uitoefen. Bewyse bestaan

dat lidmaatskap van 'n Kerk of geloofsgroep verband hou met vooruitstrewendheid in kleinboergemeenskappe (Bembridge, 1987:37). Die outeur is van mening dat godsdienstige oortuigings ter ondersteuning van ontwikkeling dien en dat kennis geneem behoort te word van die rol van kerkorganisasies in ontwikkelingsbeplanning. In die verband meld Saaiman (1997:250) dat, teen die normale verwagting, die Kerk aangegee word as 'n inligtingsbron van kleinboere. Dit word deur die volgende opmerking gestaaf.

Ons is almal Sondag in die Kerk. Dis 'n baie goeie plek om van die kansel af kennis te gee van dinge wat vir ons van belang is.(E)

Die belang van die Kerk in twee Landelike Gebiede van die Wes-Kaap is verder deur Saaiman (1997:118) ondersoek en die bevinding word in Tabel 4.7 weergegee ('n skaal en verskillende gewigte is aan elk van die aspekte toegeken).

Tabel 4.7 Belang van die Kerk vir respondente in twee Landelike Gebiede in die Wes-Kaap.

Landelike Gebiede	Belang van Kerke vir respondente									
	Geensins belangrik nie		Van mindere belang		Van gemiddelde belang		Belangrik		Van besondere belang	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Mamre	0	0	1	3,3	8	26,7	13	43,3	8	26,7
Suurbraak	0	0	0	0	5	16,7	15	50,0	10	33,3

Bron: Saaiman, 1997 : 118.

Die oorwegend belangrike tot besonder belangrike waarde wat die Kerk vir die respondente van Mamre (70 persent) en Suurbraak (83,3 persent) inhou, bevestig die ankerrol wat die Kerk in die gemeenskappe vervul. Die gemeenskap van Mamre se stedelike verbintenis mag 'n invloed uitoefen op die relatief swakker gehegtheid aan hul Kerk in vergelyking met die meer landelike verbintenis van Suurbraak. Uit aard van die Kerk se primêre taak om siele te wen, is dié instelling direk gemoeid met 'n gemeenskap in enkel- of groepsverband en beskik oor 'n besondere kennis van 'n gemeenskap. Aangesien die Kerk dikwels self oor landbougrond beskik (kyk par. 3.2.3.4) mag dit die Departement van Landbou baat om die Kerk se samewerking te

verkry om insette te lewer tot ontwikkelingsprogramme wat geloofwaardige inligtingsboodskappe ten doel het.

4.4 Sosio-ekonomiese faktore in Landelike Gebiede van die Wes-Kaap

4.4.1 Leierskap en organisatoriese deelname

'n Negatiewe beeld blyk uit respondente se reaksies.

Ons mense wil nie betrek word nie. As die kleinboere hulle maar wil beskikbaar stel vir 'n boerevereniging, kan ons kontak maak na buite.(K)

Ons sit met 'n verdeelde gemeenskap. Ons moet eers kyk dat die boere net een doel voor oë het en dit is om te verenig in 'n organisasie.(E)

As ons net kan verenig dan het ons leiers wat vir ons kan beding oor ons probleme.(G)

Dit is vir beide die landbouvoorligter en kommunikasiekundige belangrik om kennis te dra van 'n gemeenskap se informele leiers en opinieleiers wat kan dien as aanknopingspunt vir kontak met 'n gemeenskap. 'n Gebrek aan geskikte leierskap op plaaslike organisasievlak kan die samewerking met plaaslike voorligters in die bevordering van landbou-ontwikkeling bemoeilik. Bevindings van Redelinghuis (1981) en Bembridge (1991) dui daarop dat leierskap binne landelike kleinskaalboerdery relatief swak tot uiting kom. Swak leierskapontwikkeling word bevestig deur Saaiman (1997:209) in sy studie op Mamre en Suurbraak. Beide Landelike Gebiede het slegs een enkele persoon wat 'n hoë leierskap aanslag ontvang het, terwyl die meerderheid boere in die twee gebiede lae leierskap toon. Dit blyk dus dat daar weinig leierpersone in die Landelike Gebiede na vore kom om 'n rol in gemeenskapsontwikkeling te speel.

Cohen en Uphoff (1980:23) wys op die belang van organisatoriese deelname in landelike ontwikkelingsprogramme. Die daarstel en handhawing van boere-organisasies word deur Esman (1974:74) beskou as die enigste doeltreffende tweerigting kommunikasiekanaal tussen departementele diensorganisasies en boere. Bembridge (1987:39) beskou deelname aan formele landbou-organisasies as 'n aanduiding van 'n verbintenis om landbou-beoefening te

verbeter en 'n begeerte tot 'n hoër sosiale status. Die afleiding kan dus gemaak word dat deelname aan organisasies soos koöperasies en boereverenigings waarskynlik verbind kan word met boerdery doeltreffendheid.

Die aard van deelname van respondente aan enige tipe organisasie is deur Saaiman (1997:286) soos volg bevind en word in Tabel 4.8 aangedui.

Tabel 4.8 Deelname van respondente aan enige organisasie in twee Landelike Gebiede in die Wes-Kaap.

Landelike Gebied	Respondente se deelname aan organisasies					
	Bestuurslid		Gewone lid		Geen deelname	
	N	%	N	%	N	%
Mamre	1	3,3	6	20,0	23	76,7
Suurbraak	0	0	12	40,0	18	60,0

Bron: Saaiman, 1997 : 286.

Die onaktiwiteit van respondente met betrekking tot georganiseerde deelname val op uit die enkele aanhalings en Tabel 4.8. Dit mag deels toegeskryf word aan die afwesigheid van organisasies binne die Landelike Gebiede. Die tendens van nie-deelname word in Haarlem bevestig waar 70,7 persent van die boere (n=59) aan geen gemeenskapsorganisasie behoort nie. Van die res behoort 22 persent (n=18) aan een en 7,3 persent (n=6) aan meer as een organisasie (Datadesk, 1995a : 75).

Organisasies is 'n mondstuk van sy lede. Die afwesigheid of nie-deelname aan organisasies, bring onwillekeurig 'n kommunikasiegaping mee tussen die Departement en sy kliënte. 'n Tekort aan landbouvoorligters kan hierdie geping verder vergroot (kyk Tabel 1.1) en plaas 'n groot verantwoordelikheid op 'n inligtingsorganisasie om alternatiewe te ondersoek om behoeftes te bepaal.

4.4.2 Boerdery omvang

Respondente is eenparig in hulle siening dat hulle gekniehalter word deur die beperkte grond waarop hulle 'n bestaan probeer maak.

Twee hektaar grond is nie op dié tyd meer voldoende om 'n lewensvatbare bestaan te maak nie. Dit beteken vir jou niks nie.(W)

Omdat ons so klein boer, bly jy finansiëel geknak. Ons is al soos 'n ding wat krom groei toe hy regop moes groei.(K)

Onse kinders stel nie belang in grond nie. Hoekom? Daar was nog nooit vir hom grond om te bewerk nie en as daar grond was, was dit so klein dat hy niks daarop kon doen nie. En wat het van daardie kinders geword - dronklappe.(K)

Een van die grootste knelpunte met die ontwikkeling van landbouproduksie in talle lande lê opgesluit in die omvang van grondbesit (Parsons, 1981:362). Die beperkte omvang van grondbesit lei dikwels tot die agteruitgang of prysgee daarvan (Bembridge, 1987:42). Eenhede is dikwels te klein om in 'n familie se onderhoud te voorsien, of die resultaat van die boerdery is 'n mislukking, selfs in die afwesigheid van ander knelpunte. Uit die aanhalings blyk dit onder meer dat grondgrootte sodanig mag wees dat daar in werklikheid geen insentief bestaan om voedsel te produseer nie. Daarteenoor blyk dit dat boerderybates en 'n hoër boerdery inkomste positief gekorreleer is met 'n groter boerderyomvang (Saaiman, 1997:288).

Die volgende blyk uit 'n ondersoek na die boerdery omvang in Mamre en Suurbraak. Slegs die oppervlakte grond onder bewerking word in Tabel 4.9 aangedui (Saaiman, 1997:292).

Tabel 4.9 Boerdery omvang van respondente volgens oppervlakte grond onder bewerking in twee Landelike Gebiede in die Wes-Kaap.

Landelike Gebied	Respondente se grond onder bewerking					
	< 1 ha		1-5 ha		>5 ha	
	N	%	N	%	N	%
Mamre	25	83,3	2	6,7	3	10,0
Suurbraak	20	66,6	2	6,7	8	26,7

Bron: Saaiman, 1997 : 292.

Dit blyk uit Tabel 4.9 dat boerdery in die twee gebiede op baie klein oppervlakte grond geskied. Die ware omvang van die grondgrootte blyk uit die groep se gemiddelde oppervlakte wat onder bewerking is, naamlik 0,33 hektaar per boer vir Mamre en 0,58 hektaar per boer vir Suurbraak.

Wat eienaarskap betref, geld verskillende stelsels van grondbesit in Landelike Gebiede, naamlik grond wat 'n boer besit, grond wat aan die boer toegeken is met gebruiksreg, kommunale grond en huurgrond. In die geval van Mamre word op huurgrond geboer en geen persoon is in besit van privaat grond nie. Die meerderheid boere in Suurbraak beskik oor hulle eie grond, terwyl klein gedeeltes grond soms bygehuur word (Saaiman, 1997:290). Die situasie in enkele ander Landelike Gebiede van die Wes-Kaap word deur die ondersoek van Beukes (1996) ondervang en verg verdere toeligting.

Geeneen van die boere in Ebenhaeser beskik oor kaart en transport op landbougrond nie, maar het gebruiksreg op grond. Hulle ontvang 'n toekenningsbrief van die bestuursraad dat sekere gronde gebruik mag word, maar dit word nooit die eiendom van die boer nie. Grondgrootte wissel van 0,6 hektaar tot 2,4 hektaar per boer.

In die geval van Rietpoort beskik boere nie oor kaart en transport van grond nie. Alle gronde is kommunaal en behoort aan die oorgangsraad. Almal het gebruiksreg op die grond. Boere verkry saaipersele op die saailande maar na die oes word dit benut as kommunale weidingsgronde.

Enkele boere van Haarlem is in besit van kaart en transport op landboupersele. Die persele is 0,5 hektaar groot. Boere huur ook grond by die Kerk of bestuursraad. Die huurooreenkomste wissel van deel afgee skemas tot 'n huurbedrag van R70 per jaar per perseel van ongeveer 2 hektaar.

Die omvang van boerdery in Landelike Gebiede, saam met die wyse van grondbesit, hou vir inligtingvoorsiening die implikasie in dat enige aanbevelings vir die kleinboere fisies haalbaar moet wees. Alleenlik persone wat oor eie kaart en transport van grond beskik, mag geneë wees om aanbevelings te aanvaar wat finansiële insette mag meebring. Dit is duidelik dat die grondbesitstelsel in die Landelike Gebiede nie die nodige sekuriteit en insentiewe aan plaaslike inisiatief voorsien met die oog op beduidende verbeterde landbouproduksie nie.

4.4.3 Arbeid situasie

Beskikbaarheid van arbeid blyk geen probleem in Landelike Gebiede te wees nie, maar bekostigbaarheid wel.

Hier is baie werkloses wat hier rondloop wat ons kan kry om vir ons te help. Maar ons het nie die inkomste daarvoor nie.(W)

My grond lê net. Ek kan hom nie bewerk nie want ek is vrou-alleen en ek kan nie arbeid bekostig nie.(K)

Arbeid is een van die vier produksiefaktore in enige landbou-onderneming. In tradisionele gemeenskappe het daar 'n verdeling van arbeid tussen die geslagte bestaan aangesien sommige take aan die man en andere aan die vrou toegesê is. In gewasverbouing byvoorbeeld was die ploeg van lande die verantwoordelikheid van mans terwyl die vroue toegesien het na onkruidbeheer, oes- en dorswerk (Coetzee, 1977).

Wat die huidige situasie in Landelike Gebiede betref, het Saaiman (1997:296) die hulp wat 'n gade in 'n boerdery bied ondersoek en die bevinding word in Tabel 4.10 weergegee.

Tabel 4.10 Gades van respondente se hulp in boerdery in twee Landelike Gebiede in die Wes-Kaap.

Landelike Gebied	Respondente se gade-hulp in boerdery			
	Ja		Nee	
	N	%	N	%
Mamre	9	30,0	21	70,0
Suurbraak	11	36,7	19	63,3

Bron: Saaiman, 1997 : 296.

Uit Tabel 4.10 blyk dit dat 'n groot persentasie gades glad nie betrokke is by die boerdery nie. Die relatief groter NEE-antwoord in die geval van Mamre kan waarskynlik toegeskryf word aan die groter werksmoontlikhede wat die nabygeleë stad inhou, terwyl afnemende belangstelling in die landbou in die moderne tydsgewrig ook 'n bydraende faktor mag wees.

Afgesien van die hulp wat 'n gade in die boerdery lewer, kan kinders ook 'n bydrae tot die arbeidsmag op kleinboerplase lewer. Die hulp wat kinders tot hul ouer(s) se boerdery verleen, word in Tabel 4.11 aangedui (Saaiman, 1997:298).

Tabel 4.11 Kinders van respondente se hulp in boerdery in twee Landelike Gebiede in die Wes-Kaap.

Landelike Gebied	Hulp van respondente se kinders in boerdery							
	Geen		Een		Twee		Drie of meer	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Mamre	18	60,0	5	16,6	3	10,0	4	13,4
Suurbraak	15	50,0	7	23,4	6	20,0	2	6,6

Bron: Saaiman, 1997 : 298.

Kinders verleen volgens Tabel 4.11 min hulp aan hul ouer(s) se boerdery. Dieselfde tendens as in Tabel 4.10 val op in soverre dat die meer landelike kind soos in die geval van Suurbraak neig om 'n groter aktiewe deelname aan die boerdery te toon.

Op grond van die grootte van die boerdery onderneming in die algemeen, kan 'n groot arbeidsmag waarskynlik nie op respondente se plase verwag word nie. Die bevinding van Saaiman (1997:300) in die verband word in Tabel 4.12 aangehaal.

Tabel 4.12 Respondente se arbeidshulp in twee Landelike Gebiede in die Wes-Kaap.

Landelike Gebied	Arbeiderhulp vir respondente							
	Geen		Een		Twee		Drie of meer	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Mamre	16	53,3	5	16,7	4	13,3	5	16,7
Suurbraak	17	56,7	4	13,3	5	16,7	4	13,3

Bron: Saaiman, 1997 : 300.

Dit blyk uit Tabel 4.12 dat die voorafgaande vermoede bevestig word dat meer as die helfte van die respondente in die twee Landelike Gebiede sonder enige arbeiderhulp klaarkom. 'n Bykomende faktor mag bloot die onbekostigbaarheid van arbeid wees. In enkele gevalle word daar egter van drie of meer arbeiders gebruik gemaak wat moontlik aan die aard van boerdery-beoefening toegeskryf kan word. Dit stem grootliks ooreen met die situasie by lede van die African Farmer's Union (AFU) in die Wes-Kaap, waar slegs in geringe mate van gehuurde arbeid gebruik gemaak word (Jeftha, 1997 : persoonlike mededeling).

Inligtingvoorsiening kan gevolglik nie net op die kleinboer self gerig word nie maar ook poog om die boer se familie en arbeidshulp te bedien in ooreenstemming met hulle besondere behoeftes, geletterdheidsvlak en voorkeurmedium.

4.4.4 Inkomste

Die huishoudelike inkomste van die kleinboer is 'n maatstaf van die relatiewe materiële voorspoed wat die persoon geniet en gee 'n aanduiding van die mate waartoe die persoon afhanklik is van sy boerdery. Bembridge (1987:56) omskryf die basislyn van armoede as dié inkomste wat benodig word ter bevrediging van die minimum behoeftes van 'n gesin van 'n sekere grootte en samestelling binne 'n sekere omgewing en met basiese goeie gesondheid en sosiale menswaardigheid as gegewe. Laasgenoemde dui op 'n minimum dieet, kleding,

energiebronne, persoonlike versorging en gesondheid, die vervanging van huishoudelike goedere, vervoer en opleiding.

Dit is bekend dat kleinboere se inkomste dikwels uit verskillende bronne benewens die landbou aangevul word soos pensioene, lone en toelaes. In sy studie in die Ciskei het Bembridge (1987:57) bevind dat buite bronne in twee landelike gebiede tot onderskeidelik 96 persent en 83 persent van kleinboere se inkomste kan bedra. In 'n opname by 18 kleinboergebiede in die Wes-Kaap bevind Beukes (1996) dat slegs in een geval die boere nie 'n inkomstebron buite die landbou het nie. Vir die ander 17 gebiede verteenwoordig nie-landboubronne 'n gemiddelde van 79 persent van boere se inkomste.

In Tabel 4.13 word 'n beeld verkry van kleinboere in enkele Landelike Gebiede se totale jaarlikse gesinsinkomste.

Tabel 4.13 Persentuele verspreiding van totale jaarlikse inkomste van respondente in spesifieke Landelike Gebiede in die Wes-Kaap.

Landelike Gebied	Totale jaarlikse inkomste (R) van respondente					
	< 6000	6000-12000	12001 - 18000	18001 - 24000	24001 - 36000	>36001
① Zoar (n=72)	57,8	14,1	← 15,6 →		6,3	6,2
② Haarlem (n=77) *	50,7	24,7	5,2	0	6,5	5,2
③ Wittewater (n=8)	12,5	12,5	12,5	37,5	12,5	12,5
④ Goedverwacht (n=60)	← 51,7 →		← 30,0 →		10,1	8,2
⑤ Mamre (n=30)	33,3	33,3	10,0	6,7	6,7	9,9
⑤ Suurbraak (n=30)	23,3	43,3	16,7	0	6,7	9,9

Bron: ① Datadesk, 1996a:64; ② Datadesk, 1995a:78; ③ Datadesk, 1995b:66; ④ Datadesk, 1996b:66; ⑤ Saaiman, 1997:161

* 7,8 persent van die respondente van Haarlem is onkundig aangaande hulle inkomste.

Die algemene indruk uit Tabel 4.13 is die skewe verdeling van totale inkomste. In die geval van Zoar en Haarlem verdien meer as die helfte van die 149 respondente minder as R500 per maand terwyl slegs agt 'n inkomste van meer as R3000 per maand realiseer.

Wanneer die bestedingspatroon van boerdery huishoudings in die Landelike Gebiede bestudeer word, raak dit duidelik dat 'n baie klein persentasie van boere se inkomste na die boerdery terugvloei. In sy studie bevind Saaiman (1997:171) dat gemiddeld 70,6 persent van die respondente nie meer as 25 persent van hul totale inkomste aan boerdery-insette bestee nie. Slegs 4,9 persent het meer as 50 persent van hul inkomste in hul boerdery teruggeploeg.

Wat boere se skuldposisie betref, is Bembridge (1987:58) van mening dat 'n lening aangegaan met die oog op boerdery insette en toerusting, aanduidend is van 'n vertroue in die lewensvatbaarheid van boerdery, met die voorbehoud dat die beoogde aksies gepaard sal gaan met gesonde landboupraktyke. In die geval van die Landelike Gebiede bevind Saaiman (1997:173) dat 68,6 persent van die totale steekproef in sy studie geen skuld het nie en maak daaruit die afleiding dat die meerderheid boere in die Landelike Gebiede nie bereid is om skuld aan te gaan nie of waarskynlik nêrens toegang tot krediet kan bekom nie. Jefftha (1997 : persoonlike mededeling) gaan hiermee akkoord en noem dat kleinboere meestal kontant boer. Toegang tot finansieringsbronne is 'n groot knelpunt omrede boere nie oor 'n kredietrekord beskik nie. Wanneer die skuldbedrae vir die afsonderlike Landelike Gebiede egter ontleed word, maak Saaiman (1997) die afleiding dat dit wil voorkom asof boere met 'n hoër inkomste meer geneig is om skuld aan te gaan in vergelyking met eweknieë met 'n laer inkomste.

Die klein inkomste van 'n relatief groot persentasie van die boere in Landelike Gebiede hou die moontlike gevolg vir inligtingsdienste in dat advies wat finansiële implikasies vir die kleinboer inhou, weinig gebruikswaarde mag hê veral teen die agtergrond dat die boer oor die algemeen slegs 'n geringe deel van sy besteebare inkomste op sy plaas spandeer. Daarby kan verwag word dat die koste van kommunikasiemedie die toeganklikheid daarvan vir kleinboere sal bepaal as gevolg van hul lae inkomstes. Duur inligtingsbronne, soos tydskrifte, sal gevolglik swak benut word.

4.4.5 Armoede

'n Tekort aan finansiële middele is benewens grondgrootte 'n wesentlike probleem vir respondente.

Jy moet altyd bakhand staan. Ek raak skaam om altyd na die kommersiële boere te hardloop vir hulp.(G)

Finansieel bly ons van die hand tot die mond.(K)

Ons sit met 'n ou trekker maar ons het nie brandstof nie. Ons sit met 'n ploeg maar ons kan nie saai nie. Die goed kos geld en ons het dit nie.(W)

Wat help dit om 'n kursus by te woon en jy kan dit nie toepas nie want jy het nie geld nie.(K)

Armoede is 'n situasie wat mense op materiële en geestelike terreine lamlê. Die algemeenste waarneembare tekens is gewoonlik die van 'n materiële tekort. Volgens Obinne (1991) het mense in 'n armoede situasie feitlik geen toekomsplanne nie en staan afsydig teenoor enige vorm van ontwikkeling. Hulle is feitlik uitgesluit van die buitewêreld met swak kommunikasiemiddele en skakeling asook 'n swak begrip vir alles buite hul bekende omgewing. Gepaard daarmee gaan 'n gebrekkige vertrouensverhouding in die onbekende.

Die basiese aanwyser van armoede is voedsel (Elliott, 1980:3). Onder sekere voedingsvlakke het 'n persoon nie slegs 'n gebrek aan energie nie maar verloor ook belang in alles behalwe voedsel. Bembridge (1987:48) is van mening dat so 'n persoon selfs die vermoë ontbreek om te ontwikkel. Laasgenoemde kom tot die gevolgtrekking dat die meerderheid siektes wat persone in landelike omgewings lamlê, teruggespoor kan word na swak voedingstoestande, sanitasie en ongesonde lewenstoestande in die algemeen.

Wat watervoorsiening betref, beweer Bourne (1981:14) dat die oorsaak van 'n geskatte 50 persent van alle besette hospitaalbeddens ter wêreld in watergedraagde siektes gevind kan word. Gesondheidsorg het gevolglik 'n baie groot verantwoordelikheid teenoor die voorsiening van veilige drinkwater.

In minder ontwikkelde lande van Afrika word aansienlike tyd deur vroue en kinders bestee aan die versamel van brandhout en oesoorblyfsels as energiebron vir kookdoeleindes en vir die voorsiening van hitte en beligting. In sommige lande verteenwoordig brandhout tot 86 persent van die totale kommersiële energievoorsiening (Mnzava, 1981:36).

Twee bykomstige maatstawwe wat aangelê kan word vir die vasstelling van die sosio-ekonomiese status en lewenskwaliteit van 'n gemeenskap is die standaard van behuising, insluitende huishoudelike toerusting, en die wyse van vervoer. Benewens dié materiële maatstawwe voeg Saaiman (1997:181) ook die belang van die Kerk as geestelike maatstaf by in sy ondersoek na die voorkoms van armoede in Landelike Gebiede. Die bevindings word in Tabel 4.14 toegelig.

Tabel 4.14 Graad van armoede van respondente in spesifieke Landelike Gebiede in die Wes-Kaap.

Landelike Gebied	Respondente se graad van armoede					
	Laag		Medium		Hoog	
	N	%	N	%	N	%
Mamre	20	66,7	10	33,3	0	0
Suurbraak	12	40,0	18	60,0	0	0

Bron: Saaiman, 1997 : 182.

'n Ontleding van Tabel 4.14 toon dat die respondente in beide Landelike Gebiede nie 'n hoë graad van armoede beleef nie. 'n Gemiddelde vir die totale steekproef dui egter daarop dat 46,7 persent van die respondente 'n medium graad van armoede beleef wat die vermoede bevestig dat sekere grade van armoede wel in Landelike Gebiede voorkom. Dit moet saam met die skewe verdeling van totale inkomste in Tabel 4.13 gelees word waar onderskeidelik 33,3 persent (Mamre) en 23,3 persent (Suurbraak) van die respondente 'n inkomste van minder as R500 per maand het.

Waar armoede heers, mag dit verband hou met die grootte van die grond waarop gepoog word om 'n bestaan te maak. Dit impliseer egter nie dat sodanige grondbewoners nie ook 'n behoefte aan inligting mag ondervind nie. Gedagtig egter dat arm mense beperkte toegang tot

inligtingsbronne mag hê en aanbevelings nie kan bekostig nie, is die uitdaging vir inligtingsdienste om dié inligtingskanale wat wel tot arm mense se beskikking mag wees, byvoorbeeld die radio, optimaal te benut en behoort aanbevelings in ooreenstemming te wees met die karige wat tot die persoon se beskikking is.

4.5 Sosio-psigologiese faktore in Landelike Gebiede in die Wes-Kaap

4.5.1 Bestuursvermoë

Omstandighede mag 'n groot invloed uitoefen op respondente se begeerte om hul boerdery op 'n hoër vlak te bedryf.

Die getal vee wat hier is is te veel vir die veld wat ons het. Die veld is redelik ontbos en die vee wat ons het, is besig om die veld te vertrap.(W)

Groente gee vir ons 'n vinnige omset maar ons sien dit maar as korttermyn. Ons poging is om bedryfskapitaal op te bou deur vrugte te plant.(G)

Ons wil nou wegbeweeg van 1800 se boerderystyl. Om nog met 'n graaf en vurk te werk sal nie sukses maak nie.(E)

Vooruitstrewendheid in boerdery is 'n karaktereienskap van die boer wat gekenmerk word deur sy kwaliteit van bestuur (Burger, 1967:23). Die bestuur van 'n boerdery onderneming is gevolglik die sleutel tot doeltreffendheid, want daarsonder is daar 'n geringer moontlikheid op sukses van die onderneming, selfs te midde van die beskikbaarheid van die jongste kennis (Van Zyl, 1965:18).

In die algemeen word 'n skaarste aan bestuursvermoë in minder ontwikkelde lande ondervind. In kleinskaal landbougemeenskappe word die tendens bevestig (Bembridge en Schimming, 1991). Ongeletterdheid kan heel moontlik hiertoe bydra. Alhoewel kompleks en dus moeilik meetbaar, het Saaiman (1997) van 'n gewysigde Burger-skaal gebruik gemaak om kleinboere se bestuursvermoë vas te stel soos in Tabel 4.15 aangehaal (Saaiman, 1997:224).

Tabel 4.15 Vlak van bestuursvermoë van respondente in spesifieke Landelike Gebiede in die Wes-Kaap.

Landelike Gebied	Respondente se bestuursvermoë vlak					
	Laag		Medium		Hoog	
	N	%	N	%	N	%
Mamre	25	83,3	5	16,7	0	0
Suurbraak	21	70,0	9	30,0	0	0

Bron: Saaiman, 1997 : 224.

Die oorwegend lae vlak van bestuursvermoë in die twee Landelike Gebiede val op in Tabel 4.15 en dien ter bevestiging van die gemelde bevinding van Bembridge en Schimming (1991).

Met verwysing na rekordhouding as een van die belangrike aspekte van 'n boer se bestuursvermoë, bevind Beukes (1996) in 'n opname van 18 kleinboergebiede van die Wes-Kaap dat slegs in een geval die respondente oor geen rekordhouding beskik nie. In alle ander gevalle word rekordhouding by 21 tot 100 persent van alle respondente aangetref. Een of meer van 'n viertal metodes van rekordhouding word gevolg: alle transaksies word in 'n boek opgeteken; sommige inkomste/uitgawes word aangeteken; die hou van alle fakture en bewyse; rekords word deur 'n familielid of die plaaslike voorligter bygehou.

Indien 'n behoefte by kleinboere bestaan om hulle vlak van bestuurskundigheid op te knap, open dit 'n deur vir inligtingsdienste om innoverend saam met voorligting op te tree in 'n poging om die behoefte te bevredig.

4.5.2 Kennis

Respondente stel dit onomwonde dat 'n gebrek aan die nodige inligting 'n verdere leemte in hul mondering is.

Ons probleem is dat ons nooit weet hoe om grond reg voor te berei nie. Sonder die kennis kan ons mos nie die maksimum produksie uit ons grond uitkry nie.(E)

Die grondpotensiaal en die mensepotensiaal is hier. Wat ons kortkom is die regte inligting om reg te boer.(K)

As jy wil vooruitgaan moet jy van opgeleide mense advies kry in jou boerdery.(G)

Kennis is mag. Dit vergemaklik besluitneming aangesien laasgenoemde in die teenwoordigheid van kennis meer objektief word (Koch, 1985:149). Die behoefte daaraan spreek uit die aanhalings. Irrasionele besluitneming kan moontlik veroorsaak word deur ontoereikende kundighedsrugsteun. 'n Goeie kennis van bestuursaspekte en boerderypraktyke vorm die basis van rasonale besluitneming wat die doeltreffendheid van 'n boer positief kan beïnvloed. (Ackermann, 1993:14).

Wat kleinboere betref, het Saaiman (1997:273) gepoog om respondente se landboukennis vas te stel en word die bevindings in Tabel 4.16 aangedui.

Tabel 4.16 Landboukennis van respondente in spesifieke Landelike Gebiede in die Wes-Kaap.

Landelike Gebied	Respondente se landboukennis									
	Baie swak		Swak		Redelik		Goed		Baie goed	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Mamre	6	20,0	13	43,3	9	30,0	1	3,3	1	3,3
Suurbraak	0	0	7	23,3	12	40,0	6	20,0	5	16,7

Bron: Saaiman, 1997 : 273.

Dit blyk uit Tabel 4.16 dat die meeste respondente 'n redelike tot swak kennis van die landbou het. Die vyf respondente van die meer plattelandse gebied Suurbraak wat baie goeie landboukennis openbaar, is opvallend veral as in gedagte gehou word dat boere van die Landelike Gebied relatief verder verwyder is van inligtingsbronne.

Die volgende kennisaspekte is bepaal in Beukes (1996) se ondersoek op verskeie kleinboergebiede. Respondente se kennis van die finansiële begrippe kontantvloei, balansstaat, inkomstestaat en tjekrekening word in Tabel 4.17 gegee.

Tabel 4.17 Finansiële kennis van respondente in Landelike Gebiede in die Wes-Kaap.

Landelike Gebied	Respondente se finansiële kennis							
	Kontantvloei		Balansstaat		Inkomste- staat		Tjekrekening	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Groot Brak (n=26)	13	50,0	16	63,0	16	63,0	18	69,0
Riverlands (n=15)	7	47,0	7	47,0	10	67,0	11	73,0
Saron (n=11)	4	36,0	4	36,0	4	36,0	6	55,0
Ebenhaeser (n=17)	2	12,0	3	18,0	3	18,0	11	65,0
Rietpoort (n=20)	4	21,0	5	26,0	5	26,0	6	31,0

Bron: Beukes : 1996, verskeie aanhalings.

Tabel 4.17 toon 'n beduidend hoër finansiële kennis met betrekking tot al vier aspekte by respondente van Groot Brak en Riverlands. In laasgenoemde geval mag dit moontlik verband hou met die relatief groter persentasie respondente wat hoërskoolopleiding geniet het (Tabel 4.5). 'n Tweede finansiële kennisaspek in die Beukes-ondersoek (1996: Bylaag 2) is die kennis van sekuriteitverlening wanneer 'n lening ter sprake is. 'n Soortgelyke tendens as in Tabel 4.17 word opsommenderwys verkry: Groot Brak (81 persent), Riverlands (93 persent), Saron (91 persent), Ebenhaeser (71 persent) en Rietpoort (47 persent).

Aangesien die kleinboere in die verskeie ondersoeke oor sekere fundamentele kennis beskik wat hulle kan benut, kan die moontlikheid bestaan dat hulle 'n behoefte het om die kennis aan te vul, soos blyk uit die bevinding in Tabel 4.22. Wat inligtingvoorsiening betref, bring dit mee dat inligting op meer as een vlak vir verskeie kleinboere benodig word en dat 'n blote algemene vlak van aanbieding nie aan die behoeftes mag voldoen nie.

4.5.3 Aspirasies

Nieteenstaande knelpunte wat boerdery beoefening in die algemeen kniehalter, hou respondente steeds bepaalde mikpunte voor oë.

My doel in die lewe is om te boer want daarin kan ek my uitleef.(G)

Ek wil graag werk aan 'n goeie infrastruktuur met genoeg kampe en weiding wat ook vir die volgende geslag kan baat.(W)

Ek wil 'n rolmodel vir die jongmense wees sodat hulle ook eendag sal wil kom boer.(E)

Ons wil meer wetenskaplik te werk gaan want 'n mens kan nie meer soos jou voorvaders boer nie. Ons het te doen met 'n ander omgewing wat ons voorvaders nie mee te kampe gehad het nie.(K)

Dit is onse eintlike mikpunt om selfstandig te word, om ekonomies te boer en om aan die jonger geslag die voorbeeld te stel sodat hulle ook dalk sal kom boer.(G)

Die mens se aspirasies om dinge te verander, lei tot verandering (Bembridge, 1987:62). Aanwysers van aspirasies is onder andere die waarde wat 'n boer heg aan inkomstevlakke, opleiding en 'n verhoging in die vlak van die onderneming. Aspirasies en die verwante aspek van persepsie is volgens Heyns en Duvel (1980) belangrike hulpmiddels in die bepaling van die belangrike oorsake van gedragsverandering. Bembridge (1987) is egter van mening dat daar moeilik onderskei kan word tussen hoë aspirasies en motivering vir verhoogde prestasie. Motivering kan nie verwesentlik word in die afwesigheid van aspirasies nie maar die mens kan aspireer sonder dat hy gemotiveerd is. Dit mag ook wees dat 'n gaping bestaan tussen dit wat 'n persoon graag wil bereik (aspireer) en dit wat prakties haalbaar is.

In 'n poging om aspirasies van respondente in die algemeen en spesifiek op die landbou te peil, het Saaiman (1997:191) die volgende resultaat verkry in die Landelike Gebiede, soos aangehaal in Tabel 4.18.

Tabel 4.18 Boerdery aspirasies van respondente in spesifieke Landelike Gebiede in die Wes-Kaap.

Landelike Gebied	Respondente se boerdery aspirasies									
	Boerdery uitbrei		Meer effektief boer		Nuwe tegnieke inbring		Ander aspirasies		Geen aspirasies	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Mamre	4	13,3	6	20,0	7	23,3	13	43,3	12	40,0
Suurbraak	7	23,3	2	6,7	0	0	7	23,3	19	63,3

Bron: Saaiman, 1997 : 191.

Volgens Tabel 4.18 kom daar duidelike verskille in respondente van die twee boerderygemeenskappe se aspirasies voor. Terwyl Mamre respondente graag nuwe tegnieke in hul boerdery wil toepas, aspireer die respondente van Suurbraak op die uitbreiding van hul boerdery. In laasgenoemde geval is daar egter 'n opvallende tendens van belangeloosheid ten opsigte van boerdery aspirasies (63,3 persent). Dieselfde tendens kom in 'n mindere mate ook by Mamre voor (40 persent).

Die knelpunte wat respondente met boerdery aspirasies in die bereiking van hulle gestelde mikpunte ondervind, word in Tabel 4.19 saamgevat (Saaiman, 1997:200).

Tabel 4.19 Knelpunte in die bereiking van respondente se boerdery aspirasies in spesifieke Landelike Gebiede in die Wes-Kaap.

Landelike Gebiede	Respondente se aspirasie knelpunte									
	Tekort aan finansies		Gebrek aan hulpbronne		Kommunale grondbesit		Gebrek aan hulp en kundigheid		Ander knelpunte	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Mamre	15	83,3	3	16,7	3	16,7	1	5,6	5	27,8
Suurbraak	11	100	0	0	1	9,1	4	36,4	1	9,1

Bron: Saaiman, 1997 : 200.

Die grootste enkele knelpunt wat respondente van die twee Landelike Gebiede in die uitlewing van hul boerdery aspirasies beleef, is 'n tekort aan finansies soos blyk uit Tabel 4.19. In die geval van Suurbraak val 'n gebrek aan hulp en kundigheid ook op.

Die bevindinge uit Tabel 4.18 mag beteken dat die kleinboere wat geen aspirasies vir hul boerderye koester nie, waarskynlik ook weinig belangstelling in landbou-inligtingsdienste sal toon. Daarenteen mag boere wat aspirasies koester, aktief na bronne van hulp en kundigheid soek.

Ten opsigte van die uitstaande kenmerk van Tabel 4.19, lê daar 'n groot uitdaging vir inligtingsdienste voor die deur daarin dat laasgenoemde inligtingsondersteunend kan optree om

die dienste van finansiële instellings by die landelike kleinboer gemeenskappe bekend te stel en meer toeganklik te maak.

4.5.4 Houdings

'n Algemene negatiewe houding kenmerk respondente se gesprekke. Dit moet egter in perspektief beoordeel word gegewe die situasie soos deur hulle beleef word.

Met die onteining van ons grond het ons boerdery net agteruitgegaan want ons is verplaas na die droeër dele sodat ons 'n sukkelbestaan begin voer het.(K)

Daar is nog nooit gekyk na ontwikkeling hier by ons nie. Daarom bly ons sukkelende en risiko-boere.(E)

Ons mense is sielkundig bietjie teruggetrokke. Ons het in die verlede swaar gekry en baie van ons is eintlik bang om van hom te laat hoor. Ons moet vandag twee keer dink om te boer. Sal ek dié keer gehelp word of gaan die mense net weer leë beloftes maak?(E)

Ons ken mos nie ondersteuning nie. Ons moes nog altyd waagstukke vat en maar tevrede wees met wat jy uitkry.(W)

Hoe motiveer jy die jongspan om in te gaan in landbou? Ek het my kinders weggewys want daar was niks waarna hulle kon terugkom nie.(W)

Die mense praat net maar doen vir ons niks nie sodat ons nie meer belangstel nie. Dit is amptenaar bo amptenaar wat kom en gaan maar niks gebeur nie. Vir wie kan ons nog vertrou?(G)

Daar bestaan talle definisies van dié begrip. Du Plooy (1991:112) beskou dit as 'n individu se predisposisie om op 'n bepaalde wyse teenoor persone, voorwerpe, instellings, gebeurtenisse en/of kwessies op te tree of te reageer. Volgens Bembridge (1993) hou houdings verband met 'n persoon se gevoel en gedagtes rakende sekere aspekte van die omgewing waarin hy hom bevind. Uit 'n ontwikkelingsoogpunt is dit belangrik om te let op Halloran (1967) se navorsingsoorsig insake houdingsvorming en verandering wat daarop dui dat die moontlikheid bestaan om houdings en opinies by wyse van doeltreffende oorredende kommunikasie te verander.

Houdings word deur talle faktore beïnvloed waaronder voorligting, navorsing, hulpbronbewaring en andere. Sokhela en Bembridge (1991) is van mening dat die hoeveelheid voorligtingskontak 'n belangrike bepalende faktor is met betrekking tot 'n persoon se houding teenoor landbou en landbouvoorligting.

Kleinboere in die Landelike Gebiede se houding teenoor landbouvoorligting en navorsing is deur Saaiman (1997:237) ondersoek en die bevindings word in Tabel 4.20 aangehaal.

Tabel 4.20 Houdings van respondente teenoor voorligting en navorsing in spesifieke Landelike Gebiede in die Wes-Kaap.

Landelike Gebied	Respondente se houdings teenoor voorligting en navorsing											
	Voorligting						Navorsing					
	Negatief		Neutraal		Positief		Negatief		Neutraal		Positief	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Mamre	4	13,3	24	80,0	2	6,7	8	26,7	21	70,0	1	3,3
Suurbraak	1	3,3	25	83,3	4	13,3	7	23,3	23	76,7	0	0

Bron: Saaiman, 1997 : 237/239.

Die gebrek aan 'n positiewe houding by respondente jeens voorligting en navorsing soos blyk uit Tabel 4.20, is uit 'n departementele oogpunt kommerwekkend. Daar mag verskeie redes aangevoer word vir die situasie, waarvan onkunde oor die bestaan van sodanige dienste of die sigbare afwesigheid van beamptes in die Landelike Gebiede waarskynlikhede is. Die nie-toepaslikheid van navorsingsresultate en voorligtingsaanbevelings mag die lys van waarskynlikhede aanvul. Dit moet egter in gedagte gehou word dat toegepaste navorsing met die oog op geskikte tegnologie wat benodig word vir suksesvolle landboukundige en landelike ontwikkeling in die jongste tyd aansienlike aandag geniet, maar dat dit aansienlike verbetering benodig ten einde in die behoeftes van die meerderheid kleinboere te voldoen. Voorts geskied voorligting in 'n moeilike omgewing aangesien weinige van die noodsaaklike institusionele ondersteuningsdienste voldoende in die Landelike Gebiede opereer. Onder sulke omstandighede kan die oorwegend negatief tot neutrale houding van respondente verwag word. Halloran (1967) se mening insake houdingsverandering met die hulp van doeltreffende oorredende kommunikasie, hou dus vir inligtingsdienste in hierdie geval groot uitdagings in.

Die houdings van boere teenoor die benutting van die natuurlike landbouhulpbronne is in dieselfde studie bepaal (Saaiman 1997:245). Dit word in Tabel 4.21 vervat.

Tabel 4.21 Houdings van respondente teenoor natuurlike landbouhulpbronbenutting in spesifieke Landelike Gebiede in die Wes-Kaap.

Landelike Gebied	Respondente se houdings teenoor hulpbronbenutting					
	Negatief		Neutraal		Positief	
	N	%	N	%	N	%
Mamre	0	0	2	6,7	28	93,3
Suurbraak	0	0	3	10,0	27	90,0

Bron: Saaiman, 1997 : 245.

Tabel 4.21 toon 'n feitlik omgekeerde beeld van respondente se houdings as in Tabel 4.20. Die feitlik algehele positiewiteit dui op 'n sterk houding van kleinboere teenoor die belang van landbouhulpbronne. Vir inligtingsdienste beteken die bevinding dat kleinboere waarskynlik alle toepaslike inligtingsmateriaal insake die optimale benutting en bewaring van natuurlike landbouhulpbronne sal verwelkom en 'n groot behoefte daarvoor sal openbaar indien dit op 'n aanvaarbare wyse aangebied word.

4.6 Opsomming en Gevolgtrekking

'n Ondersoek na die persoonlike, sosio-ekonomiese en sosio-psigologiese eienskappe van gemeenskappe bied die moontlikheid om 'n profiel saam te stel van die kleinboer in Kleurling Landelike Gebiede. Die menslike faktore wat 'n invloed uitoefen op landbou-ontwikkeling blyk talryk te wees.

Landbou-beoefening in die Landelike Gebiede geskied hoofsaaklik deur mans, alhoewel vroue sterk op die voorgrond begin tree en in minstens twee Landelike Gebiede verteenwoordig vroue reeds 25 persent of meer van die totale aantal boere. Alhoewel sommige respondente in die fokusgroepe van mening is dat dit uitsluitlik "ouer" mense is wat boer, is 'n balans tussen ouer en jonger boere aangetoon. Vir inligtingsbediening bring dit mee dat vir beide ouderdomsgroepe volgens behoefte en bevatlikheid voorsiening gemaak moet word. 'n

Negatiewe verband bestaan byvoorbeeld tussen 'n persoon se ouderdom en opleidingsvlak en bygevolg sy benutting van inligting.

Afrikaans is die taal wat die kleinboere van die Landelike Gebiede in die Wes-Kaap besig, terwyl skoolopleiding rondom skooljare vyf tot agt sentreer. Indien aanvaar word dat diegene skoling in hul moedertaal ontvang het, beteken dit dat landbou-inligtingvoorsiening in Afrikaans voorkeur sal geniet.

Soos verwag kan word uit die historiese agtergrond van Landelike Gebiede, speel die Kerk steeds 'n belangrike rol in landelike gemeenskappe. Hierdie ankerrol wat die Kerk inhou en kennis wat die Kerk van gemeenskappe het, behoort na waarde deur inligtingsdienste benut te word om groepe te bereik veral ook teen die agtergrond dat deelname aan ander moontlike organisasies neig om baie traag te wees en kleinboere gevolglik nie deur daardie potensiele kanale bereik kan word nie.

'n Belangrike kenmerk van kleinboere in die Landelike Gebiede is die klein eenhede waarop geboer word en beperkte omvang van grondeienaarskap. Die omvang van landbou-beoefening mag 'n natuurlike rede wees vir die min arbeiders op plase en die swak ondersteuning wat van gades en kinders ontvang word.

'n Skewe verdeling van inkomste is by kleinboere aangetoon. Terwyl enkele individue 'n inkomste van meer as R3000 per maand realiseer, verdien meer as die helfte van die kleinboere minder as R500 per maand. Dit word dan ook grootliks gereflekteer in die klein gedeelte van die boere se totale jaarlikse inkomste wat na hul boerdery terugvloei. Opvallend is die boere se algemene lae skuldslasposisie. Adviesgewing wat selfs geringe uitgawes vir dié boere mag meebring, sal waarskynlik vir hulle onaanvaarbaar wees.

Alhoewel geen van die Landelike Gebiede se boere 'n hoë graad van armoede beleef nie, kom 'n medium graad van armoede nogtans in bykans 50 persent van gevalle voor.

Wat sosio-psigologiese faktore betref is boere se bestuursvlak laag. Rekordhouding wissel aansienlik van so laag as 21 persent tot so hoog as 100 persent.

Boere van die Landelike Gebiede se landboukennis is oor die algemeen swak tot matig, wat die geleentheid vir inligtingsdienste bied om behoeftegerig in die leemte te probeer voorsien. Belangeloosheid mag egter 'n knelpunt wees aangesien 'n verbasende hoë persentasie van die kleinboere geen aspirasies vir hulle boerderye koester nie. Dit mag toegeskryf word aan die baie klein eenhede en grootskaalse gebrek aan grondeienaarskap.

Boere se houdings blyk oorwegend neutraal tot negatief te wees ten opsigte van voorligting en navorsing wat ruimte laat vir ondersoek en verbetering ten opsigte van departementele dienslewering. Kleinboere staan egter positief teenoor die belang van landbouhulpbronne wat waarskynlik dui op 'n groot behoefte vir sodanige geskikte inligtingsmateriaal

'n Tekort aan finansies en toegang tot grond blyk die twee grootste knelpunte te wees wat kleinboere graag wil oorbrug.

Alhoewel die vestiging van boere in hierdie spesifieke gebiede elkeen 'n eiesoortige historiese agtergrond het, het die apartheidswetgewing die besondere aard van daardie vestiging oor baie jare beïnvloed. Een besondere kenmerk van dié wetgewing was dat toe- en uittrede beperk is. Die bron van nuwe boere in hierdie gebiede was teoreties beperk tot ander lede van die Kleurling gemeenskap, en hoofsaaklik die kinders van bestaande boere. Onder die gemelde wetgewing was dit haas onmoontlik vir hierdie boere om elders te gaan boer, of om horisontaal binne en buite die grense van die nedersettings uit te brei, of om hulle besighede vir die beste prys van die hand te sit. Dit het meegebring dat die mark, hoofsaaklik weens 'n gebrek aan inligting, nie kon sorg dat hulpbronne aan die doeltreffendste bestuurders toegeken word nie, en dat die ontwikkelingspotensiaal van die gebiede nie na behore ontsluit kon word nie.

Verder speel inligting 'n belangrike rol by die werking van finansiële markte, hetsy vir krediet, besparingsmoontlikhede of ander finansiële dienste. Tydige en kwaliteit inligting het 'n direkte invloed op die omvang van transaksiekoste. Alle marktransaksies dra ex ante, ex post en fisiese kostes. Voor 'n transaksie aangegaan word, word die nodige inligting benodig deur beide koper en verkoper oor elemente soos verwagte pryse, hoeveelhede, die finansieringspakket (byvoorbeeld rentekoerse, en die termyn van afbetaling) en andere. Alle transaksies dra kostes soos kontraksluiting en moniteringskoste.

In die inleiding tot hierdie Hoofstuk is verwys na Bembridge (1993:38) se siening dat bedrewe kommunikasie met 'n gehoor of 'n teikengroep as vertrekpunt het 'n deeglike kennis van die kultuur, probleme, behoeftes en houdings van die betrokkenes. Optimale dienslewering is vanselfprekend die ideaal van die direktoraat Kommunikasie van die NDL wat bepaal kan word deur die mate waartoe dienslewering aan die behoeftes van 'n teikengroep voldoen.

In Hoofstuk vyf word departementele inligtingsbediening en ander inligtingskanale onder die soeklig geplaas. Die benutting daarvan deur kleinboere word aan die hand van die norme in 2.6 beskou. Daardeur word gepoog om moontlike tekortkomings te identifiseer wat in 'n voorgestelde kommunikasie strategie ondervang kan word, soos in Hoofstuk ses aangetoon sal word.

HOOFSTUK 5

DEPARTEMENTELE INLIGTINGBEDIENING EN BENUTTING VAN INLIGTINGSKANALE IN DIE SUID-AFRIKAANSE ONTWIKKELINGSLANDBOU

5.1 Inleiding

Landboukommunikasie behels in wese die oordrag van inligting na die boer by wyse van 'n kommunikasiekanal en die terugvoer van die boer se reaksie, behoeftes en probleme na kundiges. Die aanwending van die massamedia (radio, nuusblaai, televisie en andere) is 'n nuttige hulpmiddel in die voorligtingsaksie wat volgens Sokhela (ongedateerd:12) beskou kan word as 'n voortgaande proses van informele opleiding van landelike mense. Inherent aan die proses is die samewerking van navorsers, vakspesialiste, voorligters en boere. Laasgenoemdes moet op hul beurt terugvoering verleen aan navorsers. Dit stem grootliks ooreen met Lionberger (1986) se landbou-inligtingsnetwerk waarvolgens inligting in 'n voortdurende kringloop beweeg.

Ten aanvang is dit noodsaaklik dat navorsingsinligting in 'n vorm gepubliseer word wat dit verstaanbaar maak vir vakspesialiste wat mede-verantwoordelik is om die navorsingsresultate in plaaslike omstandighede uit te toets en die inligting op hul beurt maklik verstaanbaar en verklaarbaar aan voorligters deur te gee. Die voorligter se belangrike rol is geleë in die suksesvolle deurvoer van die inligting aan boere op 'n georganiseerde grondslag, met die benutting van toepaslike kommunikasiekanale tot sy beskikking.

Die hoofdoel met landbouvoorligting is die verhoging van lewenstandaarde van die landelike mens. Tot op hede is die resultate in minder ontwikkelde landelike gebiede egter teleurstellend (Sokhela, ongedateerd:12), dikwels weens die gefragmenteerde aard van voorligtingsboodskappe wat onduidelik oorkom na die boer en situasie-onvanpas of nie gebiedspesifiek is nie. Die outeur wys ook op die grootskaalse afwesigheid van toepaslike bulletins, bladskrifte, boerderykalenders en enige ander geskrewe inligting in die landelike gebiede.

Bembridge (1995:6) beskryf 'n aantal studies wat bevestiging lewer dat die benodigde skakelstrukture soos vervat in Lionberger se inligtingsnetwerk nie doeltreffend en geskik in die kleinboersektor funksioneer nie. Die navorsingsprogramme van die Landbounavorsingsraad (LNR) was tot redelik onlangs grootliks op die kommersiële boerderysektor gerig. Met 'n afname in die Raad se befondsing vanaf die Staat (1998/99) en gesien die LNR se afhanklikheid van fondse generering uit navorsingsaktiwiteite, moet toekomstige kleinboernavorsing beoordeel word aan die hand van 'n ontvangergemeenskap wat geen of weinig finansiële bydraes tot die lewering van navorsingsdienste kan lewer.

Bembridge (1995:6) wys op die skaarste aan vakspesialiste in die kleinboersektor en feitlik geen boeredeelname in die navorsing/voorligtingstelsel nie. Wat die situasie verder kompliseer, is die oënskynlike afname in departementele voorligtingspersoneel in bepaalde Provinsies (kyk Tabel 1.1).

Die bestaande situasie in gedagte, noop dat daar in die toekoms groter klem geplaas sal moet word op die ondersteuning van die beskikbare kommunikasiekanale in kleinboer-inligtingsvoorsiening. Die Hoofstuk laat die soeklig val op die huidige bedieningswyse van die NDL se direktoraat Kommunikasie en poog dan om vas te stel hoedanig kleinboere in Landelike Gebiede van die diens gebruik maak. Ten aanvang word die historiese aanloop en huidige situasie met betrekking tot inligting se rol in landbouvoorligting geskets aangesien laasgenoemde die afdeling van die netwerk is wat op inligtingoordrag fokus. Alvorens die huidige inligtingbedieningspatroon van die NDL ondersoek word, word gepoog om perspektief te verkry deur 'n bondige agtergrond van die departementele landbouvoorligting - en inligtingsdienste te skets en die verband tussen die twee dienste te verduidelik.

5.2 Inligting in landbouvoorligting - historiese aanloop

Landbouvoorligting in Suid-Afrika kan teruggevoer word na sy stigtingsjaar in 1925 met die aanstelling van die eerste uitbreidingsbeamptes. Die diens het sy ontstaan te danke aan 'n idee vanuit die Verenigde State van Amerika waar met onafhanklikwording, die Federale Regering aan elke Staat grond bemaak het wat deur die regerings van die state aangewend moes word ter bevordering van die landbou. Die onderskeie regerings het kolleges, later bekend as Land-

Grant Colleges, gestig vir die onderrig in landbou op sekondêre en tersiêre vlak. Terselfdertyd is 'n begin gemaak met navorsing. Spoedig is egter tot die ontstellende besef gekom dat navorsingsinligting boere nie bereik nie, of indien wel, nie deur die boere aanvaar of toegepas word nie. Daar is tot die oortuiging gekom dat pogings aangewend behoort te word *"to extend the existing knowledge and newer research findings to the farming communities"* (Penzhorn 1987:8).

Die beamptes wat die taak sou onderneem, het bekend gestaan as "extension officers". In Suid-Afrika is dit letterlik vertaal na uitbreidingsbeamptes en die uitbreidingsdiens - 'n benaming wat voortgeduur het tot die jaar 1959 toe dit gepaster verander is na voorligtingsbeamptes (voorligters) en die voorligtingsdiens. Die uitbreidingsdiens het vroeg reeds besef dat landboukennis slegs een vereiste vir sukses in boerdery is. Metodieke moes gevind word om boere van die bestaan van die landbouwetenskap bewus te maak en hulle te oorreed om die nuwe kennis te aanvaar en toe te pas. Benewens plaasbesoeke en onderhoude is verdere metodieke beproef.

- ♦ Rolprente wat spesiaal van die VSA ingevoer is, is op strategiese plekke vertoon. Beamptes is van die nodige apparaat voorsien en aangesien vermaak van dié aard feitlik nie op die platteland bestaan het nie, het boere en hul gesinne die vertonings in groot getalle bygewoon. Met verloop van tyd is paslike rolprente ook plaaslik vervaardig. Aanskoulike hulpmiddels as 'n metode om inligting te versprei, het dus reeds vroeg sy beslag in die landbou gekry.
- ♦ 'n Volgende metode was die aanbied van lesings en die hou van demonstrasies. Die Departement het die metode so hoog aangeslaan dat 'n demonstrasietrein die land deurkruis het gedurende die tydperk 1925 tot 1930. Die trein was beman deur spesialiste op elke denkbare boerderyvertakking en het ook diere en ander demonstrasiemateriaal vervoer. Die sukses van die demonstrasietrein blyk uit die duisende besoekers wat dit gelok het (Penzhorn, 1987:9). Na die beëindiging van die treindiens, het beamptes voortgegaan om lesings en demonstrasies aan boere op groot skaal te lewer ten einde landboukennis te versprei.

Die metodes het meegehelp om die Departement bekend te stel en nuttige kennis te versprei, maar die resultaat is nie weerspieël in veranderde boerderypraktyke op plase nie. Die beginsel van "sien is glo" is gevolglik beproef en koöperatiewe demonstrasies is wyd toegepas. Dit het nie alleen bygedra tot 'n verhoogde oortuigingswaarde omrede die resultate in plaaslike omstandighede verkry is nie, maar was veral 'n besondere nuttige bron van inligting vir boere in ander streke. Goedkeuring is van die Landboudepartement verkry om jaarliks 'n verslag oor die bevindings van die demonstrasies te publiseer met afskrifte aan landboutydskrifte en dagblaaie. Dit is besonder gunstig deur die media ontvang. *"Seldom indeed are official publications so full of meat as the report recently issued in connection with the co-operative demonstrations throughout the Union"* (aanmerking van 'n verslaggewer, 1940, soos aangehaal deur Penzhorn, 1987:9).

Die waarde van inligting in voorligting kan teruggevoer word na die ontstaan van landbouvoorligting. Die integrering van inligting by 'n voorligtingstrategie hou volgens Van Niekerk (1984:5) nie slegs verband nie maar is onlosmaaklik onderdeel van die voorligtingstrategie. Hy pleit dan ook dat integrering nie sal inhou dat *ad hoc* inligting met *ad hoc* voorligting gepaar word nie maar dat strategie by strategie geïntegreer sal word. Die inligtingstrategie het egter ook ander betekenisvelde waar dit as hulpmiddel vir die totale landbou-ontwikkelingstrategie na gemeenskappe uitreik.

5.3 Die ontstaan van die inligtingsdiens van die NDL

Die afdeling Landbou-inligting, latere direktoraat Kommunikasie, het 'n trotse geskiedenis wat uit 1910 met die totstandkoming van die Unie van Suid-Afrika dateer. Die afdeling publikasies van dié jaar se kerntaak was die oordrag van inligting aan die boeregemeenskap ter bevordering van landbou-ontwikkeling en die welsyn van landbouprodusente. Selfs in die vroeë stadium is daar geen sprake van deelname van boere aan die inligting wat vir hulle adres bestem is nie.

Die jaar 1955 is van besondere belang in die ontwikkeling van die departement se inligtingsdiens. Die afdeling publisiteit wat dié jaar tot stand gekom het, het die publikasiediens dramaties uitgebou, 'n selfstandige departementele radio-eenheid is op die been gebring wat

sedert 1957 die radorubrieke Landbouradio en Calling all Farmers in samewerking met die SAUK aangebied het. Verder is 'n publisiteitsdiens wat 'n weeklikse nuusbriëf en 'n daaglikse persdiens ingesluit het, ingestel en 'n oudiovisuele diens is ook gevestig.

Die inligtingsdiens het tred gehou met die behoeftes van die boeregemeenskap en die Departement van Landbou wat algaande toegeneem en meer gesofistikeerd geraak het. Daarom het die direktoraat steeds nuwe kommunikasiekanale ontgin. 'n Mylpaal in die verband is die totstandkoming van SADAL, die departement se gerekenariseerde landboudatadokumentasiediens wat navorsingsinligting aan alle landbouwetenskaplikes in die land voorsien het. 'n Ander hoogtepunt is die ontwikkeling van 'n video-eenheid vir die vervaardiging van televisieprogramme vir gebruik deur die SAUK, asook opleidingsprogramme vir gebruik deur departementele instellings. Die direktoraat Kommunikasie was medeverantwoordelik vir die totstandkoming van die opvoedkundige televisie landbouprogram Agriforum.

'n Verdere belangrike ontwikkeling is die integrering van die direktoraat se dienste by die ontwikkelingsaksies van departementele instellings. Op dié wyse is onder meer 'n netwerk vir publikasievoorbereiding en -druk tot stand gebring waardeur instellings 'n verskeidenheid publikasies vir die oordrag van tegnologie aan kommersiële boere kon voorsien.

Sedert die 1983/84-seisoen was die direktoraat Kommunikasie ten nouste gemoeid met die gekoördineerde voorligtingsaksie van die Departement, georganiseerde landbou en die privaatsektor in die somerreën-valstreke met die voorbereiding en druk van riglyne vir die sewe bedieningsgebiede. Die welslae van dié aksie het gedien as grondslag by die beplanning van die Departement se toekomstige bedieningspatroon.

Met die nuwe mandaat van die Nasionale Departement van Landbou (NDL) wat gevolg het op die hersamestelling daarvan na 1 April 1993, het 'n ingrypende verbreding in die Departement se dienslewering gevolg ten einde ontwikkelende landbou en sy gemeenskappe te akkommodeer. Die nuwe situasie het 'n kritiese blik op sommige tradisionele konsepte genoodsaak.

Binne die samehang van die omgewing waarbinne voorligting ontplooi het, het die begrip voorligtingsondersteuning spesifieke implikasies vir die inligtingsdiens meegebring, waaronder:

- ❖ die veelheid van vlakke van landboubeoefening tussen kommersiële en bestaansboerdery
- ❖ omvangryke en komplekse aard van inligtingsbehoefes
- ❖ die heterogene aard van teikengehore
- ❖ uiteenlopende aard van boodskappe wat vir die verskillende teikengehore benodig word
- ❖ verskeie tale en kulture as bepaalde omgewing vir boodskapformulering.

Die oorwegings het nie slegs bepaal "wat" oorgedra moes word nie maar veral "hoe" dit suksesvol moes geskied. Die NDL moes gevolglik klarigheid verkry hoedanig sy massamedia ingespan kon word ten einde sinvolle ondersteuning aan voorligting te bied.

Die volgende vrae het opgeduik:

- ❖ Wat is ontwikkeling? Ontwikkeling lê minstens ten grondslag van voorligting.
- ❖ Wat is inligting?
- ❖ Bestaan daar gemeenskaplikhede tussen ontwikkeling en inligting wat verenig kan word tot voordeel van die onderskeie gemeenskappe?
- ❖ Hoedanig word die bestaande departementele media benut?
- ❖ Wat is die vermoë en beperkings van die media met betrekking tot die onderskeie teikengemeenskappe?

In antwoord op sommige van die vrae waarop die NDL antwoorde probeer vind het, beweer Van Niekerk (1994:2-3) dat ontwikkeling beskou kan word as 'n Westerse eensydige en skewe begrip van die gesegde - kennis is mag. Verhelst (1987:1) sluit hierby aan met sy siening dat *"development constitutes a rape, whether by coercion or by seduction"*.

'n Studie van Westerse lande se betrokkenheid in ontwikkeling in Derde Wêreldlande vertoon mistastings wat met verloop van tyd negatiewe gevolge vir die lande meegebring het. Van Niekerk (1994:3) meen dat die ontkenning van die kulturele milieu selfs in ontwikkelde gemeenskappe voorkom, onder meer by wyse van beplanning van ivoortorings vir

gemeenskappe en nie in interaksie met hulle nie. Hy beklemtoon die aspek aangesien dit 'n wesentlike en beslissende invloed uitoefen op die impak en aanvaarbaarheid van massamedia boodskappe. By gebrek aan sinvolle grondvlakkontak is die direktoraat Kommunikasie steeds nie op hoogte met die omgewing en behoeftes van kleinboere nie wat ten koste van sinvolle inligtingsbediening mag geskied.

Verstrik hiermee is die tegnologie begrip. Talle is die mening toegedaan dat tegnologie bloot 'n masjien, diagram of rekenaarprogram is. Die Canada S+T Report (ongedateerd) word in die verband deur Van Niekerk (1994:4) aangehaal: *"... Technology is now referred to as a central element of culture : the transfer of technology is equated with the transfer of cultural forms"*.

Inligtingsoordrag aan alle landbougemeenskappe moes teen dié agtergrond beoordeel word. Soos in die geval met tegnologie, bestaan die gevaar dat inligting beskou kan word as onvoorwaardelik en dat dit ewe toeganklik vir en toepaslik op almal is. Roszak (1987) maak die stelling dat inligting nie kennis is nie. Kennis word geskep deur die individu en word gegrond op sy eie ondervinding. Hieruit kan afgelei word dat inligting, soos die geval met tegnologie, nie neutraal staan nie maar gerig is op 'n individu wat betekenis daaraan heg. Indien dit nie gebeur nie, lei dit tot inligtingsangs by die ontvanger wat die persoon "armer" agterlaat in die teenwoordigheid van 'n oormaat onsinnige feite (Wurman, 1991:38).

Die stelling van filosoof George Berkeley dat *"we know a thing when we understand it"*, voorsien heel moontlik die sleutel tot inligtingsbenutting ter ondersteuning van voorligting in die verskeidenheid van gemeenskappe wat die NDL bedien. Indien laasgenoemde op 'n vlak sou beweeg wat nie van toepassing is, of wat dit onaanvaarbaar vir 'n spesifieke gemeenskap maak, sal dit meebring dat die inligting wat dit ondersteun, mank gaan aan geloofwaardigheid - 'n ongelukkige situasie wat die voorligtingsaksie onherroeplik kan kniehalter. Die belang van grondvlakkontak waardeur kennis van 'n gemeenskap se kultuurwaardes en behoeftes en deelname aan die proses van ontwikkeling verkry word, kan nie genoeg beklemtoon word nie.

Een van die sleuteldimensies van die nuwe inligtingsdenkrigting was die onder-na-bo benadering as vertrekpunt vir deelnemende beplanning en ontwikkeling, wat onder meer impliseer dat die gehele lewensituasie in berekening gebring word. Hieruit volg dat die oordra

van inligting deur die media nie as 'n geïsoleerde aksie beskou kan word nie. Die suksesvolle oordrag van inligting word deur verskeie faktore beïnvloed waaronder die rol van die medium by die teikengehoor, die toeganklikheid van die medium, die vermoë van die medium om ware betekenis te verleen aan die boodskap en die inskakeling van die medium by ander dissiplines en hul metodes van inligtingsoordrag met die oog op 'n totale gekoördineerde aksiepoging.

Histories was die oordrag van inligting deur die media op die kommersiële landbou gerig. 'n Belangrike stimulus in dié verband was die uitdruklike beleid van vorige Departemente van Landbou rakende selfversorgendheid. In die proses was die geskrewe woord naas voorligting vir die individu of groep, die belangrikste draer van inligting. Reeds so vroeg as die begin van die neëntiende eeu het publikasies in die vorm van joernale 'n belangrike bydrae gelewer tot die verspreiding van inligting rakende verskeie aspekte rondom die landbou. Die gesproke woord in die vorm van die radio is reeds so vroeg as die begin van 1928 in die beïnvloeding van boere benut (Van Niekerk, 1994:7). Sedert 1988 is die nuwe medium, televisie, ook hiervoor ingespan. Die onderskeie media is deur die Departement van Landbou aangewend om boodskappe op 'n kommersiële boerdery te rig binne die riglyne van volhoubare landbouproduksie, bemarking en optimale hulpbronbenutting. Alhoewel talle voorligters die waarde van die massamedia in die tradisionele voorligtingsproses bevraagteken het, stel Van Niekerk (1994) dit dat die media 'n belangrike ondersteuningsrol te vervul het in 'n omgewing waar voorligting self 'n metamorfose beleef.

Wat ontwikkelende landbou betref, is die media egter glad nie tot dieselfde omvang benut ter ondersteuning van ontwikkelingsaksies nie, terwyl dié media juis die landelike ontwikkelingsproses kan bespoedig deur middel van behoeftegerigte inligtingsverspreiding. *"The role of media such as the film and video, the radio and publications is comparatively minor and certainly does not form an element of a planned service action"* (Van Niekerk, 1994:8).

Die uitdagings wat inligtingsbediening vir die NDLP in die nuwe bedeling ingehou het, was dus omvangryk soos blyk uit die Witskrif (1995:19-20):

1. Dit is die Regering se verantwoordelikheid om toepaslike inligting te voorsien deur al die nasionale tale en 'n breë mediaspektrum te gebruik.

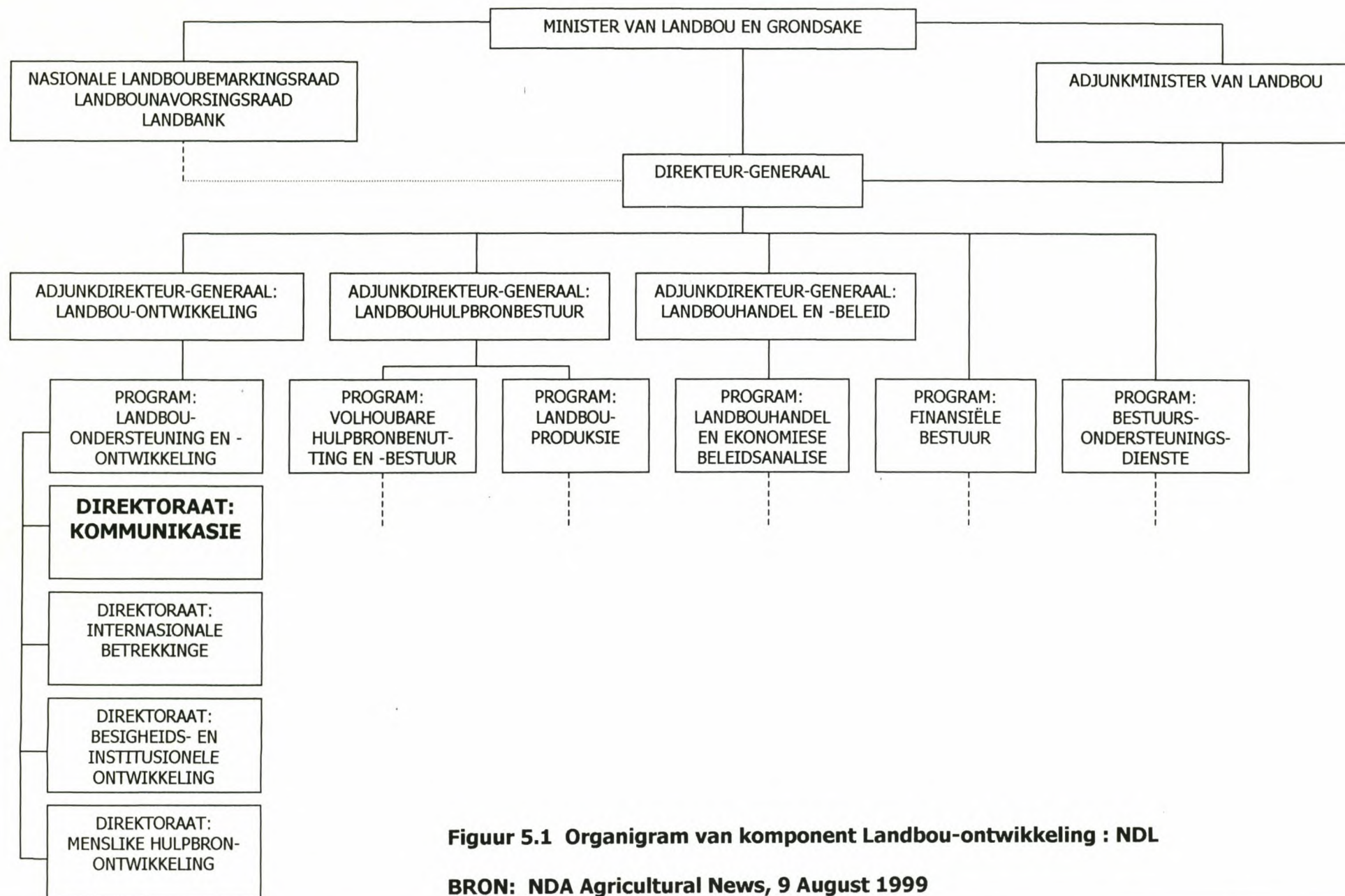

2. Tegniese inligting moet toepaslik wees en goedkoop metodes moet vir hulpbronnarm boere aanbeveel word.
3. Inligting wat via die media voorsien word, moet in samewerking met die plaaslike landbouvoorligtingspersoneel van daardie gebied opgestel word en moet ter sake wees vir boere in 'n bepaalde agro-ekologiese gebied.
4. Die inwin en verspreiding van inligting moet op die objektiewe omstandighede van boere berus. Dit is belangrik dat die inligting wat aan boere verskaf word, ooreenstem met hulle werklike behoeftes. Daar sal gevolglik van voorligtingsbeamptes verwag word om met verskeie groepe boere saam te werk om hulle inligtingsbehoefte te bepaal.

Soos reeds vermeld en ook sal blyk uit die verdere bespreking, voldoen die direktoraat Kommunikasie grootliks aan die eersgenoemde twee uitdagings. Wat die derde uitdaging betref, is die oënskynlike afname in voorligtergetalle in sekere Provinsies reeds aangetoon. Dit, in samewerking met 'n gebrekkige of ontbrekende skakelmeganisme tussen departementele voor- en inligtingsdienste wat later aangetoon sal word, is 'n daadwerklike knelpunt in die uitvoering van die beleid soos vervat in die gemelde Witskrif. Dit het uiteraard ook 'n invloed op die uitvoering van die vierde uitdaging aangesien die kennis waaroor die voorligter beskik rakende sy kliënte se inligtingsbehoefte nie na wense tot beskikking van die inligtingsdiens gestel word nie. Dit mag die gevolg hê dat laasgenoemde nie die gewenste objektiewe en behoeftegerigte ondersteuning aan voorligtingskommunikasie kan lewer nie.

Alvorens aangetoon word hoedanig die NDL poog om hieraan gestalte te gee, word die posisie van die direktoraat Kommunikasie in die organisasiestruktuur van die departement in Figuur 5.1 aangetoon.

Figuur 5.1 Organigram van komponent Landbou-ontwikkeling : NDL

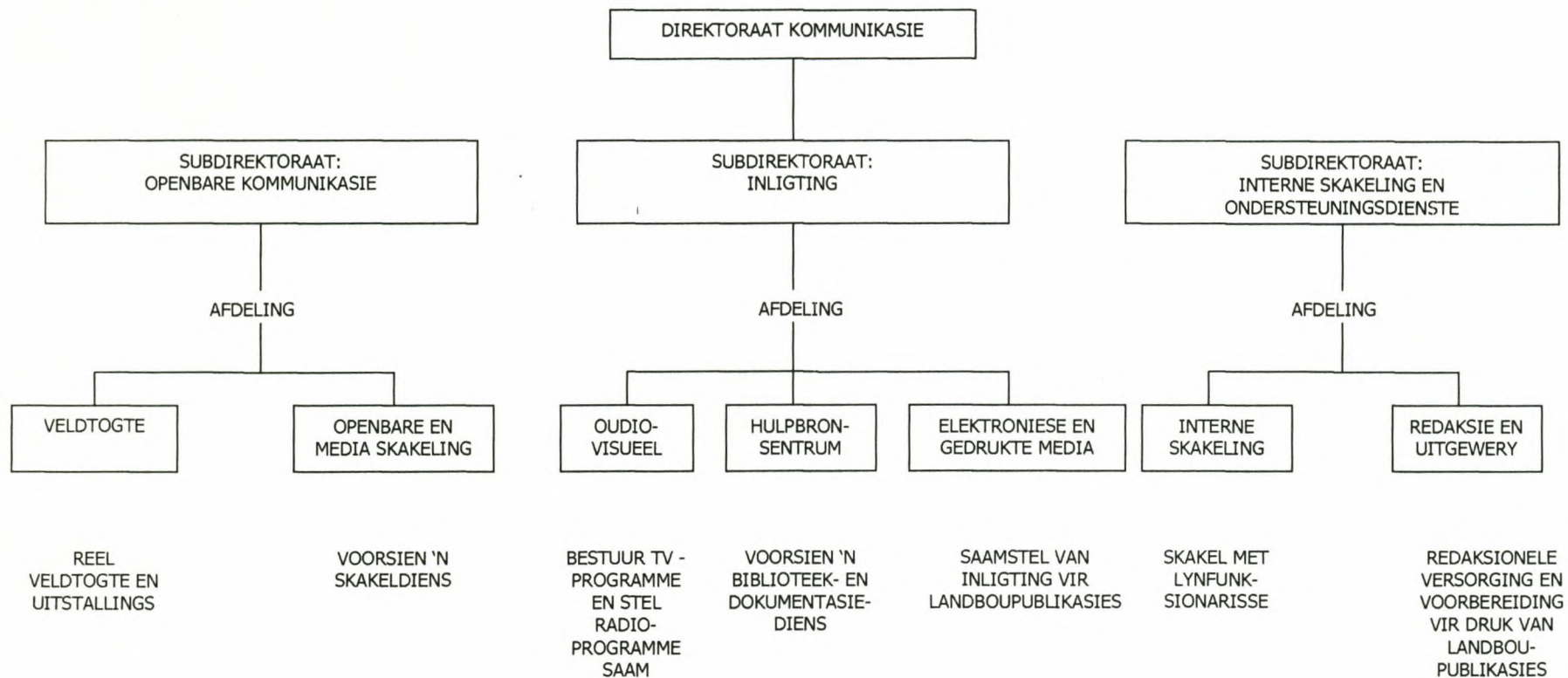
BRON: NDA Agricultural News, 9 August 1999

Die lewering van 'n inligtingsdiens onder die program: Landbou-ondersteuning en – ontwikkeling is die verantwoordelikheid van die direktoraat Kommunikasie wat organisatories soos volg gestruktureer is (Figuur 5.2).

Dit blyk uit Figuur 5.2 dat met die uitsondering van die afdelings “openbare en media skakeling” en “interne skakeling”, is alle ander afdelings in 'n mindere of meerdere mate getaak met die daarstel van inligting aan boere. In par. 5.4 word die mate van sukses van die afdelings se inligtingseindproduk bespreek aan die hand van die benutting daarvan deur kleinboere.

Figuur 5.2 Organisatoriese struktuur van direktoraat Kommunikasie, NDL

BRON: Document, Directorate Communication, NDA, 1999

Vir doeleindes van hierdie studie word daar gefokus op boeregemeenskappe as teikengehoor van die direktoraat Kommunikasie. Uit die agtergrond wat in hierdie Hoofstuk geskets is, blyk dit dat die NDL se inligtingsbediening aan kommersiële boere op 'n stewige historiese fondament en kennis van die boere berus. Die bediening aan kleinboere geskied egter nie op dieselfde grondslag nie weens die relatief kort tydperk wat verloop het sedert die departement se inligtingsverantwoordelikheid ook na hierdie nuwe kliënte uitgebrei het. Dit het tot gevolg dat belangrike inligting in die departement mag ontbreek waaronder die profiel van die kleinboer, die omgewing wat hom of haar omring en die behoefte en verwagtings rakende inligting. Met dit in gedagte word die mate waartoe die NDL aan die behoeftes van die kleinboere voldoen, al dan nie, in hierdie Hoofstuk geëvalueer. Dit is te betwyfel of die direktoraat Kommunikasie aan die voorheen gemelde uitdagings doeltreffend uitvoering kan gee, en wel vir die volgende redes:

- ♦ Met die uitsondering van die Provinsie Wes-Kaap waar twee personeellede (kommunikasiebeampte en tikster) van die direktoraat Kommunikasie reeds sedert 1980 werksaam is, beskik die direktoraat nie oor enige verdere verteenwoordiging in die ander agt Provinsies nie. Dit impliseer dat grondvlakkontak slegs per geleentheid in dié Provinsies mag plaasvind en dat die direktoraat nie deurgaans op hoogte gebring word met die spesifieke inligtingsbehoefte van kleinboergemeenskappe nie.
- ♦ Die afwesigheid van enige skakelstruktuur tussen Provinsies, voorligters, kleinboergemeenskappe en die direktoraat Kommunikasie waardeur laasgenoemde nie eerstehands op hoogte kan kom van inligtingsbehoefte op grondvlak nie.
- ♦ In die lig van die oënskynlike dalende voorligtingsgetalle in sommige Provinsies word die oog- en oorkontak op grondvlak verder beperk.

Daar word vervolgens gekonsentreer op die doeltreffendheid van aanwending van departementele massamedia-kanale en die benutting daarvan deur kleinboere, asook ander kommunikasiekanale wat in die ondersoek na vore gekom het.

5.4 Landbou-inligtingskanale

Ten aanvang moet daarop gelet word dat die behoefte aan en gevolglike benutting van inligting ondergeskik is aan kleinboere se primêre behoeftes naamlik kapitaal en grond (kyk par. 4.4.5 en 4.4.2).

Die direktoraat Kommunikasie van die NDL poog om landbou-inligting toeganklik, bereikbaar en toepaslik op die teikengehoor te maak. Om hierin te slaag, benodig die direktoraat die nodige kennis van die teikengehoor se inligtingsbehoefte asook die toeganklikheid en benutting van inligtingskanale deur die gehore. Die teikengroepe is velerlei en sluit onder meer boere in die algemeen, vroue in die landbou en die jeug in. Die NDL versprei inligting by wyse van die radio, televisie en publikasies in 'n poging om die landelike ontwikkelingsproses te bevorder. Die departement wend byvoorbeeld 'n volgehoue poging aan om voorheen benadeelde boere veral deur die radio met inligting te bedien (NDA Annual Report, 1997/1998:32). Die boodskap wat die massamedia dra moet voldoen aan die behoefte van elke teikengehoor, veral in Suid-Afrika met sy heterogene boerderygemeenskap. Die gebrek aan sinvolle behoeftebepaling val egter deurgaans op. In die uitgestrekte landelike gebiede van die land het die radio by uitnemendheid 'n belangrike rol te vervul, veral met die oog op die talle ongeletterdes wat tussen 50 en 60 persent van kleinboere in Suid-Afrika verteenwoordig (Bembridge 1995:8). 'n Moontlike beperking is egter die kortstondige aard van radio-boodskappe. Die ideaal is dus dat die radio (en televisie) se boodskappe deur geskrewe kommunikasie ondersteun moet word binne 'n geïntegreerde benadering. Daar kan egter van die veronderstelling uitgegaan word dat die meerendeel huishoudings minstens een geletterde persoon (byvoorbeeld 'n skoolgaande kind) huisves en dat ongeletterdheid nie 'n onoorkomelike probleem is nie (Engelbrecht, 1997:1).

Die heterogene aard van die boerderygemeenskap beïnvloed ook die media wat in landboukommunikasie aangewend word. 'n Onderzoek by Suid-Afrikaanse boere wat die Buro vir Markte en Media in 1997 namens Landbouweekblad uitgevoer het, toon byvoorbeeld dat 70 persent van voltydse en deeltydse kommersiële boere die waarde van tydskrifte as 'n nuttige inligtingsbron aandui, gevolg deur boeredae (65 persent), medeboere (51 persent), televisie (15 persent) en radio (14 persent).

'n Algemene aanvaarde kommunikasiebeginsel dui op die waarde van 'n multi-media benadering. Die waarde daarvan is aangetoon in die doeltreffende oordrag van nuwe idees in 'n wye spektrum van die boeregemeenskap in die voormalige Ciskei (Steyn, 1988). Die NDL maak in die verband gebruik van die radio, televisie en die gedrukte media.

Wat die benutting van die massamedia betref, is dit belangrik om te onderskei tussen die verskillende vorme van beskikbare inligting. Aan die een kant van die spektrum kan bewusmakingsinligting (wat) onderskei word, byvoorbeeld nuwe navorsingsresultate en waar inligting rakende 'n bepaalde onderwerp bekom word. Daarteenoor staan beskrywende inligting wat 'n antwoord bied op die vraag hoe? Elke vorm van inligting het gevolglik 'n besondere plek in kommunikasie, met sekere kanale wat hulself beter leen tot 'n spesifieke vorm van inligtingsoordrag.

Kommunikasie binne die NDL is egter nie alleen beperk tot inligtingsoordrag nie. Twee ander doelwitte is beeldbou en die bevordering van die regte begrip van landbou-aangeleenthede by die breë publiek. Die massamedia leen ditself by uitstek tot die bereiking van hierdie doelwitte.

Terwyl die NDL massamediakanale aanwend, het kommunikasienavorsing reeds bewys dat inligting doeltreffend oorgedra kan word deur interaksie van persoonlike, groep en massakanale (Van der Wateren, 1983; Rogers en Kim, 1985). Hierdie studie fokus egter veral op die NDL se bestaande inligtingskanale.

5.4.1 Radio

Die direktoraat Kommunikasie se belangrikste metode om inligting aan boere oor te dra, is by wyse van die radio. Soos blyk uit Tabel 5.1 het die NDL toegang tot verskeie tydsgleuwe in die verskeie amptelike tale op die nasionale uitsaaier (SAUK).

Tabel 5.1 Landbou-uitsendings deur die NDL op die nasionale uitsaaier

Stasie	Taal	Tydsgleuf	Dae	Programme per week (* minute)	Luistertal
RSG (Landbouradio)	Afrikaans	0515-0530	Maandag tot Vrydag	5 x 15*	69 000
Phalaphala FM	Venda	0545-0600	Maandag Woensdag	2 x 15*	62 000
Menghana	Tsonga	1805-1815	Woensdag	1 x 10*	180 000
Umhlho Wenene	Xhosa	0430-0500	Woensdag	1 x 30*	121 000
Lesedi FM	Sesotho	1805-1815	Maandag	1 x 10*	397 000
Ikwewezi FM	Ndebele	0545-0600	Dinsdag	1 x 15*	166 000
Motsweding FM	Tswana	1805-1825	Vrydag	1 x 20*	203 000
Ukhozi	Zulu	1330-1400	Vrydag	1 x 30*	574 000
Thobela FM	Noord Sotho	Tussen 1105-1245	Dinsdag Woensdag Donderdag	3 x 5*	336 000
Ligwalagwala	Swazi	1830-1845	Maandag	1 x 15*	119 000
Thohoyandou	Venda	1905-1925	Maandag Woensdag	2 x 20*	61 000

Bron: Engelbrecht, 1997:2-3.

Landbouradio, die Departement se oudste radioprogram, is 'n tydskrif-tipe program wat onderhoude oor 'n verskeidenheid landbouverwante aangeleenthede waaronder produksie-alternatiewe, landbougebeure en marktendense uitsaai. Dit het egter nie 'n opleidingsfunksie nie, en luisteraars het weinige indien enige inspraak in die programme.

Die Landbouweekblad studie (1997) toon dat 23 persent van die totaal van 1 976 boere in die ondersoek aangedui het dat hulle gereeld by Landbouradio inskakel. Dit moet egter beoordeel word teen die agtergrond dat slegs 50 persent van boere in die landswye ondersoek aangedui het dat hulle op die Afrikaanse radioprogram Landbouradio inskakel (met 'n luistertal van 25 persent in Kwazulu-Natal, 58 persent in die Wes-Kaap en 74 persent in die Noord-Kaap). Hieruit maak gemelde studie die afleiding dat boere nie die meerderheid luisteraars van Landbouradio verteenwoordig nie maar wel 'n sekondêre gehoor. Wat die waarde van Landbouradio betref, dui 67 persent van boere aan dat Landbouradio verkieslik 'n plaaslike

karakter moet aanneem in stede van die huidige nasionale inhoud en uitsending (SABC Broadcasting Research Unit, 1995).

Gedurende 1996 het die Engelse weergawe van Landbouradio bekend as Calling all Farmers, van die lug verdwyn aangesien boere nie meer deur die SAUK as deel van hul teikengehoor beskou is nie. Dit moet beoordeel word teen die Landbouweekblad studie (1997) wat aandui dat die hoogste boere luistertal na die Engelse radiostasie (SAFM) in KwaZulu-Natal (17 persent) en die Oos-Kaap (15 persent) aangetref word.

Geen ondersoek is tot dusver deur die NDL geloods om die waarde van die uitsendings vir bestaans- en kleinboere te peil nie. 'n Aanduiding word egter verkry in 'n verslag deur Engelbrecht, Villet en Nompozolo (1997) dat tussen 10 en 50 persent van boeregroepe in die voormalige Ciskei en Transkei en in die Komatipoort distrik van Mpumalanga, in 'n onderhoud aandui dat hulle gereelde luisteraars van landbouprogramme is. Aansluitend hierby word die bevindings van hierdie ondersoek aangehaal.

Die radio, televisie en gedrukte media is onder meer deur respondente van die fokusgroep gesprek as landbou-inligtingsbronne genoem. Van deelnemers is gevra van watter ander inligtingsbronne hulle gebruik maak. Waarom die inligtingsbron? Wat is die grootste voordeel en probleem van die inligtingsbron? In watter taal word die bron verkies? Wat die radio betref, het deelnemers in elke groepsessie 'n aantal faktore gemeld waarvan die volgende meer algemeen voorkom. Kleinboere het hoë waardering vir die landbouprogram (Landbouradio) en verwys gereeld na dit wat hulle daaruit leer. Bekostigbaarheid en toeganklikheid van die medium is kenmerke wat spesifiek vermeld word. Besorgdheid word uitgespreek oor die kort tydsduur van die program en tyd van uitsending. 'n Ander kenmerk waarna verwys word, is die moedertaal aanbieding van die program (kyk Tabel 4.3).

Tipiese aanmerkings was soos volg:

My eerlike mening is dat Landbouradio te kort is. (W)

Landbouradio was van donkiejare af geluister want dit is in Afrikaans. Ons leer definitief daaruit. Net die uitsendingstyd kan aangepas word by ons werkseisoen.(G)

Ons luister Landbouradio want ons kan die radio rondra. Landbouradio beteken vir ons meer as die landbou op televisie.(K)

Ons sal dit waardeer as daar meer kleinboerbydraes op die radio is.(K)

Landbouradio bereik ons almal. As die tyd so 'n bietjie verander word, sal ons nog meer kan luister.(E)

Die radio is wat die arm man kan bekostig. Ons het groot waardering vir Landbouradio.(W)

Ek luister elke oggend na Landbouradio.(E)

Soos hy nou uitsaai, beteken dit vir my baie want 'n mens kan baie daaruit leer.(G)

Dieselfde tendens word gemeld deur Saaiman (1997:251) waar die radio, naas medeboere, as die belangrikste inligtingsbron van kleinboere aangehaal is. In die geval van Mamre meld soveel as 60 persent van die respondente dat hulle landbou-inligting oor die radio ontvang en in die geval van Suurbraak 46,7 persent.

Die oorwegend positiewe kommentaar dui daarop dat die kanaal wel deur kleinboere benut word en dat dit oor vele potensiaal beskik om die landelike ontwikkelingsproses te bespoedig wat nog nie ten volle benut word nie. Die gunstige reaksie moet verstaan word teen die agtergrond dat die Landbouradio program nie spesifiek op die behoeftes van kleinboere gerig is nie en daar ook nie 'n spesifieke tydgleuf daarvoor bestaan nie. Dit blyk dus dat die radio as bewusmakingskanaal een van die doeltreffendste kanale is wat aangewend behoort te word in die direktoraat Kommunikasie se diens aan kleinboere en dat dié medium 'n belangrike rol in ontwikkeling kan vervul. Die mate waartoe gemeenskapsradiosenders hiertoe 'n bydrae kan lewer, kan met vrug ondersoek word.

Dit blyk dat die grootste leemte van die radio 'n gebrek aan deelname van boere en voorligters is ten einde die programaanbieders op hoogte te hou van behoeftes op grondvlak. Die besluit vir die inhoud van programme lê dus grootliks by die aanbieder wat weinige terugvoer ontvang op die sukses al dan nie van 'n uitsending. Die nasionale aard en inhoud van die program mag 'n verdere knelpunt wees vir boere wat gebiedspesifieke inligting verlang. Sover dit die radioprogram Landbouradio betref, word ook geen spesifieke rubriek aan

kleinboeraangeleenthede gewy nie. Die waarde van die kanaal bied egter moontlikhede wat deur gesamentlike deelname van alle betrokkenes optimale benutting kan verseker. Dit is relatief goedkoop en gevolglik toeganklik en bereikbaar vir die meerendeel kleinboere wat ongeletterdes insluit en voldoen aan die taalgebruik van gemeenskappe.

5.4.2 Televisie

Die NDL het gedurende 1997 'n weeklikse televisieprogram, bekend as Farmer's Indaba, in Sotho aangebied. Bydraes in Afrikaans en Engels is ook gelewer tot die program Agriforum. Engelbrecht (1997:4) verwys na 'n All Media Products Survey (AMPS) opname wat die volgende belangstelling in die onderskeie programme aantoon (Tabel 5.2).

Tabel 5.2 Gemiddelde kykertal oor drie uitsendingdatums gedurende die periode Julie tot Augustus 1997.

Program	Tydsgleuf	Kykertal (volwasse en kinders)
Agriforum	Saterdag 0600-0700	100 066
Agriforum	Woensdag 1100-1200	155 400
Farmer's Indaba	Dinsdag 1045-1055	140 599
Farmer's Indaba	Woensdag 1430-1444	263 900

Bron: AMPS, 1997 (soos aangehaal deur Engelbrecht, 1997)

Die kykertal is opvallend minder as die luistertal van radio-uitsendings wat moontlik aan die groter besit van radiostelle toegeskryf kan word. Dit val ook op dat sowat 700 000 kykers gedurende 'n totale televisie-vertoon tyd van 144 minute betrek word teenoor ongeveer 2,2 miljoen luisteraars gedurende 'n totale lugtyd van 290 minute.

Die Landbouweekblad studie (1997) dui daarop dat 30 persent van kommersiële boere minstens een keer per maand op Agriforum inskakel. Die SABC Broadcasting Research Unit (1995) dui

egter op 'n ooreenstemmende kykertaal van 41 persent. Weereens kan die afleiding gemaak word dat 'n groot getal nie-boere op dié televisieprogramme inskakel.

Weens sy visuele aard, is televisie 'n duur medium. Toeganklikheid tot en bereikbaarheid van die inligtingskanaal mag gevolglik deur kleinboere as 'n knelpunt ervaar word. Indien deelname van kleinboere en voorligters tot die beplanning van die inhoud van die departement se radioprogramme 'n knelpunt mag wees, geld dit verseker ook met betrekking tot televisieprogramme. Die nasionale aard van televisieprogramme mag ook nie aansluiting vind by spesifieke inligtingsbehoefte nie soos in die praktyk bevind is. Vir die huidige blyk dit dus dat dié massamedium nie 'n noemenswaardige bydrae lewer tot inligtingverspreiding deur die NDL nie.

Kritiek teen die landboutelevisieprogram Agriforum het respondente van hierdie studie se opmerkings gekenmerk. Die grootboer karakter van die program word algemeen en op verskeie maniere gemeld wat deur kleinboere ervaar kan word as 'n miskiening van hulle kennis en ondervinding. Aspekte wat minder dikwels aangehaal word, is die waarde van videokassette insake Agriforum programme wat reeds die lug gesien het, kritiek op die aanbiedingswyse van die program en die swak impak wat die inligtingsmedium op deelnemers maak.

Tipiese opmerkings was soos volg:

Agriforum is net waardevol vir die kommersiële boer. Daar word nie gekyk na die kleinboer nie.(E)

Agriforum het nie vir my so 'n groot impak nie want dit voel vir my asof dit vir groter boere aangebied word.(K)

As ons van die televisieprogram Agriforum se kassette kan kry, wil ons dit deel van ons opleiding maak.(G)

Daardie hoogdrawendheid van Agriforum se mense staan ons nie aan nie.(W)

Agriforum bespreek nie die kleinboer genoeg nie. Hulle is net besig met groot plase.(K)

As visuele medium het televisie sekerlik nie sy gelyke nie. Dit is egter 'n duur medium vir beide aanbiedingsorganisasie en ontvanger. Dit mag 'n verklaring bied waarom eersgenoemde nog nie voldoende aandag aan kleinboerbydraes wy nie.

Die bevindings van Saaiman (1997:251) verskil daarin dat dié medium deur 46,7 persent (Mamre) en 23,3 persent (Suurbraak) van respondente as 'n belangrike inligtingsbron geïdentifiseer is. Die Landelike Gebiede wat in die ondersoek vermeld word, is in 'n mindere of meerdere mate toeganklik tot televisie ontvangs. Nogtans het die fokusgroeponderhoude gedui op 'n oorwegend negatiewe belewenis van die medium in teenstelling met die bevinding van die Saaiman ondersoek (1997). Dit mag dui op houdingsverskille teenoor die medium of op verskillende persepsies van respondente ten opsigte van die aard van die vrae rondom die medium. 'n Gebrek aan skakeling tussen die direktoraat Kommunikasie en grondvlakgemeenskappe soos deurgaans in hierdie studie vermeld, mag hierdie negatiwiteit verklaar. 'n Soortgelyke probleem ten opsigte van die direktoraat en voorligting (kyk par. 5.4.3) beteken dat laasgenoemde ook nie in staat is om die nodige programinsette namens kleinboere te lewer nie.

5.4.3 Gedrukte media

Kleinboere benut 'n verskeidenheid gedrukte media. Deelnemers het die volgende aangehaal: pamflette, inligtingstukke en landboutydskrifte. Verskeie kenmerke kom uit die groepsessies na vore. Die algemeenste opmerking geld die waarde wat die gedrukte media vir kleinboere inhou. Die belang van moedertaal soos blyk uit Tabel 4.3, kom duidelik na vore. Die aandag word ook gevestig op die behoefte om self inspraak te verkry by die inligtingsbron, en dat die gedrukte media aan sekere vereistes soos prentemateriaal en eenvoud moet voldoen.

Tipiese opmerkings was soos volg:

Ons kry baie pamflette. Dit lê al die wêreld vol daar by ons maar dit spreek nie ons behoeftes aan nie want dis in Engels. Ons wil ook graag ons opinie gee daar waar die inligting vandaan kom.(E)

Ons kry pamflette van ons voorligter, byvoorbeeld hoe om aartappels te verbou. Dit is waardevol.(K)

Ons soek inligting wat ons self kan oplees - solank dit Afrikaans is.(W)

Kursusinligting wat op skrif staan, is vir ons baie werd.(K)

As ek na 'n vergadering kom wil ek graag 'n leesstukkies saamneem huis toe. Dit is 'n bewys dat ek daar was en kan ek vir my medeboere wys wat ons daar geleer het.(K)

Dit maak 'n groot verskil as ons 'n boodskap met 'n prentjie kry want dan onthou ons die boodskap beter. 'n Kleurprentjie wys die fynere puntjies.(E)

Die geskrewe stuk inligting moet eenvoudig wees in my eie taal. Maar daar moet kleurfoto's by wees want dan verstaan ons sommer beter.(G)

Ons wil graag maar kan nie bekostig om in te skryf vir Landbouweekblad nie.(W)

Soos in die geval van die radio, blyk die gedrukte media 'n gesogte inligtingskanaal vir kleinboere te wees wat heenwys op die belang van die medium in die bespoediging van inligtingverspreiding. Die gedrukte inligting wat in die kommentaar vermeld word, verwys hoofsaaklik na departementele pamflette wat oor die algemeen redelik verouderd is. In Mamre en Suurbraak verlang onderskeidelik 56,7 persent en 70 persent van die respondente dat inligting in pamfletvorm hulle sal bereik (Saaiman 1997:258). Dit is voorts insiggewend dat die respondente in dié twee Landelike Gebiede 'n groter behoefte het aan gedrukte inligting in pamfletvorm as persoonlike inligtingoordraging deur voorligtingspersoneel. Die waarde van gedrukte inligting ten spyte, blyk die koste van landboutydskrifte 'n rede te wees waarom dit nie groter reaksie ontlok nie. Saaiman (1997:260) meld dat slegs een respondent elk in Mamre en Suurbraak landboutydskrifte as inligtingskanaal van hul keuse noem, vermoedelik omrede dié tydskrifte nie werklik toepaslike inligting vir kleinboere in Landelike Gebiede bied nie.

'n Nuwe konsep waarvolgens inligting via navorsing hoofsaaklik aan boere in landelike gebiede beskikbaar gestel word, het in 1996 die lig gesien. 'n Infopak behels inligting in geskrewe formaat rakende 'n groot verskeidenheid onderwerpe. Die gedrukte inligting word vergesel van 'n kassetopname. Die inligting word in A4-formaat gedruk wat die duplisering daarvan deur voorligtingskantore vergemaklik. Die infopaks word ontwerp met die oog op gereelde voorsiening aan radiostasies (SAUK en gemeenskapsradiostasies wat dit na goeie dinge en volgens behoefte kan benut), voorligters, gemeenskapsdienssentra en individue. Die doelwit is

om inligtingsmateriaal in samewerking met provinsies te produseer en nie vir provinsies nie, sodat laasgenoemde in staat gestel kan word om hul eie infopaks te ontwikkel. Die eerste infopaks wat die lig gesien het, het die volgende onderwerpe ingesluit: finansiële ondersteuning aan die beginnerboer, voedseltuine, 'n kleinskaal pluimvee-eenheid, 'n bokteelprogram, konynboerdery en dieresiektes. Infopaks was ten tye van die ondersoek nog grootliks onbekend aan kleinboergemeenskappe.

Infopaks was primêr 'n uitvloeisel van 'n skakelkomitee vir landbou-inligting tussen die NDL en provinsiale departemente van Landbou se voorligtings/inligtingsdienste wat gedurende 1995 op die been gebring is, en was 'n eerlike poging tot deelnemende kommunikasie in die beplanning en uitvoering van inligtingverspreiding (kyk par. 1.2). Die positiewe uitvloeisel ten spyte, het die skakelkomitee van meet af ernstige bywoningsprobleme ondervind wat binne twee jaar tot die ontbinding daarvan gelei het (Fourie, 1998 : persoonlike mededeling).

Soos in die geval met die radio en televisie wat deur die NDL ingespan word, is daar ook in dié geval weinig indien enige sprake van deelname van kleinboere aan die inligting wat hulle bereik. Die afleiding kan gevolglik gemaak word dat die waarde wat die gedrukte media vir kleinboere inhou, grootliks verhoog kan word indien hulle inspraak kan bekom in die kommunikasieproses. Deelname het ten grondslag gelê van die eerste infopaks, maar in die latere afwesigheid van 'n skakelstruktuur het grondvlakdeelname in die beplanning van die inligtingskanaal ontbreek.

Benewens die direktoraat Kommunikasie se inligtingskanale is die volgende individuele en groepkommunikasiekanale van belang vir kleinboere ook ondersoek.

5.4.4 Individuele kommunikasiekanale

Die volgende individuele inligtingskanale is deur deelnemers gemeld: medeboere, voorligters, Departement van Landbou en nie-regeringsorganisasies. Ten einde deelnemers se menings hieromtrent te verkry, is hulle soos volg gepols: By wie vra julle boerdery-inligting - beide mense en plekke? Kom ons bespreek elkeen afsonderlik. Wat is elkeen se grootste waarde? Noem enige probleme wat julle daarmee ondervind.

5.4.4.1 Medeboere

Deelnemers was baie gewillig om 'n inligtingskanaal wat deur tradisie aan hulle bekend is, te bespreek aangesien hulle tot redelik onlangs grootliks op mekaar aangewese was vir boerdery-inligting. Die aandag word gevestig op 'n bereidwilligheid om inligting met mekaar te deel. Spesifieke voorbeelde word aangehaal van persone binne 'n gemeenskap na wie opgesien kan word vir inligting, sowel as kommersiële boere buite die gemeenskap by wie aangeklop kan word vir raad. Ander aangeleenthede waarna verwys word, dui op verdeeldheid en onmin binne gemeenskappe.

Tipiese kommentaar was soos volg:

Ons het 'n komitee saamgestel van boere wat inligting deurgee aan hulle wat nie weet nie.(W)

Hier is baie goeie boere wat ons gebruik vir inligting. Hulle beding ook vir ons.(G)

Dit was nog altyd so gewees dat nie net Kleurlingboere nie maar ook Blanke boere bereid is om te help waar hulle kan en hulle kennis met ons te deel.(G)

Ek het op 'n plaas gewerk en vandag nog gaan vra ek die eienaar as ek inligting soek.(E)

Sommige van ons dra net verkeerde inligting oor.(E)

Ons deel nie met mekaar nie want ons gemeenskap is verdeeld.(E)

Ons begeerte is om met boere in ander plekke kontak te maak, so kan ons onder mekaar leer want kleinboere praat maklik met mekaar.(K)

Saaiman (1997:251) het in sy studie in Mamre en Suurbraak bevind dat medeboere deur onderskeidelik 66,7 persent en 70 persent kleinboere as belangrikste inligtingsbron aangehaal is. Indien kleinboere in die Landelike Gebiede nog nie oor dieselfde mate van toegang tot inligtingsbronne as hul kommersiële eweknieë beskik nie, kan dit verwag word dat kleinboere steeds op mekaar aangewese is vir inligting.

Die geloofwaardigheid van inligting wat by kundige medeboere verkry word, blyk duidelik te wees, aangesien medeboere in 'n posisie is om inligting te deel met inagneming van 'n gemeenskap se kultuurwaardes en kennis. Indien sodanige inligting oorlewing in die verlede

verseker het, kan dit nie deur 'n inligtingsdiens geïgnoreer word nie. Die huidige departementele inligtingsdiens is egter nog nie op dié grondslag geskoei nie.

5.4.4.2 Voorligting

'n Inligtingskanaal wat wye bespreking ontlok het, is deelnemers se afhanklikheid van landbouvoorligters. Dit word deur die behoefte aan 'n plaaslike diens bevestig waarsonder vooruitgang gekniehalter sal word. Faktore wat minder dikwels aangehaal word, is deelnemers se agting vir die persoon van die voorligter en verwysings aangaande die uitvoering van die voorligtingstaak.

Die opmerkings verskil van die bevinding in Tabel 4.20 waarvolgens kleinboere van Mamre en Suurbraak 'n oorwegend neutrale tot negatiewe houding teenoor voorligting openbaar. Dit dui op verskille wat tussen gemeenskappe mag bestaan en in inligtingbediening in ag geneem moet word.

Tipiese opmerkings was soos volg:

Ons is 'n boeregemeenskap wat nog nie tot sy volle potensiaal ontwikkel het nie want die landboukundige voorligter het nou eers hier aangekom.(W)

Sonder die tegniese inligting van die man sal ons nie die pad kan loop nie.(K)

Die inligting wat ons van ons inligtingsvoorman kry is verstaanbaar. Hy moet meer vir ons kom inlig.(E)

Ons het nie almal die vrymoedigheid om met die voorligter te praat nie.(W)

Die voorligter moet nie net sy kennis hier kom opdruk en dan weg wees nie.(K)

Ons voorligtingsbeampte is 'n klaargeleerde man en hy weet meer as wat ek weet.(W)

Die voorligter moet 'n kleiner area hê om te bedien of hy moet hier by ons gestasioneer word want ons het hom baie nodig.(K)

Ons stel ons voorligter op die voorpunt. Hy leer vir ons die nuwe metodes wat nou in die lig kom.(E)

As die voorligter nie sy kant bring om ons in te lig nie, sal ons hom gou uitsorteer.(W)

In gebiede waar die voorligter hoë aansien geniet en die diens hoog in aanvraag is, is dit noodsaaklik dat noue skakeling tussen voor- en inligtingspersoneel sal plaasvind aangesien die bydrae van inligting geloofwaardigheid aan die voorligtingsboodskap kan verleen. As interpersoonlike kommunikasiekanaal vir kleinboere verkeer die voorligter in tweerigting kommunikasie met sy kliënte, en is op hoogte met hul kultuurwaardes. Hy is dus in 'n posisie om tegniese inligting toepaslik en behoeftegerig aan kleinboere aan te bied. Doeltreffende skakeling tussen departementele voor- en inligtingsdienste is egter oor die algemeen nie na wense nie, tot nadeel van beide en van die kleinboergemeenskap wat verteenwoordiging in inligtingsbeplanning ontnem word.

5.4.4.3 Departement van Landbou

'n Definitiewe onderskeid word deur respondente getref tussen die voorligter as individu en Elsenburg en Kromme Rhee as individuele instellings. Wat laasgenoemde betref, blyk twee standpunte uit die groepsessies met respondente. Op meer as een manier word afhanklikheid van die instelling erken. Die aandag word egter ook pertinent gevestig op negatiewe faktore wat gereeld deur deelnemers aangehaal word.

Tipiese aanmerkings was soos volg:

Die Departement se veearts het homself aangebied om vir ons te kom raad gee.(E)

Ons het ons inligting oor tuinbou op Kromme Rhee gekry.(K)

Ons het beloftes van Elsenburg vir lesings. Ons het almal belang gestel om te kom luister maar het daardie mense weer teruggekom?(G)

Hier kom mense van die Departement van Landbou af en maak net tegniese stellings. Ons weet nie wat die persone daarby bedoel nie.(E)

Die Departement van Landbou sal altyd daar wees. Die man sal vervang word maar die inrigting sal daar bly.(W)

Van 1994 kom die mense van die departement hier 'n hele klomp beloftes los. Ons mense het nie meer die tyd om te kom sit en tydmors daarmee nie.(G)

Soos in die geval van voorligting is provinsiale departemente van Landbou en die nasionale inligtingsdiens op mekaar aangewese om 'n diens daar te stel wat tot heil van die boer kan strek en 'n wen-wen situasie vir elk kan meebring. Die kort bestaan van 'n skakelkomitee tussen die NDL en die provinsiale departemente van Landbou (kyk par. 5.4.3), het dan ook aanleiding gegee tot die ontstaan van infopaks. Hierdie gesamentlike behoeftestelling en besluitnemingsforum het egter verdwyn en verdien daadwerklike aandag indien doeltreffende inligtingsbediening van kleinboere 'n prioriteit van die NDL is.

5.4.4.4 Nie-regeringsorganisasies

Nie alle fokusgroepe maak melding van die dienste van 'n nie-regeringsorganisasie nie. Dieselfde tendens blyk uit die ondersoek van Saaiman (1997:251). Dit kan dus afgelei word dat dié organisasies nog nie goed verteenwoordig is in talle Landelike Gebiede nie. Diegene wat egter bekend is met die Landelike Ontwikkelingsmaatskappy (Lanok), is oor die algemeen eenstemmig in hul waardering daarvoor wat op verskeie maniere verwoord word. Die belangrikste blyk te wees die vooruitgang wat toegeskryf word aan dié Staatsinstelling se plaaslike betrokkenheid.

Tipiese aanhalings was die volgende:

Lanok se projekbestuurder het 17 jaar ondervinding van groenteboerdery en hy beteken vir ons baie. Hy is altyd hier en ons kry al ons inligting by hom.(G)

Van die oomblik dat Lanok hier kom oopmaak het, het dit stelselmatig begin beter word by ons.(G)

Al die boere geniet dit op sy stukkie grond want jy weet nou jy volg die regte metodes.(G)

Lanok steek handuit vir ons. Hulle het openhartig met ons gesels en help ons.(G)

Enige organisasie wat sodanige positiewe kommentaar by kleinboere ontlok, kan met vrug by inligtingsbeplanning betrek word. Tweerigting kommunikasie op grondvlak wat bekend is met kultuurwaardes en gesamentlike behoeftebepaling moontlik maak en interpersoonlike kontak voorstaan, mag bydra tot die positiewe houding van kleinboere jeens die gemelde nie-

regeringsorganisasie. Skakeling met die departementele inligtingsdiens wat kan bydra tot groter geloofwaardigheid van 'n inligtingsboodskap, ontbreek egter.

5.4.5 Groepkommunikasiekanale

Kursusse is deur deelnemers aan hierdie ondersoek as die enigste groepkanaal gemeld op vrae oor watter geleentheid daar vir hulle bestaan om in groepverband meer van die boerdery te leer en die waarde wat deelname daaraan en belewenis daarvan vir hulle ingehou het as 'n manier om inligting te bekom en met medeboere te deel.

5.4.5.1 Kursusse

In enkele groepsessies het deelnemers die waarde van kursusbywoning beklemtoon. Besorgdheid word egter uitgespreek oor die plek en tydsduur van kursusse. 'n Algemene kenmerk is die power reaksie van deelnemers op vrae oor kursusse as potensiële inligtingsbron, en stem ooreen met Saaiman (1997:258) se bevinding waar slegs een persoon in dié ondersoek aangedui het dat kursusse 'n handige formaat is waarin inligting verlang word. Dit kan egter toegeskryf word aan die mening van Fraser (1987a:30) wat die belang beklemtoon om opleiding te voorsien by die kleinboer se werkplek, of so na as moontlik daaraan. Daardeur word die probleem oorkom wat dikwels eie is aan opleidingsentra in soverre dat dit vir die boer ongeleë is om sy eiendom selfs vir 'n kort tydperk te verlaat om opleiding by so 'n sentrum te ondergaan. In gevalle waar dit wel moontlik is, verloor die boer kosbare produksietyd tensy alle opleiding in die "af"-seisoene plaasvind.

Die enkele opmerkings was soos volg:

Ons kleinboere het nou die dag gegaan vir 'n kursus op die proefplaas. Nou kan ons voortgaan met dit wat ons geleer het. Maar ons wil die kursus hier by ons hê, nie daar ver nie.(K)

Baie van ons het die groentekursus geloop en daarom kan ons nou aangaan. Maar ons is te lank van die huis weg(E).

Watter mens kan vir opleiding gaan? Ons is almal te besig. Laat daardie mense na ons toe kom en kyk wat ons doen. Dan kan hulle vir ons riglyne gee om ons kennis aan te vul.(G)

Ons moet probeer om op kursusse te kom en te leer. Maar kursusse is ver van ons af en ons kan nie bekostig om daarheen te ry en daar te slaap nie.(W)

Die karige kommentaar ten spyte, blyk dit dat kursusse 'n bydrae kan lewer tot die opleidingsbehoefte van kleinboere waar verskeie kommunikasiemetodes aangewend word om kursusmateriaal te verryk met toepaslike inligtingsmateriaal tot voordeel van die kursusganger. Dit kan tegelyk dien as ondersteuningsmateriaal vir die kursusaanbieder. Erkenning word egter nie verleen aan kursusgangers se waardestelsel nie. Voorts ontbreek 'n brug tussen kursusaanbieders, hetsy navorsers, opleiers, voorligters of andere en die departement se inligtingsdiens.

5.5 Algemene behoefte aan landbou-inligting

Volgens Martinez en Fraser (1992:35) toon gemeenskappe nie deurgaans dieselfde behoefte aan inligting nie. Dit dui daarop dat inligting nie deurlopend en algemeen verlang word nie maar dat persone inligting verkieslik in ooreenstemming met hulle spesifieke probleme verlang. Konstante inligtingvoorsiening aan gemeenskappe wat nie behoeftegerig is nie, mag dus weinig betekenis uitoefen op die beoordeling van 'n inligtingsorganisasie se dienslewering.

Deelnemers is soos volg gepols oor die noodsaaklikheid vir inligting. Wie soek landbou-inligting? Waarom? Hoe groot is die behoefte aan inligting? Hoedanig is inligting 'n resep tot boerdery sukses? Watter rol speel taal in die inligting wat benodig word?

In elke groepsessie is die behoefte aan grond en kapitaal algemeen gemeld wat dui op die grondliggende knelpunt in boerdery-beoefening. Dit dien ter bevestiging van bevindings in die verband in die studie van Saaiman (1997) (kyk par. 4.4.2 en 4.4.5). Die knelpunt val deurgaans in die bespreking op en bepaal dikwels die boer se siening van die landbou en verwante aangeleenthede. Besorgdheid word uitgespreek oor die gebrek aan landbou-onderrig wat moontlik die belangstelling in nie-boerdery geleenthede by kleinboere se kinders aanwakker. Ouers is nie finansieel in staat om kinders na landbouskole te stuur nie en vestig die hoop op plaaslike landbou-onderrig. Dit mag dui op deelnemers se waardebegrip vir

landboukennis; 'n kenmerk wat dikwels aangehaal word. Die taal van aanbieding hou klaarblyklik ook verband met die benutting van inligting.

Tipiese kommentaar was soos volg:

Hulle het ons nou taamlik aangevul met kennis maar wat sou jy ook kon doen al het jy die wêreld se kennis en jy het nie die middele om die goed in die grond te bewerk nie.(E)

Wat help inligting as jy nie geld of grond het nie?(K)

Iemand wat vir ons inligting wil gee moet mos kennis dra van die kleinboer en sy probleme. Hy moet definitief weet wat ons behoefte is. En hy moet ons taal praat anders glo ons hom nie.(W)

Dit help nie ons kry net inligting nie. Ons is al oud en die jonger geslag wil nie boer nie weens die koste-implikasies en die risiko's. Hulle soek inligting oor ander moontlikhede.(K)

Inligting is goed maar wat help dit as ek nog steeds bakhand moet staan.(G)

Ons het kennis maar nie genoeg nie. Daar moet bykom voor ons in 'n boerdery inloop. En gee dit tog in ons eie taal.(E)

Hoekom vra julle nooit hoe doen ons die ding nie? Ons het nog altyd oorleef op ons eie kennis.(E)

Ons grootste probleem is grond en nie kennis nie.(W)

Landbou op skool sal 'n geweldige inset lewer sodat die kinders 'n basiese kennis van boerdery kan kry. Dis waar sy liefde vir boerdery moet begin.(W)

As ons nie die inligting het nie of ons het die verkeerde inligting, gaan ons 'n verkeerde ding doen. As dit nog in Engels is, verstaan ons dit nie.(E)

OHoe moet ons te werk gaan dat die boer se opinie van die saak ook gegee kan word daar waar die inligting vandaan kom?(G)

Die behoeftes aan grond, kapitaal en inligting, impliseer dat ontwikkeling nie slegs op een been rus nie. Inligtingvoorsiening aan kleinboere wat nie hul primêre behoeftes in berekening hou nie, mag ondoeltreffend blyk te wees. Dit dui dus op die belang van 'n deelnemende benadering in inligtingbediening wat huidig ontbreek.

Saaiman (1997) wys op kleinboere se spesifieke behoefte aan landbou-inligting, soos vervat in Tabel 5.3.

Tabel 5.3 Behoeftte aan landbou-inligting in twee Landelike Gebiede in die Wes-Kaap

Landelike Gebiede	Behoeftte aan landbou-inligting					
	Gering		Matig		Groot	
	N	%	N	%	N	%
Mamre	8	26,7	3	10,0	19	63,3
Suurbraak	3	10,0	3	10,0	24	80,0

Bron: Saaiman (1997:262)

Wanneer slegs op die een aspek gekonsentreer word, val die groot behoefte aan landbou-inligting in veral Suurbraak op. Dit mag moontlik toegeskryf word aan die meer plattelandse omgewing van die gemeenskap wat verder verwyderd is van inligtingsbronne as die meer stedelike Mamre omgewing. Die groot behoefte aan inligting kan ook verband hou met die geskiedenis van Landelike Gebiede waar die gemeenskappe in die verlede redelik beperk was tot inligtingstoegang deels weens die politieke bestel van weleer.

'n Behoeftte wat ongevraag maar deurgaans geopper is, is die beskikbaarheid van 'n inligtingslokaal. Die meeste Landelike Gebiede is verafgeleë van die naaste dorp of sentrum en die gemeenskappe beskik dikwels nie oor 'n dienstesentrum soos 'n biblioteek, voorligtingskantoor of koöperasietakkantoor nie. Beskikbare inligting is dikwels gefragmenteer en nie tot die beskikking van alle belangstellendes nie. Die groot behoefte aan 'n inligtingsvertrek of -lokaal waar benodigde inligting algemeen beskikbaar moet wees, kenmerk die opmerkings. Deelnemers is angstig om so 'n vertrek optimaal te benut en self hulle kennis aan te vul.

Tipiese opmerkings was soos volg:

As ons 'n informasiekamer kan opsit, kan almal daarheen kom en self antwoorde soek op sy probleme.(K)

Lanok het hier 'n opleidingsentrum. Ons soek net inligting wat na die sentrum gestuur kan word waar dit beskikbaar is vir die mense soos skyfies en pamflette.(G)

As ons mense eenmaal gesien het hier is 'n inligtingskantoor met dinge wat ons nodig het, sal dit vir almal eintlik 'n stoot gee! Ons het veral leesgoed nodig met foto's daarby.(W)

Negentig persent van ons boere werk deur die week. As ons 'n inligtingsplek kry waar ons self naslaanwerk kan doen, kan ons dit Saterdag doen.(K)

Ons het nie 'n bêreplek vir inligtingstukke nie.(W)

Ons soek een plek waar jy kan gaan sit en lees maar daar moet ook iets wees wat ek kan sien oor boerdery.(E)

Ons sukkel al lank vir 'n bronnensentrum waar ons inligtingstukke kan kry.(E)

Dit hou voor die handliggende implikasies vir onder meer landbou-inligtingsdienste in. Terwyl die behoefte aan 'n lokaal so duidelik na vore kom, bied dit die geleentheid aan die direktoraat Kommunikasie om inligting tydig en in oorleg met kleinboere te voorsien in 'n formaat waarin dit verlang word.

5.6 Opsomming

Die taak en omvang van inligtingsverspreiding binne die NDL het oor tyd ingrypend verander. As verlengstuk van die Departement van Landbou se voorligtingsaksie het die voormalige afdeling Landbou-inligting massakommunikasiekanale ontwikkel waardeur boere bereik kan word.

Landbouvoorligtingsdienste in Suid-Afrika was in die verlede grootliks op die kommersiële boer gerig. Die inligtingsdiens het hiermee tred gehou en omgesien na die behoeftes van die kommersiële boerderysektor wat toegeneem en meer gesofistikeerd geraak het. 'n Veranderde landsbestel bring voorligting egter voor nuwe uitdagings en met 'n afnemende getallekorps het dit ook gevolge vir inligtingsvoorsiening.

Kultuurwaardes is uitgewys as 'n sleutelfaktor in 'n gemeenskap se beoordeling van massamedia boodskappe. Daarmee saam het die denkrigting posgevat van 'n onder-na-bo benadering in inligtingsbeplanning. Voorts is besef dat die aanwending van die massamedia nie

as 'n geïsoleerde aksie beskou kan word nie maar dat dit deel uitmaak van 'n gekoördineerde aksieprogram. Die benadering kom tans nie te voorskyn in die benutting van die NDL se kommunikasiekanale nie aangesien daar weinig sprake is van grondvlakdeelname in inligtingsbeplanning, selfs nie deur middel van voorligting nie.

'n Landboukommunikasiestrategie het as een van sy boustene 'n kennis en begrip van boere se inligtingsomgewing aangesien inligtingvoorsiening per se geen doel dien nie. Ten einde 'n doeltreffende inligtingsdiens te lewer, behoort die direktoraat Kommunikasie op hoogte te bly met die boere se inligtingsomgewing. Enersyds beskik die direktoraat Kommunikasie nie oor die nodige grondvlakkontak uit eie geledere nie, en andersyds beteken die gebrek aan skakeling met departementele instansies op grondvlak (voorligting en provinsiale departemente van Landbou) dat die nodige terugvoering nie die direktoraat bereik nie met die gevolg dat inligtingsvoorsiening dikwels lukraak geskied.

In die soektog na inligting word 'n verskeidenheid kommunikasiekanale benut. Die verskillende kanale is in hierdie Hoofstuk verdeel in individuele, groep en massakanale. Wat eersgenoemde betref, was medeboere tradisioneel op mekaar aangewese en word steeds vermeld as 'n belangrike bron. Voorligters word in dieselfde lig beskou. 'n Grootse behoefte word gemeld vir 'n eie voorligter vir elke Landelike Gemeenskap. Die Departement van Landbou word, met voorbehoud, as inligtingsbron erken. Slegs een Staatsinstelling (Lanok) word vermeld en as 'n waardevolle inligtingsbron beskou.

Kursusse word met mindere entoesiasme deur kleinboere as groepkommunikasiekanaal gemeld, moontlik as gevolg van die feit dat kursusse tradisioneel nie ter plaatse aangebied is nie. Dit was die enigste kanaal wat weinige bespreking ontlok het.

Wat massakommunikasiekanale betref, geniet Landbouradio as inligtingsbron, spesiale vermelding. Die medium is altyd beskikbaar, relatief goedkoop en maak nie aanspraak op die potensiële luisteraar se geletterdheidsvlak nie. Die televisieprogram Agriforum word oor die algemeen krities beoordeel, veral wat betref die klem wat hoofsaaklik op kommersiële boerdery geplaas word.

Gedrukte media, veral inligtingspamflette, is van besondere waarde vir die kleinboer. Dit val op dat illustratiewe materiaal die waarde van die media aansienlik kan verhoog.

Deelnemers is oor die algemeen ten gunste van 'n inligtingslokaal waar inligting sentraal versamel en benut kan word volgens kleinboere se behoeftes.

Ten slotte moet daarop gewys word dat inligtingbediening aan kleinboere nie deurgaans na wense geskied nie aangesien laasgenoemde nie in 'n posisie is om self hulle eie behoeftes en omstandighede te stel nie en dikwels slegs blote ontvangers moet wees van inligting wat van buitestaanders na hulle deurgegee word.

Die menings in hierdie Hoofstuk uitgespreek, hou besondere uitdagings vir departementele inligtingsdienslewering in. Sommige kanale voldoen gedeeltelik aan die kleinboere se behoeftes, terwyl andere minder gunstig ontvang word en selfondersoek verg. In Hoofstuk ses word 'n kommunikasiestrategie voorgelê wat die potensiaal inhou om die knelpunte wat in hierdie studie na vore kom, te ondervang.

HOOFSTUK 6

ONTWIKKELINGSTEUNKOMMUNIKASIE AS VOORGESTELDE KOMMUNIKASIESTRATEGIE IN DIE NDL

6.1 Inleiding

Landbounavorsing poog om bruikbare inligting te genereer met die oog om voedselproduksie en die lewenstandaard van landbougemeenskappe te verhoog. Gepaard daarmee gaan 'n verfyning van navorsingstelsels. Tegelyk word gepoog om die opleiding van voorligters voortdurend te verdiep ten einde te verseker dat die navorsingsinligting doeltreffend na potensiële gebruikers uitgedra word.

Die hoeveelheid inligting wat uitgedra moet word en die teikengehoor wat daarby kan baat, wys heen op die waarde van kommunikasie as 'n belangrike aspek van landelike ontwikkeling. Ondervinding met ontwikkelingsprojekte in verskeie wêrelddele het egter getoon dat nie slegs tegnologie-skepping en -oordrag nie, maar 'n gebalanseerde oorweging van ander bepalende aspekte benodig word in 'n totale program van ontwikkeling (Bueno en Frio, 1982:iii). Die ander aspekte sluit in programbeplanning, programadministrasie, opleiding, kommunikasiemedia en -materiaal, evaluering en monitering, veldwerkers en teikenontvangers. Wat laasgenoemde betref, is die vraag dikwels geopper waarom so min landelike persone aan die ontwikkelingsproses deelneem. Die algemene opvatting was dat hulle nie geredelik gewillig was om nuwe idees te aanvaar nie, dat hul opleiding gebrekkig was en dat kultuur en selfs godsdienstige oortuiginge/faktore 'n rol gespeel het. Volgens Woods (1982:9) is mettertyd besef dat 'n verdere belangrike aspek oor die hoof gesien is; 'n gebrek aan krediet, insette en inligting wat benodig word ten einde nuwe idees te verpraktiseer, het bygedra tot die slakkepas van ontwikkeling. Indien die probleem slegs gedui het op die aanvaarding van nuwe idees, sou kommunikasie-aksies 'n belangrike rol kon vervul. Indien krediet en basiese dienste egter as probleem geïdentifiseer is, sou blote kommunikasie-aksies moontlik Weinige resultate opgelewer het.

In dié studie is 'n gebrek aan kapitaal en grond as die primêre knelpunte van kleinboere in landelike ontwikkeling geïdentifiseer. Dit is dan ook voor die hand liggend dat 'n kommunikasie strategie alleen nie 'n oplossing vir die probleem kan bied nie. Indien die opheffing van 'n opkomende landbousektor dus 'n ideaal van die Regering is, moet dié probleem allereers aandag verdien en ter bevrediging van albei partye opgelos word. Tot tyd en wyl dit plaasvind, sal enige poging tot die daarstel van 'n doeltreffende kommunikasie strategie dus nie sinvol wees nie. Hierdie studie het juis laasgenoemde voor oë en gaan dus van die veronderstelling uit dat die gemelde primêre probleme goeie oorleg sal geniet en binne die vermoë van die Regering en tot bevrediging van kleinboere opgelos kan word.

Teen die agtergrond van 'n gebrekkige kommunikasiestrategie in die NDL wat blykbaar nie die behoeftes van die ontwikkelende landbou ondervang nie en in die lig van bepaalde inligtingsleemtes wat in hierdie studie na vore kom, word die ontwikkelingsteunkommunikasie (OSK) strategie as 'n oplossingsmoontlikheid voorgehou ten einde die leemtes te oorbrug. Die konseptuele betekenis en beginsels van OSK is reeds in paragraaf 2.6 bespreek. Die operasionele strategie, aktiwiteite, bestuur, leweringsmetodes, organisatoriese plasing, suksesfaktore en oorhoofse implikasies wat 'n OSK strategie vir die NDL mag inhou, word in hierdie Hoofstuk verder toegelig.

6.2 Operasionele strategie van OSK

'n Operasionele strategie word gerugsteun deur sekere beginsels. Enkele uitstaande beginsels word vervolgens aangehaal.

6.2.1 Breë beginsels waarop strategie berus

OSK is 'n sosiale proses wat ontwerp is met die doel om gemeenskaplike begrip of konsensus van alle belanghebbendes in ontwikkelingsinisiatiewe te verkry ten einde as grondslag te dien vir gesamentlike optrede.

In operasionele terme kan OSK beskryf word as die sistematiese benutting van toepaslike kommunikasiekanale en -tegnieke deur inligtingvoorsieners ten einde landelike gemeenskappe

se deelname in ontwikkeling te vergroot en om hulle op grondvlak in te lig, te motiveer en in die proses op te lei. Kommunikasie bring dialoog tussen alle belanghebbendes tot stand. Die proses neem 'n aanvang tydens die beplanningsfase van 'n ontwikkelingsplan en brei uit tot die implementering en evaluering daarvan. Ten einde dit te bewerkstellig, is 'n begrip en bewustheid van die probleme en geleenthede van landelike persone op alle vlakke nodig, asook 'n interaksie tussen alle belanghebbendes, insluitende grondvlakgemeenskappe, by wyse van 'n doeltreffende kommunikasiestelsel.

Die wese van die betrokkenheid van landelike persone in die proses van hulle eie ontwikkeling is geleë in kennisdeel wat nie dui op 'n eenrigting oordrag van inligting nie maar wel die ruil van inligting tussen kommunikasiegelykes. Enersyds kom navorsers op hoogte van landelike persone se behoeftes en produksietegnieke en andersyds leer laasgenoemdes van die jongste navorsingsinligting waarby hulle kan baat. Dit volg dus dat kennisdeel nie ten doel het om tradisionele tegnieke met die moderne te vervang nie, maar veeleer is dit gerig op die verpoeling van die moderne en tradisionele stelsels ten einde 'n toepaslike kruising te bewerkstellig wat in pas is met die ekonomiese en tegniese vermoëns en kultuurwaardes van die landelike gemeenskappe.

Spontane kennisdeel tussen belanghebbendes is gewoonlik problematies aangesien die nodige vaardighede om dit te bewerkstellig dikwels aan beide kante ontbreek. Sosio-kulturele knelpunte staan in dié verband voorop. Ontwikkelingspogings is dikwels in die wiele gery deur onversoembare kommunikasiebenaderings, 'n botsing tussen opleidings- en geletterdheidsvlakke en uiteenlopende taalgebruik. Hierby kan gevoeg word die uiteenlopende belange van die betrokke belanghebbendes en verskillende persepsies van die werklikhede van 'n gegewe situasie. Spesifieke OSK aktiwiteite fokus dus op landelike persone se kultuurwaardes en kennis ten einde hul aktiewe deelname in ontwikkeling langs dié weg te probeer verkry.

6.2.2 Beginsels van toepassing in OSK aktiwiteite

Die volgende aktiwiteite kan onderskei word wat geïntegreerd in die OSK strategie toegepas word.

6.2.2.1 Kommunikasie in die bevordering van deelname en mobilisasie

'n Klemverskuiwing weg van die bo-na-onder benadering na kennisdeel wat persone in staat stel om ingeligte besluite selfstandig te neem, stel OSK in staat om situasies daar te stel wat bevorderlik is vir die deel van kennis en die deelname van persone in situasie analise, ontwikkelingsbeplanning en –bestuur en besluitneming; en persoonlike benaderings, groepaksies en multi-media behoeftegegerig te benut in die motivering van landelike persone.

Situasie analise, as 'n eerste stap alvorens oplossings vir ontwikkelingsprobleme voorgehou kan word, word toenemend belangrik indien aanvaar word dat die probleme van 'n gemeenskap in 'n ander lig deur buitestaanders beoordeel word as deur die inwoners daarvan. Tereg kan verwys word na die FAO (1987:18) se mening dat *"subsistence farmers are the real experts in scratching a living from Africa's soil, and it may be time they were involved in plans for their own future"*. Dit mag dus wees dat voorafvervaardigde oplossings vir die probleme van landelike persone wat van buite af na hulle deurgegee word, nie noodwendig 'n doeltreffende antwoord bied nie. 'n Omvangryke benadering van die veelvoudige aspekte van die landelike lewenswyse en die probleme wat daarmee gepaard gaan, blyk dus meer sinvol te wees. Waar die NDL tans nie oor die nodige mannekrag beskik om sodanige benadering te implementeer nie, sal dit in die toekoms noodsaaklik word in die strewe na optimale dienslewering. Daarbenewens behoort die voorgestelde oplossings die kleinboere se tegniese, ekonomiese en sosiale vermoëns en bekwaamhede, sowel as hulle selfvertroue, voortdurend in ag te neem.

Kleinboere mag dit egter moeilik vind om hulle siening van die werklikheid te verwoord, veral teenoor 'n buitestaander in 'n onderhoudsituasie. Alhoewel individue oor eie persepsies kan beskik, kan ontwikkelingsaksies nie op individuele sienings gebaseer word nie. Benodig is die gesamentlike persepsie van gemeenskapslede van hulle situasie en die moontlikhede ter verbetering daarvan. Konsensusbereiking kan moontlik verkry word deur debatvoering met gemeenskapslede rakende hul geskiedenis, huidige situasie en toekomssiening en die aksies wat geïmplementeer kan word ter verbetering van bestaande omstandighede. Sodanige debatvoering met die oog op konsensusbereiking van 'n geskikte en toepaslike ontwikkelingsplan geskied nie eenmalig nie maar die belegging in tyd en hulpbronne is waardevol vir die volgende redes (FAO, 1987:6):

- dit voorsien 'n getroue weergawe van ware gemeenskaps-behoeftes en - moontlikhede
- betrokkenheid versterk motivering tot deelname en 'n groter verbintenis tot volhoubare vooruitgang

OSK kan gevolglik aangewend word in die bepaling van houdings, gevoelde behoeftes, vermoëns en knelpunte op weg na verandering, soos duidelik blyk uit Hoofstuk vier.

OSK is vervolgens gemoeid met inligtingverspreiding aan die landelike bevolking. Een van die mees basiese aktiwiteitsvelde van OSK het ten doel om landelike persone in te lig insake nuwe idees, dienste en tegnologieë ter verbetering van hul lewenskwaliteit, en tegelyk poog OSK om houdingsveranderings teweeg te bring. Hierdie doelwit moet beoordeel word teen die agtergrond van die geskiedenis van probleme wat wêreldwyd ondervind word in die daarstel van 'n bevredigende skakeling tussen landelike gemeenskappe en die instellings wat veronderstel is om hulle te bedien, soos ook duidelik in hierdie studie na vore kom. Dit is belangrik dat die deel van ondervinding tussen gemeenskappe 'n sterk aansporing kan wees tot aksie en moontlike verandering in gevalle waar een gemeenskap sukses behaal het met die hantering en oplos van 'n probleem en die inligting aan 'n volgende gemeenskap, wat dieselfde knelpunt ervaar, kan oordra (Fraser en Restrepo-Estrada, 1996). Vandaar dat kleinboere tradisioneel op mekaar aangewese was en steeds is soos blyk uit die bevinding in hierdie ondersoek (kyk par. 5.4.4.1).

Aangesien talle in Derde Wêreldlande ongeletterd is (FAO, 1987:5), kan die uitsaaimedia en veral die radio 'n belangrike bydrae tot inligtingverspreiding vervul aangesien die medium relatief goedkoop en 'n doeltreffende manier is om boere te bereik weens die wydverspreide beskikbaarheid daarvan en toegang daartoe.

Volgens die World Bank (1983) dui studies daarop dat voorligters sowat 2000 tot 3500 keer duurder is per kontakuur in vergelyking met die radio. Selfs in verafgeleë gebiede kan die radio 'n belangrike brug vorm tussen die luisteraars en nuwe idees (kyk par. 5.4.1).

Die grootste uitdaging wat op die weg mag staan van die produksie van kwaliteit radioprogramme in landelike uitsendings is die daarstel van 'n raamwerk vir deurlopende

terugvoering vanaf luisteraars asook die bepaling van die trefkrag en verstaanbaarheid van programme wat sleutelfaktore is in doeltreffende programontwerp. Die gebrekkige terugvoering is veral problematies vir programaanbieders om op luisteraarsbehoefte te reageer, en is kenmerkend van die aanwending van die medium deur die NDL (kyk par. 5.4.1).

'n Probleem eie aan uitsending van radioprogramme is dikwels juis die algemene aard daarvan en die onvermoë om boodskappe volgens behoefte aan spesifieke teikengehore te rig. Gemeenskapradiostasies kan die probleem oorbrug deur tydige inligting volgens die plaaslike behoefte uit te saai. Sodanige uitsendings kan 'n direkte brug tussen die radiostasie en die boeregemeenskap bewerkstellig. Dit kan dus voorsien in leemtes wat 'n nasionale radiostasie mag meebring. Wêreldwyd is kommunikasiekundiges dus van mening dat die radio die grootste belofte inhou ter ondersteuning van inligtingsbehoefte rakende landelike ontwikkeling (FAO, 1987:5).

6.2.2.2 Kommunikasie in boodskapproduksie

Die OSK aktiwiteit behels die aanbieding van inligting, hetsy tradisioneel of modern, in boodskapformaat aan besluitnemende deelnemers. Ten einde te verseker dat die boodskap sal bydra tot betekenis en begrip by kleinboere, behoort dit op 'n verstaanbare wyse oorgedra te word in pas met hulle geletterdheid en begrip, en deur die aanwending van geskikte en toepaslike kommunikasiemedie. Die aktiwiteit kan slegs doeltreffend geskied indien die inligtingvoorsiener behoorlike kennis dra van die landelike persoon en sy omstandighede. Uit hierdie studie blyk dit een van die grootste leemtes te wees in die kommunikasie aksies van die NDL na kleinboere.

6.2.2.3 Kommunikasie in voorligting en opleiding

Aktiwiteite in dié verband behels die opleiding van kommunikasiepersoneel in die beginsels en praktyk van hul beroep; die opleiding van voorligters in kommunikasietegnieke en vaardighede in die benutting van oudio-visuele media gerig op die bevordering van hul werksaamhede; en die ontwikkeling en voorsiening van verbeterde opleidingsmetodes wat die verkryging van kennis en vaardighede by veldpersoneel en landelike persone ten doel het.

Die afwesigheid van 'n formele skakelstruktuur tussen die NDL se direktoraat Kommunikasie en voorligters van die onderskeie provinsies (kyk par 5.4.3), beperk die direktoraat die geleentheid om voorligters in hul kommunikasie-aksies te ondersteun.

Wat ongeletterdheid by landelike persone betref, maak oudiovisuele media dit toenemend moontlik om dié knelpunt te oorkom deur inligting in oudio of visuele vorm aan te bied; die waarde van voorligting en opleiding kan baat deur mondelinge aanbiedings met illustratiewe materiaal te verryk; en die benutting van oudio-visuele materiaal lei tot standaardisering van die tegniese boodskap deurdat verwringing nie tussen die oorspronklike bron en 'n gehoor plaasvind nie.

Verhoogde kennis en vaardighede op alle vlakke van die landelike lewenswyse kan gevolglik die grondslag lê vir hoër produktiwiteit en 'n verbeterde lewenstandaard. Die FAO se opvoedkundige pakkette dien ter voorbeeld (Fraser en Restrepo-Estrada, 1996:25). Dit is in Peru ontwikkel en word tans in verskeie lande in Latyns-Amerika, Asië en Afrika benut. Die "pakket" bestaan uit 'n aantal opvoedkundige videos en kleurskyfiereekse oor onderwerpe waarvoor daar 'n inligtingsbehoefte bestaan. Elke video en skyfiereeks word ondersteun deur gedrukte materiaal wat ryklik geïllustreer is en wat die "leerling" kan saamneem as verwysingsmateriaal. 'n Gedrukte handleiding is tot die beskikking van voorligters in die veld en bevat bykomende inligting oor die betrokke onderwerp. Laasgenoemde tree op as "opleiers" en is verantwoordelik om 'n bespreking na afloop van die oudio-visuele vertoning te inisieër en waar moontlik ook 'n praktiese werksessie te lei. Van besondere belang is dat die kenmerke van die kleinboerkultuur en -ekonomie voorop gestel word in die beplanning en bestuur van die opvoedkundige pakkette. Daar word dus van die veronderstelling uitgegaan dat kleinboere slegs dié inligting sal aanvaar wat aangepas kan word by hulle eie omstandighede. Die oudio-visuele metodologie kan ewe-eens benut word vir die opleiding en oriëntering van kommunikasiepersoneel met betrekking tot 'n begrip soos tradisionele volksmedia.

6.2.2.4 Kommunikasie op institusionele vlak

Kommunikasie op bestuursvlak behels die tegnieke waardeur die doelwitte, beplanning, metodologie, skakeling, evalueringsprosedures en alle ander fasette van landelike

ontwikkelingsprojekte doeltreffend na elkeen betrokke in 'n ontwikkelingsprojek gekommunikeer word. Die onderliggende beginsel hiertoe is dat doeltreffende kommunikasie op horisontale en vertikale vlakke tussen personeel van ontwikkelingsorganisasies aanleidend kan wees tot verbeterde bestuur en as aansporing vir personeel kan dien met verhoogde dienslewering tot gevolg.

Die beste projek, beplan met die samewerking van 'n teikengehoor, kan egter nie in 'n rigiede vorm gegiet word nie en Bestuur mag aanpassings oor tyd nodig vind. 'n Gebrek aan sodanige skakeling in die huidige bestel, mag daartoe lei dat knelpunte nie betyds onder Bestuur se aandag kom vir die nodige optrede nie. OSK is juis ingestel op voortdurende dialoog tussen almal betrokke in 'n projek ten einde knelpunte betyds te identifiseer en oplossings te vind. Sodanige voortgaande vloei van inligting dra by tot gladde projekimplementering.

Kommunikasiekennis, veeleer as landboukennis, kan beskou word as 'n basiese vereiste van die OSK strategie. Kommunikasie kan en behoort aangewend te word ten einde alle aspekte van die landelike lewenswyse te verhoog en nie slegs landbou nie.

Wanneer al die aktiwiteite van die strategie in ag geneem is, is nougesette bestuur bepalend vir OSK sukses.

6.2.3 Beginsels van toepassing in bestuur van die OSK eenheid

Die organisasiestruktuur waarbinne die OSK werksvelde ontplooi, is die OSK eenheid (Bueno en Frio, 1982:18). Dit is vanselfsprekend dat die omvang van 'n OSK eenheid sal afhang van 'n organisasie se hulpbronne en ook die aksies waarmee dit getaak is. Dit kan wissel van 'n omvangryke eenheid waar elk van die inligtingstake onderneem word deur 'n eie personeelkomponent tot 'n beskeie kommunikasie eenheid waar elk van die personeel veelvuldige verantwoordelikhede verrig waaronder die beplanning en programmering van 'n ontwikkelingsprogram en die produksie en verspreiding van die media-materiaal.

Die doeltreffende toepassing van die OSK strategie benodig 'n kritiese personeelkomponent, hulpbronne en toerusting waarsonder weinige impak verwag kan word (FAO, 1987:8). Terwyl

die aantal personeel afhanklik is van die beskikbare hulpbronne en die kwaliteit van personeel reggestel of verbeter kan word deur geskikte opleiding, ontvang die permanentheid van personeel met die oog op werkskontinuiteit, dikwels nie die nodige aandag wat dit verdien nie.

Die doeltreffende kombinerings van inligting, tegnologie, personeel, hulpbronne en fasiliteite is die verantwoordelikheid van Bestuur wat dit so moet lei dat die OSK eenheid as 'n geïntegreerde stelsel kan funksioneer. Personeel is die belangrikste hulpbron tot beskikking van Bestuur wat dus 'n gunstige werksomgewing behoort te skep vir mense met wie en deur wie Bestuur daaglik werk. Die deelnemende beginsel wat in hierdie studie beklemtoon is, plaas 'n besondere verantwoordelikheid op die bestuur van die OSK eenheid. Bestuur behoort toe te sien dat personeel ook van meet af betrokke raak in die inligtingsproses en nie slegs verantwoordelikheid moet aanvaar vir die uitvoering van 'n taak waarin hulle kundigheid nie vooraf geken is en waartoe hulle 'n sinvolle bydrae kon lewer nie. Beplanning, organisering, aktivering en beheer is bestuursaspekte wat dus in 'n voortdurende kringloop moet verkeer en in wisselwerking met mekaar uitgevoer moet word.

Beplanning is die vertrekpunt en bied aan die bestuur van die OSK eenheid die geleentheid om te besluit rakende dit wat bereik moet word, hoe dit gedoen moet word, wanneer dit gedoen moet word, wie dit moet doen, waar dit gedoen moet word en watter hulpbronne benodig sal word vir die uitvoering van die kommunikasie-aktiwiteite. Beplanning is 'n deurlopende besluitnemingsproses wat in fases uitgevoer word.

- Ten aanvang word die omgewing verken en 'n analise van die betrokke teikengehoor gemaak ten einde geleenthede en bedreigings te bepaal asook kennis, houdings en praktykvoering (soos in Hoofstukke drie en vier aangetoon). Die inligting so verkry, saam met inligting van die gehoor se verlede, hede en toekoms, word benut om kommunikasiedoelwitte in samewerking met hulle te formuleer.
- Die kommunikasiedoelwitte dien as riglyne vir die volgende fase waartydens realistiese en uitvoerbare planne gesamentlik geformuleer word. Besluite word vervolgens geneem oor aktiwiteite wat moet volg, insette wat benodig word en hoe beskikbare hulpbronne aangewend sal word. Die kommunikasieboodskap word tydens dié fase ontwerp en die kanaalstrategie (enkel- of multikanale, interpersoonlik of groepkanale) bepaal.

- Die volgende fase behels die implementering van die planne waartydens die kommunikasiemateriaal geproduseer, versprei en voortdurend gemonitor word ten einde terugvoering te verkry. Die implementering van die kommunikasieplan is egter afhanklik van die beskikbare middele en hoe dit verdeel kan word tussen die hoofaktiwiteite naamlik die situasie-analise, boodskapontwikkeling, produksie en verspreiding van materiaal en personeelopleiding.
- 'n Kommunikasieplan het slegs betekenis indien die vordering wat gemaak word met die implementering daarvan en die resultate verkry, geëvalueer word deur die werklike met die beplande te vergelyk. Veranderings in kennis, houdings en praktyke kan aanduidend wees van die sukses van 'n plan en of enige regstellende optrede nodig sal wees.

Organisering is vervolgens die taak waardeur Bestuur aktiwiteite reël en hulpbronne toedeel deur die toewys van pligte, gesag en verantwoordelikhede aan persone en afdelings met die oog op die bevordering van samewerking en die stelselmatige uitvoering van aktiwiteite. Die strukturele raamwerk word deur 'n organisasiekaart uitgebeeld (kyk Figuur 5.2 op p. 114). Ten einde koördinasie in die uitvoering van planne te verseker, moet die spesifieke kommunikasietake op grond van interafhanklikheid gegroepeer word in afdelings en onderafdelings.

Die organisering van aktiwiteite, mense en hulpbronne gaan die uitvoering van planne vooraf. Bestuur se taak is die beïnvloeding van personeel tot samewerking in die uitvoering van planne deur leidinggewing, kommunikasie, motivering en opleiding. Leidinggewing beteken dat die bestuurder as leier oor die vermoë sal beskik om te bepaal wat gedoen moet word, hoe en deur wie, ten einde 'n betekenisvolle bydrae tot 'n kommunikasieplan te lewer. Die manier waarop gekommunikeer word, is bepalend vir die verhouding tussen personeel, asook die gesindhede, motivering en voortvloeiende prestasie wat deur personeel gelewer word. Benewens leiding van en kommunikasie met personeel, behoort bestuur vir werknemers te motiveer tot vrywillige inspanning in die uitvoering van die taak op hande.

Opleiding in hierdie verband is 'n doelbewuste poging tot doeltreffende taakuitvoering deur groter vaardighede, kennistoename en 'n positiewe houding by personeel. Dit is die taak van Bestuur om die opleidingsbehoefte van personeel te bepaal alvorens opleidingsprogramme

ontwikkel word. Behoeftbepaling behels 'n ontleding van die kommunikasiedoelwitte en die planne om dit te bereik ten einde vas te stel of daar nuwe of veranderde opleidingsbehoefte bestaan. 'n Verskeidenheid opleidingsmetodes kan deur Bestuur aangewend word in personeelopleiding. Indiensopleiding kan meebring dat 'n persoon deur 'n ervare kollega saamwerk om vertrouwd te raak met die kommunikasietaa. In die verband wys Fraser en Restrepo-Estrada (1996:72) op die persepsie dat kundiges in ontwikkelingskommunikasie, yl gesaai is. Omstandighede behoort dus geskep te word waardeur dié kundiges se vaardighede optimaal benut word. Die bestuur van 'n eenheid kan ook 'n fasiliterende funksie vervul deur toepaslike opleidingsinstansies te betrek in die opleidingstaak. Die beoordeling van opleidingsdoeltreffendheid kan aan die hand van verhoogde werksprestasie en sigbare gedragsverandering by personeel wat opleiding ondergaan het, geskied.

'n Vergelyking van die werklike prestasie met die gestelde planne om gapings te identifiseer en regstellende stappe voor te hou, is die beheertaak van Bestuur. Die primêre doelwit met beheer is die uitvoering van kommunikasietake ter bereiking van die vooropgestelde doelwitte. Bestuur kan die volgende stappe in die beheerproses volg:

- Die ontwikkeling van kwantitatiewe en kwalitatiewe maatstawwe waarvan toerusting op alle vlakke gemeet kan word.
- Die waarneming en meting van die werklike prestasie en die vergelyking daarvan met die vooropgestelde standarde om die doeltreffendheid van die prestasie te beoordeel.
- Regstellende optrede. Indien bevredigende prestasie nie behaal word nie en die doelwitte daardeur beïnvloed word, moet bestuur toepaslike regstellende optrede toepas om te verhoed dat dit in die toekoms herhaal word.

Ten einde 'n beter begrip van OSK te verkry, is dit nodig om die metodes waarvolgens die taak uitgevoer word, toe te lig. In die ontwikkeling van die metodes wat aanpassings volgens elke situasie-behoefte mag benodig, is dit belangrik om te verseker dat voornoemde beginsels gerespekteer word.

6.3 OSK diensleweringmetodes

Kommunikasieteorie ondersteun die benutting van multimedia aangesien nie almal in dieselfde mate voordeel trek uit 'n gegewe medium nie. So byvoorbeeld sal sommige persone die visuele bo die audio verkies en omgekeerd. In die algemeen egter word 'n verskeidenheid van leerstyle en leervoorkeure bevorder deur die aanwending van 'n media-verskeidenheid aangesien sekere eienskappe van elke media-kategorie (uitsaai, groep, tradisionele en interpersoonlike kanale) mekaar komplementeer waardeur die doeltreffendheid van elkeen vermenigvuldig kan word. Alle landelike ontwikkelingsprojekte benodig egter nie noodwendig 'n multikanaal kommunikasiestrategie nie. Belangrik egter is dat die inligtingsinstansie 'n integrale deel van die projek moet vorm. Koste-doeltreffendheid moet uiteraard ook in berekening gebring word.

Wat die media-inhoud betref kan dit sentraal of plaaslik geproduseer word. Plaaslike produksie het die voordeel dat dit meer spesifiek en toepaslik op bepaalde gehore se behoeftes gerig kan wees, maar dat dit ten koste van kwaliteit kan geskied wat sentrale produksie gewoonlik kenmerk omrede van die beter infrastruktuur en toerusting waaroor 'n sentrale produksie-eenheid gewoonlik beskik. Kwaliteit word in die verband dikwels in verband gebring met die beeld- en gehoorhelderheid van die kommunikasiemateriaal. Indien kwaliteit so omskryf word, maak Fraser (1987b:24) die opmerking dat *"quality is less important than a programme's relevance to felt needs in determining the impact it makes. Centrally made programmes can seldom have the impact of one made on the spot in an environment which the audience recognizes as its own"*.

Die volgende leweringmetodes wat deur OSK aangewend word, moet teen bogemelde beoordeel word. Die leweringmetodes word van die eenvoudige tot die meer ingewikkelde bespreek, sommige wat reeds deur die direktoraat Kommunikasie aangewend word.

6.3.1 Interpersoonlike kommunikasie

Dit verwys na aangesig-tot-aangesig kommunikasie tussen minstens twee deelnemende persone (Du Plooy, 1991:116). Interpersoonlike kommunikasie is die grondslag waarop tegnologie-oordrag in landelike gebiede berus en kan nie deur die aanwending van die media

vervang word nie (Coldevin, 1987:8). Daar is deurgaans in die bespreking in Hoofstuk vyf daarop gewys dat die direktoraat Kommunikasie oor gebrekkige grondvlakpersoneel beskik. Dit bring mee dat kleinboere hierdie belangrike inligtingskanaal moet ontbeer. Goeie interpersoonlike kommunikasie dui nie slegs op 'n begrip van die boodskap-inhoud nie, maar ook op empatie-vaardighede, individuele en groepsielkunde en groepsdinamika. Dit benodig die nodige sensitiwiteit teenoor die behoeftes van andere, 'n simpatieke oor en houdings gerig op samewerking met andere in teenstelling met 'n bo-na-onder benadering wat persone vertel "wat om te doen". Veldpersoneel wat aan al dié vereistes voldoen, is skaars (Fraser en Restrepo-Estrada, 1996:72) en daarom is opleiding in interpersoonlike kommunikasie en groepdinamika van sleutelbelang. Die uitdaging wat dit vir die direktoraat inhou, is om 'n netwerk vir sy personeel daar te stel met die oog op kennisdeel, samewerking met alle belanghebbendes en die deel van inligtingsmateriaal met die oog op doeltreffender dienslewering deur effektiewer personeel.

6.3.2 Landelike uitsendings

Soos met direkte kommunikasie deur veldpersoneel, is die radio as uitsaaimeidium 'n algemene vorm van landelike kommunikasie. Dit is gerig op groot gehore teen lae koste. Die potensiaal van die radio tot kennisverbreding is aansienlik omrede dit meer landelike persone in die Derde Wêreld bereik as enige ander medium. *"Radio's capacity for galvanizing change has remained relatively untapped"* (FAO, 1987:9). Die Organisasie wys egter daarop dat 'n nadeel van die radio daarin lê dat dit poog om almal te bereik en in die proses niemand mag bereik nie. In Suid-Afrika mag die stelling veral geld aangesien die NDL se radioprogramme grootliks op die nasionale netwerk aangewese is (kyk par. 5.4.1).

Die benutting van plaaslike radiosenders wat in die behoeftes en belange van boere in 'n spesifieke gebied kan voorsien, is 'n alternatief tot die nasionale uitsaaipatroon. Benewens die bevrediging van die inligtingsbehoefte van plaaslike gemeenskappe, mag dié radiosenders ook meer geneë wees tot die uitsending van 'n program op 'n geskikte tyd vir sy luisteraars (kyk par. 5.4.1). Gemeenskapsradiosenders is gevolglik 'n kanaal wat verdere ondersoek regverdig.

Radioforums en luistergroepe is 'n verdere alternatief vir nasionale uitsendings. Radioboodskappe word versterk deur persone op grondvlak wat as besprekingsleiers optree. Radioforums het sy ontstaan terug te voer na tye toe radiostelle redelik duur en toegang daartoe beperk was. Dit is vandag egter grootliks vervang met luistergroepe wat op korttermyn grondslag funksioneer en die soeklig op 'n spesifieke onderwerp laat val (WUP, ongedateerd:123).

Die relatief duur produksiekoste verbonde aan televisieprogramme en die beperkte penetrasie daarvan, het tot gevolg dat dié medium nie op groot skaal in landelike ontwikkeling aangewend is nie, soos ook bevestig word deur die bevindinge in par. 5.4.2. Die grootste aanwending van landelike televisie vind gewoonlik in samewerking met ander kommunikasiekanale plaas as deel van massaveldtogte (FAO, 1987:9).

6.3.3 Prenteblaaie

Dit het ten doel om inligting oor te dra deur middel van eenvoudige prente-albums en maklik verstaanbare boodskappe. Gillman (1994:36) wys op die sukses wat 'n FAO gemeenskapsbosbou prentebladreeks behaal, met die voorbehoud dat die uitbeeldings in ooreenstemming sal wees met die visuele persepsies van die teikengemeenskap.

Die "Look 'n Do" reeks wat die NDL se direktoraat Kommunikasie in 1997 die lig laat sien het, maak van die prenteblad konsep gebruik. Die ondersoekfase van hierdie studie was dus reeds afgehandel met die verskyning van hierdie reeks. Voorbeelde van die reeks is: "Making a door garden"; "Planting vegetables on a compost bed"; "Good seed, soil and water for success"; "Let's make compost"; "Grow healthy seedlings". Die behoefte aan geïllustreerde inligtingsmateriaal deur respondente (kyk par. 5.4.3) word ondervang deur die gemelde "Look 'n Do" reeks en die jongste infopaks (kyk par. 5.4.3) wat die lig gesien het. Daar kan met groot vrug daarop voortgebou word.

6.3.4 Groepmedia

Dit sluit die volgende in: video, skyfiekassette, oudiokassette, oorhoofse transparante, filmstroke en tradisionele volksmedia. Vir die voorligter verleen die media "*punch and authority to a presentation*" (FAO, 1987:11). Wat die landbou betref, kan groepmedia byvoorbeeld ingespan word om 'n totale produksiesiklus - vanaf grondvoorbereiding tot oes - in 'n enkele aanbieding weer te gee. Benewens koste-doeltreffendheid, is verdere voordele van dié media die moontlikheid wat dit bied tot onmiddellike terugvoer asook 'n tweerigting vloeï van inligting. Belangrike aspekte kan herhaal word, begripsvlakke vasgestel, remediërende aksies onderneem en besprekings kan daaruit voortvloei. Die waarde wat videos en skyfie- en oudiokassette tot voorligting en opleiding kan lewer, kan nie ongemeld verbygaan nie. In samewerking met dié twee werksvelde kan die direktoraat Kommunikasie 'n besondere ondersteuningsrol vervul deur die gesamentlike voorbereiding en daarstel van die gemelde groepmedia. Infopaks (kyk par. 5.4.3) poog om van groepmedia gebruik te maak in inligtingvoorsiening maar skakeling tot op grondvlak ten einde op hoogte te kom met spesifieke inligtingsbehoefte is nie na wense nie.

Die FAO maak op groot skaal gebruik van filmstroke of skyfies met gepaardgaande kommentaar op kassetbande in talle ontwikkelingsaktiwiteite (Vequaud, 1987). 'n Filmstrook bestaan uit 'n reeks kleurskyfies wat op 'n 35 mm kleurfilm vasgelê word. Die filmstrook word as enkele foto's geprojekteer. Belangrik is dat die foto/skyfie die bekende situasie vir die kyker moet uitbeeld (Vequaud, 1987). Die waarde van dié kanaal is beklemtoon in projekte in onder meer Tunisië, die Ivoorkus en die Arabiese Republiek van Jemen (FAO, 1987:11).

Nordland (1981:98) is van mening dat kassetspelers gepaard met kleurskyfies se waarde in die eenvoud daarvan lê. Die groepmedia word gewoonlik ondersteun deur 'n brosjure wat die visuele by wyse van toepaslike kommentaar by elke prent beskryf. Heel dikwels word die brosjure 'n handboek in eie reg.

Oudiokassette is ook 'n lae-koste groepmedium. Die grootste waarde daarvan is dat dit volgens behoefte en teen 'n persoon se eie tempo en tyd geluister en herhaal kan word wanneer dit gerieflik is en die inligting benodig word. Voorts kan 'n oudiokasset benut word as 'n terugvoermeganisme deurdat boere se kommentaar en vrae ook daarop vasgelê kan word.

Oudiokassette is reeds met vrug aangewend in Latyns-Amerika, Afrika en Asië [Stanley en Lundeen (1985); Stuart en Tepatipya (1989)].

Video het baie belangstelling ontlok as groepmedium in die FAO se landelike ontwikkelingsprojekte (FAO, 1987:12). Dit besit voordele wat nie deur ander groepmedia geëwenaar word nie. Hier staan die onmiddellikheid daarvan voorop deurdat klank en beeld gelyktydig vasgelê en dadelik teruggespeel kan word. Kommentaar kan te geleger tyd bygevoeg word in kliënte se moedertaal waardeur kommunikasie aansienlik bevorder kan word.

'n Moderne boodskap kan baie doeltreffend oorgedra word by wyse van tradisionele volksmedia (Decock, 1996; Nwagha, 1992). Die media is kultuurgefundeer en daarom staan niemand onverskillig teenoor die inhoud van boodskappe wat op die wyse oorgedra word nie.

6.3.5 Massaveldtogte

Waar groepmedia deel uitmaak van 'n voortgaande ontwikkelingsaksie vind veldtogte gewoonlik oor 'n kort tydspan plaas en fokus dit op 'n spesifieke onderwerp. 'n Multikanaalbenadering word gevolg deur gebruik te maak van die radio, gedrukte materiaal en intensief-opgeleide veldpersoneel. In sekere gevalle word skyfie-kassette, filmstroke en die televisie ingespan.

Die primêre doelwit met veldtogte is meestal om aksies rondom probleme wat korttermyn-oplossings verg, te stimuleer en is gevolglik inligting intensief met boodskappe wat in verskeie media herhaal word. Van die suksesvolste veldtogte op landbouterrein was die "Masagana 99" (M99) projek in die Filippyne (Coldevin, 1990). M99 word beskou as een van die mees ambisieuse rysproduksie programme in die Filippyne. Gedurende 1977 het die totale rysproduksie in die land onder die M99 program in totaal nagenoeg 5,8 m metrieke ton meer bedra as die totale 1972/73 oes - een jaar voor die M99 projek 'n aanvang geneem het. Dit het vervolgens toegeneem met onderskeidelik 6,7 en 6,8 m metrieke ton in die twee opvolgende jare. Twee faktore wat bygedra het tot die suksesverhaal was die doeltreffende benutting van landbouvoorligtingsdienste en die benutting van 'n grootskaalse kommunikasiesteunprogram om M99 bekend te stel en inligting aan boere deur te gee ter aanvulling van voorligting.

Die direktoraat Kommunikasie was reeds suksesvol betrokke in die volgende veldtogte: Wêreld Vrouedag, Wêreld Voedseldag, Wêreld Verwoestyningsdag en die Vigsveldtog. Die radio, gedrukte materiaal en televisie is by die geleentheid gesamentlik ingespan. Dit bied gevolglik die geleentheid om die bestaande ondervinding en kundigheid in te span vir die inlig van boeregemeenskappe met betrekking tot 'n korttermyn aangeleentheid soos die registrasie van watergebruikers kragtens die Waterwet (1999).

6.3.6 Afstandonderrig

Afstandonderrig kombineer sekere aspekte van massaveldtogte en is gegrond op 'n doelbewuste en gekontroleerde multikanaal strategie om individue in plaas van groepe te bereik. Eie daaraan is 'n tweerigting-vloei van inligting tussen 'n instansie en die individu wat van mekaar verwyder is en waarby die inligtingsmateriaal, vloei daarvan en die vordering van die individu gemonitor en aangepas kan word.

Afstandonderrig kan beskou as die beste voorbeeld van geïntitutionaliseerde ontwikkelingsteunkommunikasie. Een van die bekendste en oudste afstandonderrigprogramme in die landbou is die Inades-program in Wes-Afrika. Dit bied korrespondensiekursusse aan wat ondersteun word deur radio-uitsendings, 'n kwartaalblad en periodieke seminare vir boere en voorligtingspersoneel. Programme word in 14 Afrika-lande aangebied (FAO, 1987:14).

Die moontlikheid van die aanwending van afstandonderrig as inligtingskanaal deur die NDL mag tans vergesog voorkom. Die toenemende moontlikhede wat telekommunikasie bied, hou belofte in wat 'n toekomsvisie van afstandonderrig in werklikheid kan omskep.

6.3.7 Hulpbronsentrum

'n Hulpbronsentrum behels meer as 'n biblioteek. Dit is 'n verwysingsentrum en bron van inligting. Die bronne is nie slegs gedrukte inligting nie, maar behels ook materiaal en media wat voorsiening maak vir die behoeftes van die ongeletterde (Giggey, 1988).

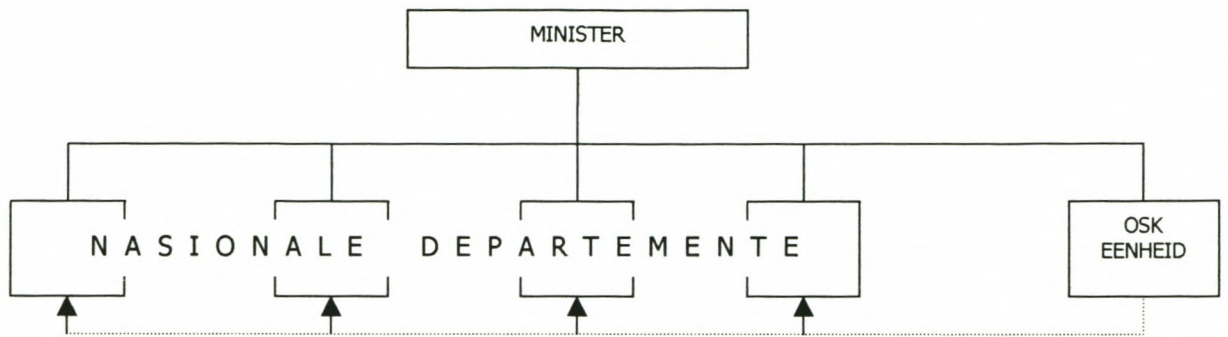
Die NDL beskik reeds sedert 1996 oor 'n hulpbronsentrum by sy hoofkantoor in Pretoria. Alhoewel dit in 'n groot leemte voorsien, is daar ook groot behoeftes om inligting op gemeenskapsvlak te bekom (kyk par. 5.5). Beskikbare inligtingsmateriaal behoort gevolglik op aanvraag en volgens behoefte op 'n gereelde grondslag deur die direktoraat Kommunikasie aan gemeenskappe voorsien te word.

Die doeltreffende implementering van gemelde diensleweringsmetodes, sommige wat reeds tot 'n mindere of meerdere mate deur die NDL se direktoraat Kommunikasie benut word, benodig die ontwikkeling van 'n toepaslike en effektiewe institusionele struktuur.

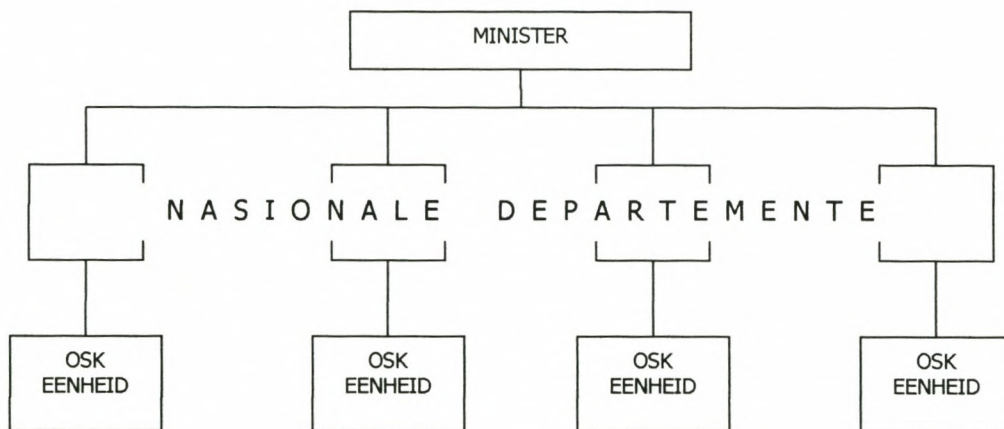
6.4 Institusionele plasing van OSK eenheid

Lande verskil ten opsigte van die plasing van 'n OSK eenheid binne 'n regeringstruktuur. Ander faktore wat ook 'n rol speel is 'n land se grootte, geografiese kenmerke, politieke en ekonomiese stelsel, mannekrag en ander hulpbronne. Gecolea (1982:15) meld die volgende moontlikhede: 'n gesentraliseerde OSK eenheid binne 'n ministerie wat alle departemente bedien of 'n gedesentraliseerde eenheid op departementsvlak, soos aangedui in Figuur 6.1.

Gesentraliseer op ministeriële vlak

Gedesentraliseer op departementsvlak

Figuur 6.1 Gesentraliseerde en gedesentraliseerde plasingsoomtlikhede vir 'n OSK eenheid

BRON: Gecolea, 1982:16

Die voor- en nadele van 'n OSK eenheid op gesentraliseerde vlak kan soos volg saamgevat word. Wat eersgenoemde betref, word ekonomie van skaal verkry waardeur doeltreffender aanwending van goedopgeleide mannekrag en die beste beskikbare toerusting moontlik gemaak word. Dit is veral van belang in lande waar 'n skaarste aan geskoolde kommunikasiepersoneel en hulpmiddels ondervind word. Teoreties gesproke is so 'n eenheid in staat om 'n gelyke diens aan die verskillende departemente volgens behoefte te lewer.

Die nadele wat mag spruit uit 'n gesentraliseerde OSK eenheid is 'n werksoorlading wat mag meebring dat nie gelyktydig aan die veelvuldige behoeftes van alle departemente voldoen kan word nie. So 'n eenheid kan voorts ingespan word vir skakelwerk of beeldbou-aksies van 'n ministerie, ten koste van die primêre kommunikasiesteunfunksie. 'n Verdere probleem mag spruit uit 'n fisiese afstand tussen die sentrale OSK eenheid, die departemente wat dit moet bedien en kontak op grondvlak. 'n OSK eenheid wat gedesentraliseer op departementvlak opereer, mag dié probleme oorkom.

Ten einde die probleem van grondvlakkontak tussen die OSK eenheid, hetsy gesentraliseerd of gedesentraliseerd, en teikengehore te bewerkstellig, maak die OSK metodologie voorsiening vir 'n kundige bekend as die tussenganger. Die tussenganger vorm 'n brug tussen 'n inligtingsorganisasie en persone op grondvlak wat inligting benodig maar weinig of geen inspraak by die organisasie het, en vervul dus die belangrike ontbrekende skakeling waarna deurgaans in die bespreking verwys is (kyk onder meer par. 5.4.1; 5.4.2; 5.4.3).

Ascroft en Brody (1982) het die ACB-model van Westley en MacLean (1957) aangepas om 'n sistematiese beskrywing van die rol van die tussenganger voor te stel. Die model word in Figuur 6.2 uitgebeeld.

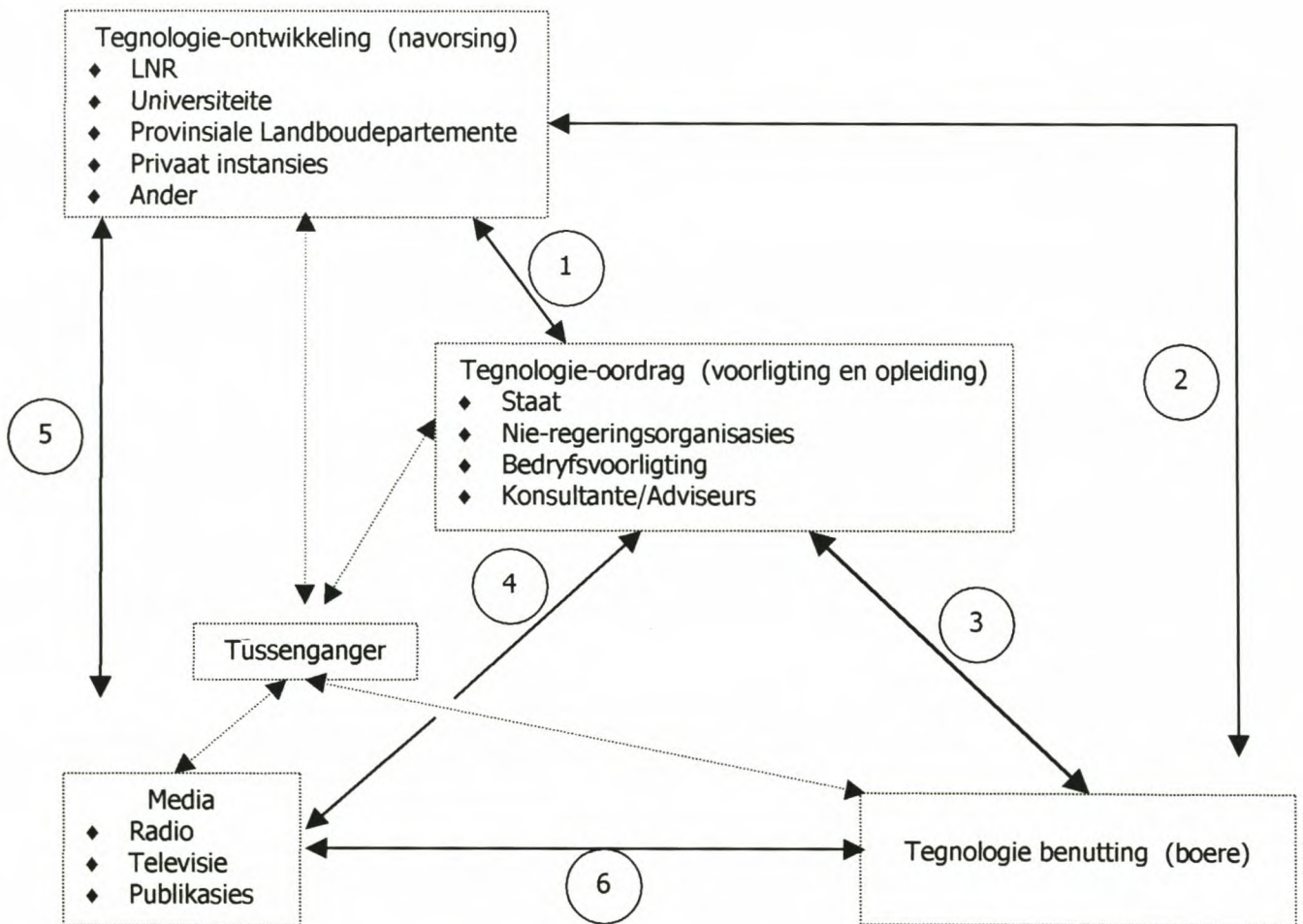

X' dui op die keuse wat A maak ten opsigte van die boodskap wat oorgedra moet word aan B. X'' is die boodskap aan B, na vertolking deur C ten einde aan te pas by die behoeftes van B. Die plasing van C tussen A en B dui op die belang van die OSK praktisyn in dié metodologie. Indien A vertolk sou word as ontwikkelaar van inligting en B die gehoor, beskryf C die rol van en funksies van die tussenganger in die vloei van inligting.

Die beginsels van dié model kan van toepassing gemaak word op die algemene vloei van landbou-inligting soos aangetoon in Figuur 6.3.

Figuur 6.3 'n Voorstelling van die algemene vloei van landbou-inligting

Sleutel: vloei van landbou-inligting
 skakelrol van tussenganger

Die volgende afleidings blyk uit Figuur 6.3. Navorsing deur die LNR, Universiteite, provinsiale landboudepartemente, privaat instansies en andere lei tot ontwikkeling van inligting wat uiteindelik neerslag kan vind op die boer se plaas. In die praktyk bestaan daar gewoonlik 'n wisselwerking tussen navorsing en voorligting ①. Direkte wederkerige skakeling tussen navorsing en boere word ook in die praktyk aangetref, maar dit geskied gewoonlik tussen kommersiële boere en navorsers ②. In die geval van kleinboere is dié skakeling gebrekkig of dit kan totaal ontbreek. 'n Holistiese inligtingsbenadering impliseer egter dat die navorser, voorligter, boer en ondersteuningsmedia vennote is wat gesamentlik poog om die boer se behoeftes te bevredig.

Voorligting staan sentraal tussen navorsing en die boeregemeenskap en verkry inligting van navorsing vir aanwending in die voorligtingsboodskap. Voorligters beskik oor die vermoë om navorsingsinligting sinvol vir boere te interpreteer en oor te dra. 'n Knelpunt mag egter ontstaan waar die verhouding voorligter : aantal boere wat bedien moet word, onrealisties groot is, of in die afwesigheid van voorligters, of waar die voorligter nie ten volle op hoogte is met die spesifieke behoeftes van sy kliënte nie (kyk par. 5.4.4.2). Benewens staatsvoorligters kan beamptes van nie-regeringsorganisasies, bedryfsorganisasies en konsultante/adviseurs ook dié voorligtingsrol vervul. Aangesien die voorligter in direkte kontak is met boere, hou dit wederkerige wisselwerking in ③.

Inligtingvoorsiening deur middel van opleiding aan boere kan ook direk tussen dié twee rolspelers geskied ③. Die behoefte aan opleiding kan egter ook deur voorligting namens die boere geïnisieer word, in welke geval enige afname in voorligtergetalle of die algehele afwesigheid van 'n plaaslike voorligter aanleidend kan wees dat boere op grondvlak dié belangrike inligtingskanaal ontbeer, veral ten koste van kleinboere.

Sover dit die media betref, met spesifieke verwysing na die direktoraat Kommunikasie, bied dit ondersteuning en versterking aan kommunikasie-aksies van voorligting ④. Knelpunte in hierdie verband mag velerlei wees, waaronder gebrekkige of geen kontak tussen voor- en inligting (kyk par. 5.4.3); voorligters wat op hoogte is met hul kliënte se inligtingsbehoefte maar die waarde van kommunikasiesteun geringskat; gebrekkige kontak tussen voorligters en boere

waardeur inligtingsbehoefte van laasgenoemde nie bekend is nie; en afnemende getalle voorligters.

Navorsingsinligting wat tot beskikking van die media gestel, of op media-aanvraag voorsien word, ⑤ word deur middel van beskikbare massakommunikasiekanale versprei. In die geval van die direktoraat Kommunikasie word navorsingsinligting dikwels direk op gehore gerig ⑥ sonder die tussenkoms van voorligters vir reeds gemelde redes. Aangesien die direktoraat self nie oor grondvlakkontak en gevolglik inligting van teikengehore se behoeftes beskik nie, mag die verspreiding van navorsingsinligting in 'n verstaanbare idioom en volgens behoefte van die gehoor gevolglik problematies wees. In enkele gevalle mag boere wel terugvoering aan die media van die direktoraat bied.

Die slotsom waartoe uit die inligtingsverloop in Figuur 6.3 geraak kan word, is dat die knelpunte uiteindelik ten koste van die tegnologie benut, veral die kleinboer, geskied. Die tussenganger mag egter 'n sinvolle antwoord bied ten opsigte van die oorbrugging van die knelpunte. Die tussenganger tree nie plaasvervangend vir die voorligter op nie, maar juis ter ondersteuning van die kommunikasie verantwoordelikhede van die voorligter. Die brug wat die tussenganger kan vorm tussen grondvlakgehoore, voorligting en opleiding, navorsing en die media (onder andere die direktoraat Kommunikasie), is voor die hand liggend: kennis van die kleinboersituasie en -behoefte is nodig ten einde inligtingvloei doeltreffend te rig; die voorligter se boodskap word verryk deur die aanwending van grondvlak-toeganklike kommunikasiekanale; skakeling met opleiding verseker aanwending van gepaste groepmedia; navorsingsinligting word verwerk in ooreenstemming met die behoefte van kleinboere in samewerking met voorligting; kennis van die omstandighede van kleinboere kom tot beskikking van 'n inligtingsorganisasie soos die direktoraat Kommunikasie wat doeltreffender en behoeftegerigte dienslewering aan teikengehore kan bied. By wyse van kommunikasiesteun vanaf grondvlak vind die deelnemende beginsel wat in hierdie studie voorgehou is, dus beslag en kan 'n wedersydse skakeling tussen alle belanghebbendes gestalte aanneem.

Ten einde aan dié ideaal te voldoen en die direktoraat Kommunikasie in staat te stel om die deelnemende beginsel te implementeer, word die uitbreiding van die direktoraat tot 'n volwaardige OSK eenheid voorgehou. Dit behels die aanstelling van tussengangers met

verantwoordelikheid aan die subdirektoraat inligting (kyk Figuur 5.2 op p. 114). Dit is duidelik dat die tussenganger oor spesiale vaardighede sal beskik en dat nie almal in die wieg gelê is vir dié taak nie. Benewens 'n landbou-kwalifikasie en media-ondervinding, sal besondere menseverhoudings bydra tot die sukses van doelgerigte en behoeftegerigte ondersteuning van inligtingvloei.

Wat die institusionele plasing van 'n OSK eenheid betref, is die voordeel van 'n plasing daarvan op nasionale departementsvlak (NDL) reeds aangetoon (kyk par. 6.4). Wat die plasing van die tussenganger betref, sou dit aangewese wees om die persoon op provinsiale vlak te stasioneer ten einde voortdurende kontak met landelike gemeenskappe te bewerkstellig in noue samewerking met die betrokke provinsiale Landboudepartemente en ander voorligtingsdienste en met die nodige ondersteuning van die betrokke navorsingsdienste. 'n Sleutelfaktor in die sukses van die voorgestelde OSK strategie is die verkryging van effektiewe funksionele gesagsbevoegdheid (Du Toit en Kroon, 1996:211) van die bestuur van die NDL ten einde tussengangers in staat te stel om hul taak te volvoer binne die formele lyngesagstrukture van die onderskeie provinsiale departemente van Landbou.

Daar word in hierdie studie van die veronderstelling uitgegaan dat 'n OSK eenheid op nasionale departementele vlak sal setel omrede van bestaande infrastruktuur. Die moontlikheid van die plasing van 'n eenheid op provinsiale vlak word nie uitgesluit nie, maar die nuwe infrastruktuur wat opgebou moet word en opgeleide mannekrag benodig vir die doeltreffende implementering daarvan, mag die wenslikheid van so 'n moontlikheid bevraagteken.

Die tussenganger se grondvlakfunksie kan verder versterk word deur die aktiewe samewerking met ander rolspelers met opdrag kleinboerbediening. Bestaande instellings soos Lanok en nie-regeringsorganisasies wat sedert die ondersoekfase van hierdie studie op die voorgrond getree het (enkele waarvan die Land Development Unit (LDU); Centre for Integrated Rural Development (CIRD); Goedgeacht Agricultural Resource Centre (GARC); N2 Southern Cape Rural Development Forum) se samewerking kan met vrug ondersoek word.

Plaaslike owerhede, by name die Distriksrade het ten doel om te fokus op die basiese behoeftes van gemeenskappe, ekonomiese en sosiale ontwikkeling te bevorder en tegelyk ondersteuning

te verleen aan Nasionale en Provinsiale ontwikkelingsprogramme (Wynland GOR, 1999). Navorsing vir die Katz Kommissie het ook bevind dat die meerderheid Distriksrade in Suid-Afrika oor die nodige kapasiteit beskik om ontwikkelingspogings van verskeie regeringsinstellings, die privaatsektor, nie-regeringsorganisasies en skenkerorganisasies te koördineer (Franzen, ongedateerd). In dié verband wys Vink en Tregurtha (ongedateerd : 23) daarop dat Distriksrade aktiewe deelnemers behoort te word in die implementering van landelike ontwikkelingsprogramme en -projekte, verkieslik as agente van dié primêre strukture wat nie in staat is tot deelname in eie reg nie. Die afleiding volg dus dat die plasing van tussengangers by Distriksrade nie vergesog is nie.

Skakeling tot op grondvlak is versoenbaar met die ideaal van President Thabo Mbeki (1999):

"No progress can be made towards dignity for our people unless we ensure the development of our rural areas. The Government is going to implement a rural development programme for the integrated development of these areas, bringing together all departments and spheres of government".

Toepassing van die OSK metodologie bied die geleentheid om die direktoraat Kommunikasie van die NDL uit te brei na 'n volwaardige OSK eenheid wat behoeftegerigte dienslewering in landbou-ontwikkeling tot gevolg kan hê.

6.5 Deurslaggewende faktore vir die bevordering van 'n suksesvolle OSK strategie

Ondervinding opgedoen met die implementering van OSK in verskeie landbougebiede van die Filippyne, toon dat die volgende faktore bydra tot die sukses van die program (Stuart, 1994:217-220). Uit die bevindings van die studie, kan enkele stawende verwysings aangehaal word.

1. Voldoende sosiale voorbereiding en voortdurende interaksie.

Deelnemers aan 'n projek moet van meet af ingelig wees hoedanig hul idees, probleme, behoeftes, vooroordele en aspirasies in beplanning neerslag sal vind. Dit is totaal onvanpas om persone in 'n gemeenskap eenmalig te betrek en te ondervra om nooit weer terug te keer nie. Vandaar moontlik die negatiewe houding wat deur kleinboere in hierdie ondersoek openbaar is (kyk par. 4.5.4).

2. 'n Aktiewe en toegewyde voorligter verleen geloofwaardigheid.

Die deelname van die voorligter in alle aktiwiteite dra by tot die volhoubaarheid van die projek. Verbintenis tot en toegewydheid aan 'n projek word saamgevat in die volgende gesegde: *"Go to the people, live amongst the people, learn from the people, plan with the people, work with the people"* (Stuart, 1994:219). Die waarde van hul voorligter is onomwonde deur kleinboere gemeld (kyk par. 5.4.4.2).

3. Organisatoriese ontwikkeling.

'n Organisatoriese struktuur binne 'n gemeenskap dra by tot vinniger besluitneming en probleemoplossing. Uit die bevinding van die ondersoek blyk dit egter 'n knelpunt binne kleinboergeledere te wees wat bydra tot die kommunikasiegaping tussen die boere en die NDL (kyk par. 4.4.1).

4. Skakeling met regerings- en nie-regeringsorganisasies ter ondersteuning van 'n projek.

Die OSK benadering bied die geleentheid vir die deel van inligting en hulpmiddels binne die poel van ontwikkelingsorganisasies. Lanok dien ter voorbeeld van 'n Staatsinstelling se waarde vir kleinboere (kyk par. 5.4.4.4).

5. Projekverantwoordelikheid berus op landelike persone.

OSK inisiatiewe kan slegs deur landelike mense self voortgesit en uitgebou word wanneer hulle oortuig is van die belofte wat dit inhou. Wanneer die persone oortuig is dat hulle 'n belangrike bydrae tot 'n projek lewer, geskied motivering vanself. Betrokkenheid van die landelike mens is dus die sleutel tot sukses van 'n OSK program, en is een van die primêre gebreke in die huidige departementele inligtingsbestel soos uitgewys is ten opsigte van etlike gevalle in hierdie studie.

6. Samewerking en agting tussen die onderskeie rolspelers.

Samewerking en agting lê die grondslag vir doeltreffende kommunikasie. Die sorg vir en deel met mekaar wat daaruit voortspruit gee aanleiding tot gesamentlike besluitneming en spanwerk, wat soos hierbo aangetoon, op departementele vlak ontbreek.

7. Oop kommunikasielyne

Dit hou die belofte van volhoubaarheid in en geld nie slegs projekaktiwiteite nie maar ook ander aktiwiteite soos geïdentifiseer deur die gemeenskap self. Dit impliseer dat kommunikasie nie slegs na, maar ook vanaf kleinboere sal geskied. Sover dit die NDL betref, kon laasgenoemde nie in hierdie studie bevestig word nie.

Dié faktore kan beskou word as rigtingwysers vir sukses vir die bereiking van ontwikkelingsdoelwitte indien OSK 'n integrale deel van die landelike ontwikkelingsaksie uitmaak.

6.6 Implikasies vir NDL

Teen die agtergrond van 'n kommersiële boerderysektor wat oor die algemeen blyk positief aan te pas by 'n vryer ekonomie en grootskaalse deregulering in die landbousektor, is die posisie van die 1,3 miljoen huishoudings in die Suid-Afrikaanse kleinboersektor in soverre dit 'n inkomste uit die landbou betref, twyfelagtig (Country Report: OECD, 1999:20). Bykans 18 persent van alle huishoudings in landelike gebiede van Suid-Afrika het in 1997 minder as R50 kontant per jaar op lappies grond van een hektaar of minder gegenereer (Statistics South Africa, 1999). Die uitdaging vir die Regering is gevolglik om toegang tot hulpbronne in landelike gebiede uit te brei en om toe te sien dat produktiwiteit van die landboubedryf toeneem. Dit is dan ook Regeringsbeleid om diversiteit van boerdery-omvang en boerdery ondernemings te ondersteun. In die verband wys die Minister van Landbou, Me Thoko Didiza (1999), op die Regering se siening om opkomende boere na die kommersiële sektor op te trek. Die opkomende sektor se grootste probleem is egter 'n gebrek aan inligting, marktoegang en infrastruktuur in die landelike gebiede wat volgens die Minister oorsaaklik was dat 'n aantal mense wat die landbou die eerste keer betree het, gefaal het.

Hiervolgens beoordeel, blyk dit dat 'n doeltreffende kommunikasie-strategie wat voldoen aan boere se behoeftes een van die meganismes is wat kan inpas by die Regering se doelwit om opkomende landbouers te ondersteun. 'n Doeltreffende strategie stel die deelname van alle belanghebbendes in die OSK proses voorop. Die doel met kennisdeel is die bemagtiging van landelike persone ten einde toenemend beheer oor hul omgewing uit te oefen asook oor alle ander faktore wat beperkend op hul lewenskwaliteit mag inwerk. Dit kan beskou word as 'n

eerste poging tot selfhelp en die aanvaarding van verantwoordelikhede op die ontwikkelingspad. Sekere knelpunte staan egter onderweg wat die spontane deel van kennis tussen belanghebbendes kan belemmer waaronder onkunde, verskillende vlakke van opleiding en taalgebruik. Hierdie basiese beginsel van deelname verdien gevolglik dringende aandag in die NDL se gebrekkige kommunikasiestrategie indien aan die vereistes van die Witskrif (1995) voldoen moet word (kyk par. 1.2).

Die deelnemende benadering konsentreer op die landelike gemeenskap as fokus van ontwikkeling wat dus 'n kennis van die mens en sy leefwêreld impliseer. Benewens die menslike aspekte, is inligting van die ligging, klimaat en grond soos dit potensiële produktiwiteit en verskillende gebruike mag bepaal en in Hoofstukke drie en vier toegelig is, noodsaaklik in die daarstel van 'n doeltreffende kommunikasiestrategie. Sodanige beginsel behoort dus in 'n kommunikasiestrategie van die NDL onderskryf te word.

Die rol van kommunikasie in die deelnemende benadering is gerig op die benutting van die tradisionele, interpersoonlike en massamedia kommunikasiekanale. Die NDL benut hoofsaaklik die massamedia kanale ter bespoediging van die ontwikkelingsproses. Die relatiewe sukses wat daarmee behaal word soos blyk uit Hoofstuk vyf, dui daarop dat die huidige strategie nie tot die gewenste benutting van die kommunikasiekanale lei nie en gevolglik gepaste aandag verdien.

By gebrek aan doeltreffende deelname van alle belanghebbendes, geskied sinvolle behoeftebepaling nie na wense wat moontlik teruggevoer kan word na onvoldoende grondvlakkontak soos hierdie studie bevestig. Die daarstel van 'n volwaardige OSK eenheid binne die departement mag hierop 'n antwoord bied. Uit aard van sy nasionale opdrag is dit sinvol dat die NDL oor sy eie OSK eenheid beskik met inligtingsdienslewering volgens behoefte van grondvlak. Die eenheid kan egter net so doeltreffend fungeer as die personeel komponent waaroor dit beskik. Van kernbelang is veral die rol wat die tussenganger in die OSK eenheid vervul. Terwyl die persoon die brug vorm tussen die eenheid, grondvlakgemeenskappe en navorsing/voorligting en in die lig van die afnemende voorligtergetalle soos in hierdie studie aangetoon, behoort die NDL toe te sien dat 'n OSK eenheid nie mank gaan aan 'n tekort van dié "kundiges" nie.

'n Verdere personeelimplikasie hou verband met toepaslike opleiding. Benewens kennis van die media en kommunikasie-tegnieke, benodig OSK personeel opleiding in onder meer organisasie- en bestuursvaardighede, kennis van die omstandighede en behoeftes van landelike gemeenskappe en skakelingsvaardighede ten einde die inligting te bekom. Die OSK eenheid behoort egter ook in staat te wees om grondvlakpersoneel soos voorligters, op te lei in kommunikasievaardighede en – tegnieke, insluitende die hantering en benutting van kommunikasietoerusting. Ondervoorsiening van OSK personeel mag daartoe lei dat die departement se inligtingsaksies ondoeltreffend geskied.

Skakeling tussen die OSK eenheid en grondvlakgemeenskappe en –personeel word bevestig in die gemelde suksesfaktore in 6.4. Dit kan egter slegs sinvol geskied met 'n voldoende en geskikte personeelkomponent wat op die verantwoordelikheid van die NDL dui.

Die finansiële implikasies wat die moontlike implementering van 'n OSK eenheid vir die NDL kan meebring, verdien toeligting. Die grootste bykomende uitgawe wat 'n volwaardige OSK eenheid tot die huidige bestel sal toevoeg, is die daarstel van tussengangerposte in die onderskeie Provinsies. By gebrek aan inligting rakende die finansiële implikasies van so 'n stap, kan die uitgawes van die inligtingskantoor van die NDL in die Provinsie Wes-Kaap as maatstaf voorgehou word waar die kommunikasiebeampte reeds sekere verantwoordelikhede van 'n tussenganger vervul.

Vestigingskoste:	R
<i>Kommunikasietoerusting</i>	
Digitale bandopnemer	6 000.00
Rekenaar & drukker	15 000.00
Digitale kamera	10 000.00
Skyfieprojektor	10 000.00
Skandeerder	5 000.00
<i>Kantoortoerusting</i>	<u>50 000.00</u>
	96 000.00
Bedryfsuitgawes per jaar*	120 000.00
(vervoer, kassette, skyfie-vermeerdering, vertaalwerk, telefoon, faks)	

* salaris uitgesluit

Indien dié syfers as maatstaf dien, kan 'n eenmalige totale vestigingskoste van 'n kantoor vir 'n tussenganger in elk van die ander Provinsies sowat R800 000 bedra, met 'n jaarlikse bedryfsrekening van nagenoeg R1,1 miljoen vir die nege Provinsies (salarisse uitgesluit).

Saamgevoeg vir al nege provinsies beteken 'n eenmalige vestigingskoste en bedryfsrekening vir een jaar 'n totaal van ongeveer R2 miljoen. Met die gemelde 1,3 miljoen huishoudings in die Suid-Afrikaanse kleinboersektor in gedagte, impliseer dit 'n verwagte uitgawe vir die NDL van minder as R2 per boer wat onbenullig is indien dit in verband gebring word met die uitdagings wat inligtingsbediening volgens die Witskrif (1995:19-20), vir die NDL inhou (kyk par. 5.3).

6.7 Opsomming

Die verkryging van kapitaal en grond is as die primêre struikelblokke tot die ontwikkeling van bestaande "kleinboer" landelike gebiede in hierdie studie aangetoon. Indien dit besef word en die nodige aandag van owerheidsweë geniet wat kan lei tot 'n bevredigende oplossing van die probleem, kan inligtingvoorsiening as 'n volgende struikelblok benader word. In die lig van bepaalde leemtes in die huidige departementele kommunikasiebestel, waaronder veral die deelname van kleinboergemeenskappe aan die inligtingsproses, hou die OSK metodologie potensiaal in wat oorweging vir implementering verdien.

OSK is ontwikkel om steun te verleen aan ontwikkelingsprogramme gerig op die verhoging van lewenskwaliteit. Dit is interaktief en deelnemend van aard.

Alle landelike ontwikkelingsprojekte benodig nie noodwendig 'n multikanaal kommunikasiestrategie nie. OSK maak gebruik van verskillende leweringsmetodes waarvan die volgende reeds deur die NDL se direktoraat Kommunikasie met wisselende welslae aangewend word: die radio, prenteblaaie en groepmedia. Benewens inligtingvoorsiening aan teikengehore het die media die ondersteuning van die voorligter tydens interpersoonlike kommunikasie met sy kliënte ten doel.

OSK is veranker binne 'n organisasie waarvan twee alternatiewe voorgehou is, naamlik 'n gesentraliseerde en 'n gedesentraliseerde eenheid. Ten einde deelname tot op grondvlak te

verseker, maak die OSK metodologie voorsiening vir 'n kundige bekend as 'n tussenganger, wat 'n brug vorm tussen die eenheid (gesentraliseer of gedesentraliseer) en grondvlakgehoere. Die kundige tree ondersteunend tot die voorligter op en moet toesien dat wedersydse deelname en kommunikasie tussen belanghebbendes volgehou word. Die toepassing van die OSK metodologie bied dus 'n potensiële antwoord op die probleem van 'n gebrek aan 'n kommunikasie strategie wat in hierdie studie na vore gekom het. Die uitbreiding van die huidige direktoraat Kommunikasie tot 'n volwaardige OSK eenheid kan doeltreffender en behoeftegerigte inligtingvoorsiening in die hand werk. Gemeet aan die potensiële voordele wat dit vir kleinboere kan meebring, hou dit 'n geringe finansiële implikasie vir die NDL in.

HOOFSTUK 7

OORSIG EN GEVOLGTREKKINGS

7.1 Oorsig

In enige sosiale stelsel neem die kommunikasie van inligting 'n sentrale posisie in. Dit oefen 'n invloed uit op elke aspek van ontwikkeling. Ontwikkeling daarsonder is uitgesluit.

Die eerste pogings tot die benutting van kommunikasie in landelike ontwikkeling het die aktiwiteit beskou as 'n eenrigting proses waardeur inligting vanaf 'n bron na 'n passiewe gehoor gekanaliseer word, sonder raadpleging of behoeftebepaling by laasgenoemde. Dit bied dan ook die vertrekpunt vir die eerste studiedoelwit naamlik die daarstel van 'n teoretiese onderbou tot die ontwerp van 'n sinvolle oorhoofse kommunikasiestrategie in landelike ontwikkeling (kyk par. 1.3.1).

Die begrip ontwikkeling is in die jare vyftig in verband gebring met modernisering. Die moderne Westerse lande is as die ideaal voorgehou waarna onderontwikkelde lande moes streef met die massamedia as hulpmiddel om die moderne benadering oor te dra. Die inheemse kommunikasiestelsel is tegelyk afgemaak as behorende tot 'n tradisionele lewenswyse en kultuur wat onverenigbaar is met die ontwikkelingsproses.

Een van die struikelblokke op die ontwikkelingspad in ontwikkelende lande is gesien as die onkunde, weens isolasie, van die voordele wat industrialisasie en voortspruitende ontwikkeling vir Westerse lande meegebring het. Een van die voor die hand liggende wyses waarop die onkunde uitgewis kon word, was die aanwending van die massamedia. Kommunikasie-media is gevolglik direk in verband met ontwikkeling gebring. Die geloof het posgevat dat met die hulp van die massamedia Derde Wêreldlande in dekades sou vermag wat vir Westerse lande eeue geneem het.

In die jare sewentig is besef dat die moderniseringsbenadering nie aan die gestelde verwagtings voldoen het nie en het dit tot 'n val gekom. Nietemin het dit gewys op die

komplekse aard van die ontwikkelingsproses en het dit erkenning verleen aan die belangrike bydrae van kommunikasie daarin. Dit is vervang deur 'n "nuwe" benadering waarin ontwikkeling beskryf is as 'n deelnemende proses van sosiale verandering. Saam daarmee het die bydrae van kommunikasie in die proses verander van 'n oorvereenvoudigde eenrigting model wat slegs 'n indirekte en bydraende rol vervul het, na 'n tweerigting model wat voorsiening maak vir die deelname van ontwikkelende gemeenskappe in die bepaling van ontwikkelingsprioriteite, beplanning en die uitvoering van ontwikkelingsaktiwiteite. Die deelnemende kommunikasiebeginsel kan dus teruggevoer word na die historiese verloop van benaderings. Dit het die aandag gevestig op die funksionele verwantskap tussen die onderdele van enige ontwikkelingsprogram. Dit is besef dat die onderdele met mekaar verband hou in die totale samehang van landelike ontwikkeling. Die deelnemende benadering fokus op 'n holistiese siening waarby die kulturele en menslike ontwikkelingsaspekte hand aan hand met die tegnologies-ekonomiese gaan. Die rol van kommunikasie in die deelnemende benadering is hoofsaaklik gefokus op die kreatiewe benutting van onder meer die interpersoonlike en tradisionele kommunikasiëkanale binne elke gemeenskap. Dit beteken dat 'n kommunikasiemodel wat suksesvol in 'n bepaalde gemeenskap is, nie lukraak op 'n ander gemeenskap van toepassing gemaak kan word nie. Die invloed van vroeëre benaderings tot die ontwerp van 'n toepaslike kommunikasiestrategie in landelike ontwikkeling kon dus aangetoon word.

'n Volgende doelwit van hierdie studie is bereik deur die verskeie faktore wat 'n invloed kan uitoefen op 'n mens se gedragspatroon, en dus ook sy inligtingsbenutting en -behoefte, aan te toon (kyk par. 1.3.2). Ten aanvang is 'n beskrywing gegee van enkele agro-ekologiese faktore wat 'n invloed kan uitoefen op die mens in boerderybeoefening. Vier Landelike Gebiede in die Wes-Kaap Provinsie is vir die doel ondersoek, soos aangetoon in Hoofstuk drie. Dit blyk dat die Kerk 'n belangrike rol vervul het in die ontstaan van boerderystelsels in Landelike Gebiede. Sekere agro-ekologiese verskille kom in die verskillende gebiede voor. Die grondgeaardheid wissel van swak tot geskik vir langtermyngewasse. Tradisioneel is groenteverbouing meestal aan die orde van die dag. Die klimaat kan oor die algemeen as Mediterreens beskou word. Dit verskil dus nie van naasliggende plase aan Landelike Gebiede nie waar boerdery beoefening op kommersiële skaal plaasvind. Die grootste knelpunte vir kleinboere lê veeleer in die swak infrastruktuur. Benewens 'n gebrek aan 'n ordelike bemarkingstruktuur vir produkafset, dra die

swak tot power toestand van toegangspaaie in enkele gevalle by tot die ontwikkelingsprobleem. Beperkte toegang tot grond en ontwikkelingskapitaal is 'n algemene probleem en die beskikbaarheid van voldoende besproeiingswater val ook dikwels op. In totaal of afsonderlik kan die faktore 'n invloed uitoefen op kleinboerboerdery. Sover dit inligtingbediening raak, kom die gebiedspesifieke behoefte daarvan na vore.

Die mens is nie slegs van die dinge rondom hom bewus nie maar ook van homself as gewaarwordende persoon teenoor alle ander dinge en persone. Die boer neem nie slegs 'n besluit binne die raamwerk van tegniese kennis nie, maar binne verband van sy totale verwysingsraamwerk wat kultuur, knelpunte, behoeftes en houdings mag insluit. Met inligting bekom uit resente studies is 'n profiel saamgestel van gevestigde klein- en bestaansboere binne enkele Landelike Gebiede van die Provinsie Wes-Kaap. Persoonlike, sosio-ekonomiese en sosio-psigologiese kenmerke is onderskei. Alhoewel algemene tendense deurgaans gemeld word, mag onderlinge verskille tussen kleinboergemeenskappe nie uit die oog verloor word nie.

Wat persoonlike eienskappe betref, is gelet op 'n persoon se geslag, ouderdom, taal, opleidingsvlak en kerkverband. In inligtingsverband is dit veral belangrik om te let op 'n persoon se vlak van opleiding en moedertaal. Die vlak van skoling bepaal 'n persoon se geletterdheid en inligting moet daarvolgens beskikbaar gestel word. Die omgekeerde beginsel geld nie wat dui op die probleem van veralgemening van inligting vir alle gehore. Dit beklemtoon egter die waarde van omgewing- en gemeenskapspesifieke inligting teenoor die van nasionale aard.

Die noodsaak van inligtingvoorsiening in die taal van die gemeenskap staan bo alle twyfel, veral waar 'n lae vlak van opleiding ter sprake kom. Enige ander taalgebruik mag tot frustrasie of 'n negatiwiteit teenoor die inligtingsbron aanleiding gee.

Ten opsigte van sosio-ekonomiese faktore is die profiel aangevul met die volgende: leierskap en organisatoriese deelname, boerdery-omvang, arbeid, inkomste en armoede. Wat eersgenoemde betref, hou 'n organisatoriese struktuur soos 'n boere-vereniging potensiele waarde in vir inligtingvoorsiening aangesien dit as mondstuk namens die lede kan optree en beding. Dieselfde geld leierfigure in 'n gemeenskap. Gesien die betrokkenheid van voorligters

in inligtingvoorsiening en gepaardgaande afname aan personeel (kyk Tabel 1.1) kan leierfigure toenemend 'n belangrike rol in die verband vervul as skakel tussen 'n gemeenskap en inligtingsbronne.

Ten opsigte van kleinboere se inkomste val die klein persentasie daarvan wat in boerdery teruggeploeg word, op. Dit moet egter beoordeel word teen die feit dat die boer nie oor grondeienaarskap beskik nie, huur of kommunaal boer en nie noodwendig verseker is dat hy sy uitgawes kan verhaal nie. Dit, tesaam met die oorwegend baie klein skaal van boerderybeoefening, is aanduidend van die tipe inligting wat kleinboere mag verlang en die finansiële implikasies daaraan verbonde.

Sosio-psigologiese faktore wat die profiel van die kleinboer voltooi, sluit in bestuursvermoë, kennis, aspirasies, houdings en basiese behoeftes. Soos in die geval met opleidingsvlak, mag verworwe landboukennis 'n invloed uitoefen op die vlak waarop 'n kleinboer inligting verlang. Die afwesigheid van die nodige positiewe gesindheid en aspirasies om landboukundig te ontwikkel, kan egter 'n dowe oor vir inligting beteken. Dit kan waarskynlik teruggevoer word na die basiese behoeftes van finansiering en grondbesit wat nie bevredig word nie. Alvorens dit geskied, mag inligtingvoorsiening aan die kleinboer 'n luukse wees waarvoor nie 'n daadwerklike behoefte bestaan nie. Die direktoraat Kommunikasie kan ditself nie van die knelpunt distansieër nie maar bewus wees dat sy aksies groter waarde sal inhou indien die behoeftes die nodige aandag sal geniet tot bevrediging van die betrokkenes.

Die derde doelwit (kyk par. 1.3.3) poog om die NDL se kommunikasiekanale gerig op ontwikkelingslandbou aan die deelnemende beginsel te ondersoek en kleinboere se inligtingsomgewing en -belewenis te bepaal.

Sedert die totstandkoming in 1910 van die afdeling Landbou-inligting was dit sy kerntaak om inligting aan 'n boeregemeenskap oor te dra ter bevordering van landbou-ontwikkeling en die welsyn van landbouprodusente. In die proses het dit grootliks ondersteuning aan landbouvoorligting gebied.

Die suksesvolle ontwikkeling van kommersiële landbou in Suid-Afrika kan sekerlik sonder teenspraak toegeskryf word aan institusionele ondersteuning by wyse van 'n bewarings- en prysbeleid, krediet en landbou-insette, gepaard met toepaslike tegnologie soos deur navorsing ontwikkel en deur voorligting aan boere oorgedra is. Dit mag egter ook beweer word dat onvoldoende institusionele ondersteuning in minder ontwikkelde gebiede oor die algemeen gefaai het om die nodige insentiewe aan kleinboere te bied. 'n Moontlike rede hiervoor is 'n gebrek aan gepaste kennis van die situasie op grondvlak wat 'n voorvereiste is vir doeltreffende beplanning en ontwikkeling.

Histories was publikasies en die radio die twee kommunikasiëkanale wat die departement aangewend het in die bediening van die kommersiële landbou. Huidig stel die NDL se direktoraat Kommunikasie inligting beskikbaar aan boere deur middel van die radio, televisie en publikasies. Die aanwending daarvan moet egter gesien word teen 'n gebrekkige kommunikasie-strategie wat nie die behoeftes van die ontwikkelende landbou ondervang nie.

Die inhoud van die radio- en televisieprogramme en publikasies word nasionaal saamgestel en versprei. Die inligting is nie gebieds-spesifiek nie maar meestal algemeen van aard. Met 'n oënskynlike afnemende tendens van departementele voorligtersgetalle in sekere provinsies (kyk Tabel 1.1) en skakelstrukture tussen voorligting en kommunikasie wat ontbreek, rus die onus al meer op die direktoraat Kommunikasie om belangrike besluite rakende die inhoud van programme en publikasies en die aanwending daarvan deur die beskikbare kanale te neem. Die personeel is dikwels self nie landbougeskool of ontwikkelingsgeoriënteerd nie. Die ideaal wat met 'n deelnemende benadering voor oë gehou word, kom waarskynlik dus nie tot sy reg nie.

Die klaarblyklike tendens van kleiner getalle voorligters in sekere provinsies plaas tegelyk 'n groter verantwoordelikheid op die direktoraat Kommunikasie om in die vraag na landbou-inligting te voorsien. Die vraag is egter hoe die direktoraat te werk moet gaan om inligting behoeftegerig te voorsien met grondvlakdeelname in besluitneming en aksieprogramme. Dit kan moontlik ondervang word in die voorgestelde strategie vir toekomstige inligtingsbediening (Hoofstuk ses).

Wat die inligtingsomgewing en -belewenis van kleinboere betref, bevestig woordelike aanhalings soos verkry met 'n fokusgroepdata-insamelingstegniek, dat kleinboere 'n behoefte aan landbou-inligting ondergeskik stel aan die primêre behoeftes van finansiering en grondbesit. Die afleiding kan volg dat geen kommunikasiestrategie sinvol sal wees alvorens dié primêre behoeftes bevredig word nie en plaas dus die onus op die owerheid om hieraan gestalte te gee.

Wat die benutting van verskillende kommunikasiëkanale betref, blyk dit dat medeboere 'n belangrike bron van inligting is. Dit kan grootliks teruggevoer word na die verlede toe toegang tot inligting baie beperk was en kleinboere op mekaar aangewese was vir inligtingruil. Die inligting het boere oor geslagte heen in staat gestel om landboukundig te oorleef en kan nie summier gekritiseer of verwerp word nie. Die radio en infopaks leen dit veral daartoe om tradisionele kennis in aanbiedings in te sluit.

Die waarde van die voorligter in inligtingvoorsiening word onteenseglik beklemtoon. Dit is die persoon wat grondvlakkontak met kleinboere het en op die voorpunt van inligtingvoorsiening staan. Die tendens dat departementele voorligtergetalle in sekere provinsies oënskynlik afneem, is gevolglik onrusbarend maar plaas 'n groter verantwoordelikheid op die omvang van dienslewering deur die direktoraat Kommunikasie van die NDL. Die Provinsiale departement van Landbou as instelling geniet nie algemene erkenning as inligtingsbron nie. Afhanklikheid van die instelling word deur respondente erken, maar negatiewe sentimente val ook op. Onkunde oor die departement en sy werksaamhede mag die kritiese opmerkings verklaar. Dit mag die departement baat om hiervan kennis te neem.

Lanok is die enigste nie-regeringsorganisasie wat in die besprekings gemeld word. Die afleiding kan volg dat die Organisasie grootliks in sy doel slaag om die kleinboer by die hand te neem en aanvullend of plaasvervangend in geval van die afwesigheid van 'n voorligter, op te tree. Toenemende samewerking tussen voorligting, nie-regeringsorganisasies en 'n Staatsinstelling soos Lanok op vele terreine waaronder ook inligtingoordrag, mag dien tot voordeel van al die rolspelers.

Kursusse is waarskynlik 'n relatief nuwe begrip vir kleinboere en is terugvoering oor die kanaal waardeur inligting bewerkstellig kan word, vaag. Die afstand wat dikwels ter sprake is, die tyd weg van hulle grond en finansiële oorwegings vir die bywoning van 'n kursus, mag belangrike faktore wees wat negatief inwerk op 'n kleinboer se siening van die waarde daarvan.

As massakommunikasiekanaal word die radio as baie waardevol ervaar. Dit moet beoordeel word teen die agtergrond dat die programme nie spesifiek op die kleinboer gerig is nie. Indien dit egter verwesentlik kan word, mag dit alleenlik bydra tot groter waarde vir en waardering van die kleinboere vir die inligtingsbron, veral gesien die algemene toegang tot die medium en moedertaalaanbieding daarvan.

In kontras met die radio, hou televisieprogramme relatief minder waarde vir kleinboere in. Die inhoud van programme is volgens die respondente in die ondersoek oorwegend op die kommersiële boere gerig. Die kleiner toeganklikheid tot die medium en swak of geen televisieseine in enkele gebiede mag bydraende faktore wees. Die beskikbaarheid van video's oor tersaaklike onderwerpe hou klaarblyklik groter waarde in.

Gedrukte media, in kleinboere se moedertaal, voorsien in 'n baie groot inligtingsbehoefte. Opmerkings van kleinboere in die verband verdien verdere toeligting. 'n Geïllustreerde inligtingstuk dra by tot die inligtingswaarde daarvan. Terwyl die direktoraat Kommunikasie gedrukte inligting in infopak-formaat beskikbaar stel en reeds 'n begin gemaak het met die insluiting van kleurafdrukke en illustrasies, mag dit raadsaam wees om voortaan alle infopaks sodanig te verryk. Die insluiting van illustratiewe materiaal is uiteraard nie ongekwalifiseerd nie. Indien dit nie duidelik tot die kleinboer in sy situasie spreek nie, mag dit weinig waarde toevoeg.

Benewens die insluiting van kleurmateriaal, is die eenvoud van die inligting in die gedrukte formaat ewe belangrik. Kleinboere word geensins beïndruk deur woordeboektaalgebruik nie. Die waarde lê egter in eenvoud van taalgebruik en toepaslikheid van die inligting. Inspraak van kleinboerkant, nie slegs as ontvanger van inligting nie, mag die eindproduk se waarde verhoog.

Dit kon aangetoon word dat die deelnemende beginsel nie na wense inslag vind in die NDL se inligtingsaksies nie. Dit vind neerslag in die benutting van die departement se inligtingskanale wat geleentheid tot selfondersoek bied.

Die vierde doelwit van hierdie studie (kyk par. 1.3.4) poog om 'n kommunikasiestrategie voor te hou wat kan meewerk tot doeltreffender dienslewering deur die NDL in ontwikkelingslandbou.

In die verlede is tegnologie-skepping en -oordrag beskou as die sleutel wat ontwikkelingsdeure oopmaak. Ondervinding het egter getoon dat 'n gebalanseerde ontwikkeling van verskeie faktore benodig word alvorens 'n ontwikkelingsprogram van stapel gestuur kan word. Ontwikkelingsteunkommunikasie (OSK) blyk 'n strategie te wees wat hieraan voldoen. OSK berus op die aanname dat suksesvolle landelike ontwikkeling 'n bewuste en aktiewe deelname van die landelike mens benodig gedurende elke stadium van die ontwikkelingsproses, aangesien weinige landelike ontwikkeling kan plaasvind sonder die nodige gedrags- en houdingsverandering van die mense op wie ontwikkeling gerig is nie. Wat lewerings-metodes betref, bestaan daar geen rigiede voorskrif in OSK nie. Alle kommunikasiekanale, met inbegrip van die interpersoonlike, beskik oor eienskappe wat dit beter leen tot sekere situasies as andere. 'n Multikanaalbenadering hou gevolglik voordele in bo 'n enkelkanaalbenutting. In die algemeen maak OSK van die volgende leweringsmetodes gebruik: interpersoonlike kommunikasie, landelike uitsendings, prenteblaaie, groepmedia, massaveldtogte, afstandonderrig en hulpbronsentra. Met die uitsondering van massaveldtogte en afstandonderrig, maak die NDL reeds van die ander kanale gebruik. Dit geskied dikwels nie tot ondersteuning van mekaar nie sodat die voordele van 'n multikanaalbenadering nie tot sy reg kom nie. In die geval van infopaks byvoorbeeld word die gedrukte deur die visuele aangevul, maar die oudio-ondersteuning ontbreek wat die waarde daarvan vir die ongeletterde bevraagteken. Ewe-eens word radiobydraes nie altyd tot ondersteuning van die voorligter se boodskap (interpersoonlike kommunikasiekanaal) aangewend nie.

Die toepassing van OSK aktiwiteite vind plaas binne 'n organisasiestruktuur bekend as 'n OSK eenheid. Die doeltreffende ineenkakeling binne die eenheid van inligting, personeel, hulpbronne en fasiliteite, is 'n OSK bestuursverantwoordelikheid. Een van die belangrikste rolspelers in die OSK strategie is die tussenganger wat die verteenwoordiger van die gemeenskap by 'n kommunikasie organisasie is en laasgenoemde tegelyk op grondvlak

verteenwoordig. Terwyl die tussenganger nie die rol van voorligter vertolk nie, mag die persoon dikwels die enigste kontak wees wat tussen partye bestaan. Die tussenganger poog juis om die voorligter behulpsaam te wees met ontwikkelingsaktiwiteite en in die daarstel van 'n kommunikasie omgewing bevorderlik vir die voorligter se taak waardeur die kwaliteit, impak en reikwydte van laasgenoemde se boodskappe vergroot kan word. Die tussenganger is veronderstel om die rol van 'n "alsydige kundige" in OSK te vertolk aangesien die persoon oor kundigheid moet beskik oor onder meer die kommunikasiekunde, voorligtingkunde, skakelkunde asook 'n basiese kennis van verskeie tegniese velde.

Wat die organisatoriese plasing van 'n OSK eenheid betref, mag dit sinvol wees om die direktoraat Kommunikasie van die NDL uit te brei tot 'n volwaardige OSK eenheid binne die Nasionale Departement van Landbou wat die potensiaal inhou van 'n deelnemende en behoeftegerigte inligtingsdiens. Die daarstel van 'n toepaslike kommunikasiestrategie vir ontwikkelingslandbou as gestelde doelwit, kon gevolglik voorgelê word.

Die bevindings van hierdie studie bied steun aan die aanvanklike veronderstelling dat enige ontwikkelingsituasie 'n deelnemende kommunikasiebenadering benodig.

7.2 GEVOLGTREKKINGS

Inligtingsondersteuning kan 'n belangrike rol vertolk in die verbreding van die ekonomiese en sosiale keuses van die landelike bevolking en gevolglik in die verbetering van hulle lewensgehalte. Die toetree van kleinboere tot die bedieningsgeledere van die NDL bring nuwe uitdagings voor die deur van onder meer die kommunikasie afdeling van die departement. Hoewel inligting oor die kommersiële boerderysektor reeds taamlik omvattend is, is baie meer inligting oor die kleinboerderysektor nodig. Dit is die Regering se verantwoordelikheid om toepaslike inligting aan almal in die landbousektor te voorsien deur al die nasionale tale en 'n breë mediaspektrum te gebruik. Inligting wat via die media voorsien word, moet in samewerking met die plaaslike landbouvoorligtingspersoneel en landbougemeenskappe opgestel word. In die konvensionele tegnologie-oordragstelsel dra die voorligter die wetenskaplike inligting aan die boer oor. Hierdie benadering het beperkinge omrede die inligting moontlik nie ten volle in die boer se omstandighede van toepassing is nie, of net deels

in die behoeftes voorsien. In 'n holistiese stelsel daarenteen is alle rolspelers vennote wat oplossings vir die boer se probleme soek. Die gebrek aan so 'n oorkoepelende strategie is 'n leemte in die uitlewing van die Nasionale Departement van Landbou se missie wat soos volg lui: *"Om regverdige toegang tot die landbou te verseker en die bydrae van die landbou tot die ontwikkeling van alle gemeenskappe ..... te bevorder, met die doel om ..... lewensgehalte volhoubaar te verseker"* (Witskrif oor Landbou, 1995:4).

Die studie het gepoog om 'n potensiële strategie voor te hou wat 'n holistiese benadering nastreef met kommunikasie as een van die sleuteldimensies. Ontwikkelingsteunkommunikasie (OSK) is in wese die deel van inligting met die oog op konsensusbereiking wat oorgaan tot aksie en waarin die belange, behoeftes en vermoë van alle rolspelers en belanghebbendes in berekening gebring word. Die toepassing van sodanige strategie, met die nodige aanpassings waar nodig, word onder die aandag van die NDL gebring. Dit behels die uitbreiding van die direktoraat Kommunikasie tot 'n volwaardige OSK eenheid ten einde die gewenste kontak tot op grondvlak te verseker.

Alvorens die proses 'n aanvang kan neem, sal dit van bestuur verwag word om persone, ander hulpbronne en tyd saam te voeg om uitvoering te verleen aan al die faktore betrokke in die OSK program. Betrokkenheid geskied nie eenmalig nie. Bestuur is verantwoordelik vir interaksie vanaf regerings en nie-regeringsorganisasies tot op grondvlak. Van personeel sal dit verwag word om hul vaardighede deur opleiding te versterk. Vaardigheid en bereidwilligheid tot betrokkenheid kan bydra tot geloofwaardigheid.

Die belang van die tussenganger in die voorgestelde strategie kan nie genoeg beklemtoon word nie. Verbonde aan die direktoraat Kommunikasie maar gedesentraliseerd geplaas in die provinsies, kan die persoon as brug tussen die OSK eenheid en gemeenskappe op grondvlak optree. Terwyl die tussenganger nie plaasvervangend vir die voorligter kan optree nie, kan eersgenoemde 'n deurslaggewende verbindingslyn vorm tussen rolspelers in gevalle waar gemeenskappe 'n voorligtingsdiens ontbeer. Van die persoon sal verwag word om inligtingsvoorsiening in 'n ontvanklike en toepaslike idioom volgens die behoefte op grondvlak om te skakel. Omgekeerd moet die tussenganger as die oor en oog van die kommunikasie-

eenheid op grondvlak optree ten einde laasgenoemde in staat te stel om behoeftegerig kommunikasie-aksies te implementeer.

Voortspruitend uit die studie het sekere leemtes in die bestaande werkwyse geblyk wat in die implementering van 'n OSK strategie ondervang kan word.

Bedrewe kommunikasie met 'n teikengroep het as vertrekpunt 'n intieme kennis van die probleme, behoeftes en houdings van die gemeenskap. So 'n benadering bring die hele lewensituasie in berekening wat beteken dat inligtingoordrag nie as 'n geïsoleerde aksie beskou kan word nie. 'n Haelgeweer-benadering wat inligtingsvoorsiening van die direktoraat Kommunikasie dikwels kenmerk, is nie doeltreffend nie. By gebrek aan kennis oor die kleinboer en sy leefwêreld, word inligting veralgemeen om soveel van die massas as moontlik te bereik. Die benadering veronderstel dat alle boere oor dieselfde kam geskeer kan word. Persoonlike, sosio-ekonomiese en sosio-psigologiese eienskappe asook agro-ekologiese verskille word egter in hierdie studie aangetoon. Die ontplooiing van die OSK strategie binne die direktoraat Kommunikasie behoort die knelpunt te ondervang.

Die NDL se benutting van die radio as massakommunikasiekanaal verdien verdere aandag. Dit is een van die weinige massamedia waartoe die ongeletterde redelik toegang het. Die waarde daarvan word veral besef teen die agtergrond dat tot 60 persent van die kleinboere in Suid-Afrika ongeletterd is (kyk par. 5.4). Die gewildheid van radioprogramme is aangetoon (kyk par. 5.4.1). Die relatiewe lae koste en algemene beskikbaarheid daarvan sowel as die reikwydte oor groot geografiese gebiede, verleen aan die NDL 'n inligtingskanaal wat ten alle koste behou en uitgebou moet word. Indien dit in die toekoms van die NDL verwag sou word om lugtyd te koop, moet die voordele wat die radio inhou, veral in ontwikkelingslandbou, opgeweeg word teen die koste van enige ander alternatief. Voorts moet besef word dat indien die NDL hierdie voet wat hy reeds vir dekades in die SAUK deur het, verloor, dit baie moeilik sal wees om dit weer te vestig.

Wat die gedrukte media betref, hou die infopak-benadering belofte in wat uitbouing daarvan regverdig. Gedrukte media geniet 'n hoë waarde aanslag by kleinboere (kyk par. 5.4.3). Eenvoud van inligting daarin vervat en beeldmateriaal ter ondersteuning daarvan, verdien egter

daadwerklike aandag. 'n Verdere leemte is dat dit nie tot die ongeletterde spreek nie. 'n Kassetband wat 'n infopak vergesel kan gevolglik in die behoefte voorsien. Infopak-inligting vervat op 'n kassetband het die bykomende voordeel dat dit teen die persoon se eie tyd geluister en volgens behoefte herhaal kan word. Die waarde daarvan vir diegene wat grootliks op die oor aangewese is om inligting te bekom, regverdig waarskynlik die bykomende koste wat dit vir die NDL meebring.

Die waarde van die voorligter in ontwikkelingslandbou is in hierdie studie bevestig (kyk par. 5.4.4.2). Inligting is een van die belangrikste hulpmiddels in die hand van die voorligter. By gebrek aan 'n skakelmeganisme tussen voor- en inligting, kan die voorligter mank gaan aan die inligting wat hy benodig asook in die vorm waarin hy dit benodig ter ondersteuning van sy voorligtingsboodskap. Die daarstel van so 'n meganisme verdien onverwyld aandag indien die NDL uitvoering wil verleen aan die bepaling van die Witskrif in hierdie verband (kyk par. 1.2).

Die behoefte aan 'n lokaal waar kleinboere toegang tot inligtingsmateriaal kan bekom, het in die studie na vore gekom (kyk par. 5.5). Volgens par. 6.3.7 behoort so 'n lokaal ook voorsiening te maak vir die behoeftes van die ongeletterde. Terwyl die NDL oor 'n gevestigde hulpbronsentrum by sy hoofkantoor beskik, is dit sinvol om inligtingsmateriaal volgens behoefte aan kleinboergemeenskappe beskikbaar te stel vir plasing in 'n lokaal wat deur die kleinboergemeenskap daarvoor ingerig moet word.

Terwyl landbou-onderrig op skole nie algemeen is nie, maar die behoefte daaraan deur kleinboere aangetoon is (kyk par. 5.5), kan die NDL 'n belangrike bydrae tot die behoefte maak deur skole wat dit benodig uit eie inligtingsbronne gereeld van materiaal te voorsien.

In die afwesigheid van skakelmeganismes tussen voor- en inligting waardeur laasgenoemde op hoogte kan kom en bly met grondvlakbehoefte, is organisasies binne gemeenskappe 'n aangewese vertrekpunt om kontak te bewerkstellig, aangesien organisasies as mondstuk van sy lede optree. Tabel 4.8 toon egter 'n powerde deelname van kleinboere aan organisasielewe, of dit mag dui op "onproduktiewe" organisasies of die afwesigheid van enige noemenswaardige organisasies in kleinboergemeenskappe. Daarteenoor blyk dit uit die studie dat die Kerk dikwels die kern van die gemeenskap vorm (kyk par. 3.2.1.6 en 3.2.4.6). Die band wat die

gemeenskap aan die Kerk heg en die Kerk se betrokkenheid in die toekenning van grond en die ordelike bestuur en administrasie daarvan soos in enkele gevalle blyk (kyk par. 3.2.3.4) maak die Kerk 'n sinvolle kontakpunt waardeur tot 'n kleinboergemeenskap gekommunikeer kan word. Skakeling tussen die direktoraat Kommunikasie en die Kerk kan met vrug deur die NDL opgevolg word.

Samevattend kan die uitbouing van die direktoraat Kommunikasie tot 'n volwaardige OSK eenheid binne die NDL as 'n prioriteit oorweeg word. So 'n eenheid behoort deelname te verkry in die volgende aktiwiteite: die beplanning en formulering van ontwikkelingsprogramme en –projekte, opleiding van veldpersoneel in kommunikasietegnieke en –vaardighede, die produksie van kommunikasiemateriaal ter ondersteuning van ontwikkelingsaktiwiteite, navorsing in kommunikasie soos dit verband hou met landelike ontwikkeling, die monitering en evaluering van kommunikasie-aktiwiteite, die benutting van die massamedia in ontwikkeling en die bevordering van individuele en gemeenskapsdeelname aan ontwikkelingsprojekte. Die owerheid moet tot die besef kom dat ontwikkeling grootliks op die vrywillige verandering van mense berus en dat kommunikasie meehelp in die situasie-analise en deelnemende beplanning wat noodsaaklik is om te verseker dat projekte mensgerig is in reaksie op hulle ware behoeftes.

In die NDL se mandaat word onder meer verwys na die departement se verantwoordelikheid teenoor kapasiteitsbou of bemagtiging van sy kliënte. Om dit te verwesentlik, word die volgende strategiese doelwit voorgedra: *"Create a department that has service excellence and is responsive to the diverse client base"* (NDA Annual Report, 1997/1998:9). Doeltreffende kommunikasiestelsels en –boodskappe is een van die aksies wat toegewyde aandag verg om die ideaal van 'n uiteenlopende en suksesvolle landbousektor te verwesentlik.

Hierdie studie het verdere terreine van navorsing uitgewys as die volgende:

- ♦ skakeling en samewerking met lande waar OSK eenhede in samewerking met FAO gevestig is (byvoorbeeld Filippyne, Indonesië, Maleisië, Thailand, Bangladesh, Wes-Samoa)
- ♦ die bepaling van agro-ekologiese omstandighede en menslike en institusionele aspekte van soveel kleinboergemeenskappe in Provinsies as haalbaar moontlik

- ♦ die pasmaak van die direktoraat Kommunikasie se massamediakanale volgens die behoeftes van en in samewerking met kleinboere op grondvlak
- ♦ gereelde skakeling en noue samewerking tussen landbouvoorligters in Provinsies en die direktoraat Kommunikasie.

LITERATUURVERWYSINGS

- ACKERMANN, J.J. 1993. 'n Studie van Dorperskaapboerdery in die Dorperlandgebied. M.Sc. verhandeling, Universiteit van Stellenbosch, Stellenbosch.
- ACOCKS, J.P.H. 1975. Veld types of South Africa : Memoirs of the Botanical Survey of South Africa.
- ADMINISTRASIE : RAAD VAN VERTEENWOORDIGERS. 1988. Landboukundige Ontwikkelingsplan vir Genadendal. Departement van Plaaslike, Bestuur, Behuising en Landbou, Kaapstad.
- AFROSEARCH INDEX, 1995. Wupperthal landbou potensiaal bepaling. Afrosearch Index, Halfway House.
- AGRICULTURAL POLICY IN SOUTH AFRICA (GREEN PAPER). 1998. A discussion document. Ministry for Agriculture and Land Affairs, Pretoria.
- ANC, 1995. ANC Agricultural policy. African National Congress. Johannesburg.
- ASCROFT, J. & BRODY, A. 1982. The role of support communication in knowledge utilization : theory and practice. Conference on knowledge utilization : theory and practice. East-West Center, Honolulu, Hawaii.
- AYEE, E.S.A 1993. A participatory communication approach to rural community development. D.Phil. dissertation - Potchefstroom University for Christian Higher Education, Potchefstroom.
- BARNARD, P.W. 1989. Rural community development : an operational model. D.Phil. dissertation. University of Port Elizabeth, Port Elizabeth.
- BELTRAN, L.R. 1976. Social structure and rural development communication in Latin America: the radiophonic schools of Colombia. East West Center, Honolulu, Hawaii.
- BEMBRIDGE, T.J. 1984. A systems approach study of agricultural development problems in Transkei. PhD. thesis. University of Stellenbosch, Stellenbosch.
- BEMBRIDGE, T.J. 1985. Overcoming communication barriers in agricultural extension. *South African Journal of Agricultural Extension* 14 : 38-45.
- BEMBRIDGE, T.J. 1987. Agricultural development problems in three rural areas of Ciskei. Department of Agriculture and Forestry, Government of the Republic of Ciskei.
- BEMBRIDGE, T.J. 1991. The practice of agricultural extension. Development Bank of Southern Africa, Halfway House.
- BEMBRIDGE, T.J. 1993. The practice of Agricultural Extension : a training manual. Development Bank of Southern Africa, Halfway House.

- BEMBRIDGE, T.J. 1995. Agricultural publications in information transfer. Directorate of Agricultural Information, National Department of Agriculture, Pretoria.
- BEMBRIDGE, T.J. & SCHIMMING, I. 1991. The impact of technology on Karakul Producers in the Rehoboth district of Namibia. *Journal of Agricultural Extension in Southern Africa*: 1-6.
- BEMBRIDGE, T.J. & TSHIKOLOMO, K.A. 1992. Characteristics, decision making and information sources of rural households in Venda. *South African Journal of Agricultural Extension*, 1992: 14-22.
- BEUKES, E. 1992. Evaluering van ontwikkeling in Suider-Afrika. In : F. Theron (red.). Gemeenskapsontwikkeling : enkele perspektiewe. Gedenkbundel van die Forum vir Gemeenskapsontwikkeling. Universiteit van Stellenbosch, Stellenbosch.
- BEUKES, J. (RED.). 1996. Die finansieringsbehoefte van kleinskaal boere in die Wes-Kaap. Departement van Landbou : Wes-Kaap.
- BIE, S. 1996. Development Communication and Internet : Introduction. FAO, Rome.
- BLIGNAUT, F.W. & FOURIE, H.P. 1970. Kommunikasiekunde : inleidende opstelle. Universiteit van Suid-Afrika, Pretoria.
- BLOMERUS, J.H. 1998. Direkteur. Hoofdirektoraat : Landbou, Departement Ekonomiese Sake, Landbou en Toerisme, Provinsie Wes-Kaap. Persoonlike mededeling.
- BOAFO, S.T.K. 1986. Communication technology, development and Sub-Saharan Africa. XVth Conference of the IAMCR, New Delhi, India.
- BOONE, E.J. 1985. Developing programs in adult education. Prentice-Hall, New Jersey.
- BOURNE, P.G. 1981. The United Nations international drinking water supply and sanitation decade. *Mazingira* 5 (4).
- BRAVERMAN, A. & STIGLITZ, J.E. 1985. Landlords, Tenants and Technological Innovations. *Journal of Development Economics* 23(2) : 313-332.
- BROKENSHA, D.W., WARREN, D.M. & WERNER, O. (EDS.). 1980. Indigenous knowledge systems and development. University Press of America, Washington.
- BRYANT, C. & WHITE, L.C. 1980. Managing rural development : Peasant participation in rural development. Kumarian Press, West Hartford, Connecticut.
- BUENO, P.B. & FRIO, A.S. (ED.). 1982. Proceedings of the regional workshop on development support communication for rural development. Southeast Asian Regional Center for Graduate Study and Research in Agriculture.
- BURGER, J.D. 1987. Hantering van die inligtingsontploffing : uitdagings vir die inligtingstussenganger in die landbou. SAVL-konferensie 22 April 1987, Loskopdam.

- BURGER, P.J. 1967. Agricultural progressiveness : a South African concept. D.Agric. thesis, University of Pretoria, Pretoria.
- BURO VIR MARKTE EN MEDIA. 1997. Die Suid-Afrikaanse boer onder die soeklig.
- CERNEA, M. (ED.) 1985. Putting people first. Oxford University Press, New York.
- CHAMBERS, R.K. 1983. Rural development: putting the last first. Longman, New York.
- CHU, G.C. 1988. In search of an Asian perspective of communication theory. In: W. Dissanayake (ed.). Communication theory : The Asian perspective. AMIC: 204-210, Singapore.
- CHUNG, J. 1980. Participatory approaches : an extension strategy for small farmer development. University of Reading.
- COETZEE, F.C. 1977. Cultural factors determining successful agricultural development in Lebowa with special reference to the Bantwana area. D.Phil. dissertation, University of Pretoria, Pretoria.
- COHEN, J.M. 1979. The administration of integrated rural development projects. Development discussion paper. Harvard Institute for International Development, Cambridge, Massachusetts.
- COHEN, J.M. & UPHOFF, N.T. 1980. Participation's place in rural development: seeking clarity through specificity. World Development 8 : 213-235.
- COLDEVIN, G. 1987. Perspectives on communication for rural development. Development Communication Paper. FAO, Rome.
- COLDEVIN, G. 1990. Communication strategies for rural development : a case study of the use of campaigns in Lesotho. FAO, Rome.
- COLLETTA, N.J. 1975. The use of indigenous culture as medium for development: the Indonesian case. *Instructional Technology Report* 12: 2 & 9-11.
- COLLINSON, M.P. 1981. Micro-level accomplishments and challenges for the less developed World. In: (Eds.). Johnson, G & Maunder, A. Rural Change, Gower.
- COMBS, A.W. 1962. Perceiving, Behaving, Becoming : a new focus for education. ASCD. National Education Association, 1962, Washington D.C.
- CONDÉ, J., PARAISO, M.J. & AYASSOU, V.K. 1979. The integrated approach to rural development. Health and Population. OECD, Paris.
- COOK, H. 1996. Landbouvoorligter. Hoofdirektoraat : Landbou, Departement Ekonomiese Sake, Landbou en Toerisme, Provinsie Wes-Kaap. Persoonlike mededeling.
- COUNTRY REPORT : OECD, 1999. Meeting of the forum for agricultural policies in non-member countries. Paris.

- CROUCH, B.R. & CHAMALA, S. 1981. Communications. Introduction. In: (Eds.). Crouch, B.R. & Chamala, S. Extension Education and Rural Development, Volume 1. John Wiley and Sons, Chichester.
- DATADESK, 1995A. Haarlem : Sosiaal-ekonomiese profiel van 'n landelike gemeenskap. Departement Sosiologie, Universiteit van Stellenbosch, Stellenbosch.
- DATADESK, 1995B. Wittewater : 'n gemeenskapsprofiel. Departement Sosiologie, Universiteit van Stellenbosch, Stellenbosch.
- DATADESK, 1996A. Zoar Gemeenskap : 'n sosiaal-ekonomiese profiel. Departement Sosiologie, Universiteit van Stellenbosch, Stellenbosch.
- DATADESK, 1996B. Goedverwacht : 'n sosiaal-ekonomiese profiel. Departement Sosiologie, Universiteit van Stellenbosch, Stellenbosch.
- DE KADT, E. & WILLIAMS, G. (EDS.). 1974. Sociology and development. Tavistock, London.
- DECOCK, A. 1996. Wireless connections. *Ceres* 28 (2) : 35-36.
- DEPARTEMENT VAN PLAASLIKE BESTUUR, BEHUISING EN LANDBOU, 1987. Herbeplanning van Genadendal, Bereaville, Voorstekraal en Bosmanskloof. Finale verslag. Kaapstad.
- DIAZ-BORDENAVE, J. 1977. Communication and rural development. UNESCO, Paris.
- DIDIZA, T. AUGUSTUS 1999. Minister van Landbou en Grondsake: voorligtingsessie Nasionale Parlement. Kaapstad.
- DISSANAYAKE, W. 1977. New wine in old bottles: can folk media convey modern messages? *Journal of Communication* 27 (2): 122-124.
- DISSANAYAKE, W. 1981. Development and communication: four approaches. *Media Asia* 8 (4) : 217-227.
- DISSANAYAKE, W. 1985. From a piecemeal approach to an integrated strategy for development. *Media Development* 4 : 20-22.
- DOCUMENT. Directorate Communication, National Department of Agriculture, 1999. Pretoria.
- DU PLOOY, G.M. 1991. 500 Communication concepts. English/Afrikaans. University of South Africa, Pretoria.
- ELGABRI, A.Z. 1987. Pathways to development. *Media Asia* 14(3) : 130-135.
- ELLIOTT, C. 1980. Rural poverty in Africa. Paper. Centre for development studies. University College of Swansea, Wales.

ELLIOTT, P.G., INGERSOLL, G.M. & SMITH, C.B. 1984. Trends and attitudes in the use of educational media and materials. *Educational Technology* 24 (4) : 19-24.

ENGELBRECHT, M. 1997. The use of mass media in agricultural extension. Input for Agricultural Policy process, November 1997. Report National Department of Agriculture, Pretoria.

ENGELBRECHT, M., VILLET, J. & NOMPOZOLO, S. 1997. The potential benefits of communication in a new policy for farmer support services. Report. National Department of Agriculture, Pretoria.

ESMAN, M. 1974. Popular participation and feedback systems in rural development. In : communication strategies for rural development : Proceedings of the Cornell-CIAT symposium. Ithaca, Cornell University Press, New York.

FAO. 1986. Helping the small farmer. 19th FAO Regional Conference for Latin America and the Caribbean, Barados. FAO, Rome.

FAO. 1987. Development support communication report. FAO, Rome.

FAO. 1996. Communication for rural development in Mexico in good times and in bad. FAO, Rome.

FAO. 1998. Knowledge and information for food security in Africa: from traditional media to the Internet. FAO, Rome.

FAO. 1999. The first mile of connectivity: advancing telecommunications for rural development through participatory communication. FAO, Rome.

FESTINGER, L. 1957. Theory of cognitive dissonance. Harper, New York.

FISHER, D. 1981. The right to communicate: a status report. UNESCO, Paris.

FORTMANN, L. 1985. Factors affecting agricultural and other rural extension services in Botswana. *Agricultural Administration* 18 (1), Elsevier Applied Science Publishers, Barking.

FOURIE, M.A. 1998. Adjunkdirekteur : direktoraat Kommunikasie, Nasionale Departement van Landbou, Pretoria. Persoonlike mededeling.

FRANZSEN, R. UNDATED. The capacity of municipalities in rural areas to introduce, assess and collect a rural land tax. University of South Africa, Unpublished report.

FRASER, C. 1987a. Pioneering a new approach to communication in rural areas : the Peruvian experience with video for training at grassroots level. Food Agricultural Organisation of the United Nations, Rome.

FRASER, C. 1987b. A rural communication system for development in Mexico's tropical lowlands. Food and Agricultural Organisation of the United Nations, Rome.

- FREIRE, P. 1970. The pedagogy of the oppressed. Penguin Press, New York.
- GECOLEA, R.H. 1982. Role of DSC in Rural Development. DSC for rural development. SEARCA.
- GEERTZ, C. 1973. The interpretation of cultures. Basic Books, London.
- GERBNER, G. 1956. Mass media and human communication theory. In : F.E.X. Dance (ed.). Human communication theory. Holt, Rinehart & Winston, New York.
- GIGGEY, S. 1988. Rural community resource centres : A guide for developing countries. Macmillan, London.
- GILLMAN, H. 1994. Development comix. *Ceres* 26 (3) : 36-41.
- GOLDING, P. 1974. Media role in national development: critique of a theoretical orthodoxy. *Journal of communication* 24 (3): 39-53.
- GOODMAN, R.I. 1984. Focus group interviews in media product testing. *Educational Technology* 24 (8) : 39-44.
- HAGEN, E. 1962. On the theory of social change. University of Illinois Press, Urbana.
- HALLORAN, J.D. 1967. Attitude formation and change. Television research committee working paper. Leicester University Press, Leicester.
- HARGROVE, D., DEWOLFE, J.A. & THOMPSON, L. 1994. Food security : What the community wants. Learning through focus groups. *Journal of the Canadian Dietetic Association* 55 (4) : 188-191.
- HARRISON, D. 1988. The sociology of modernization and development. Union Hayman, London.
- HASNAIN, I. 1988. Communication: an Islamic approach. In: W. Dissanayake. (ed.). Communication theory : the Asian perspective. AMIC : 183-189, Singapore.
- HAVIGHURST, R.J. 1956. Adult Education and Adult Needs. Center for the study of Liberal Education for adults, Boston.
- HEDEBRO, G. 1982. Communication and social change in the developing nations : a critical view. The Iowa State University Press, Ames.
- HEYNS, M.L. & DUVEL, G.H. 1980. The role of aspiration as a factor influencing the behaviour of transgressors of the soil conservation act. *SA Journal of Agricultural Extension*, 9 (9).
- HOLDERNESS, M. 1996. Wiring the South : Internet and the developing world. *Ceres*, March-April: 158.

ILO (INTERNATIONAL LABOUR ORGANISATION), 1977. Meeting basic needs. Strategies for eradicating mass poverty and unemployment. ILO, Geneva.

JAYAWEERA, N. 1987A. Introduction. In: N. Jayaweera & S. Amunugama (eds.). Rethinking Development Communication. AMIC: xiii-xix, Singapore.

JAYAWEERA, N. 1987B. Rethinking Development Communication : a holistic view. In: N. Jayaweera & S. Amunugama (eds.). Rethinking Development Communication. AMIC : 76-94, Singapore.

JEFTHA, A. 1997. Vice-president, African Farmers Union. Persoonlike mededeling.

JEPPE, W.J.O. 1985. Community development: an African approach. Africa Institute of South Africa : Pretoria.

KIBWANA, O.T. 1979. The frontline extension worker : a technician or facilitator? University of Reading.

KIDD, R. 1979. Folktheater: one-way or two-way communication? *Development Communication Report* 13 : 170-178.

KIDD, R. & BYRAM, M. 1978. The performing arts and community development in Botswana. *Community Development Journal* 13 : 170-178.

KIRSTEN, J. 1998. Adjunkdirekteur Voorligting. Departement van Landbou, Natuurbewaring & Grondhervorming, Provinsie Noord-Kaap. Persoonlike mededeling.

KOCH, B.H. 1985. Die rol van kennis in die aanvaarding van landbou-ontwikkelingspraktyke. D.Inst. Agrar. Proefskrif, Universiteit van Pretoria, Pretoria.

KOPEE, J.A. 1982. The communication audit. *Public Relations Journal* 38 (5) : 24-27.

KORSCHING, P.F., WARNER, P.D. & COUGHENOUR, C.M. 1981. Role of Para-professionals and Professionals in Community Development : The Appalachian Highlands. In: (Eds.). Crouch, B.R. & Chamala, S. Extension Education and Rural Development. John Wiley and sons, Chichester.

KOTZÉ, G. 1996. Kleinboervoorligter. Hoofdirektoraat : Landbou, Departement Ekonomiese Sake, Landbou en Toerisme, Provinsie Wes-Kaap. Persoonlike mededeling.

KRIESEL, H.C. 1981. The need to co-ordinate central and local rural development planning and administration. In : (Eds.). Johnson, E. & Maunder, A. Rural change. The challenge for economists. IAAE, Gower.

KRISTENSEN, T. 1972. Aspects of development. IDR paper.

KUNCZIK, M. 1984. Communication and social change. Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn.

- LAKER, M.C. 1981. Community development as applicable to agriculture. *Development Studies Southern Africa* 4 (1), Benso, Pretoria.
- LANOK, 1998. Landboukundige hulpbronnepotensiaal van 'n gedeelte van die Ebenhaeser gemeenskapsgrond in die Benede Olifantsriviervallei. Lanok, Suider-Paarl.
- LASSWELL, H.D. 1948. The structure and function of communication in society. In: L. Bryson (ed.). The communication of ideas. Harper and Brothers, New York.
- LAZARFELD, P.F., BERELSON, B. & GAUDET, H. 1948. The people's choice. Columbia University Press, New York.
- LEAGANS, J.P. 1961. The communication process in rural development. Comparative Extension Publications. Cornell University, Ithaca, New York.
- LEAGANS, J.P. 1964. A concepts of needs. *The Journal of Cooperative Extension* 2 (Summer 1964) : 89-96.
- LEAGANS, J.P. 1971. Extension education and modernisation. In: Leagans, J.P. en Loomis, C.P. (eds.). Behavioural change in agriculture. Cornell University Press, New York.
- LERNER, D. 1958. The passing of traditional society: modernizing the Middle East. The Free Press of Glencoe, New York.
- LINGAMNENI, J.R. 1981. Communication Channels/Sources in the Innovation-decision Process. A Comparative Review of U.S. and Indian Diffusion Research. In: (Eds.). Crouch, R.R. and Chamala, S. Extension Education and Rural Development, Volume 1, John Wiley and sons, Chichester.
- LIONBERGER, H.F. 1986. A proposed ideal systems mode for providing farm information. *Proced. Farming Systems Research and Extension Systems Symposium*. Kansas State University, Manhattan, Kansas.
- LOMBARD, P.P. 1992. Suksesbepalende veranderlikes in ontwikkelende landbou. M.Sc-verhandeling, Universiteit van Pretoria. Pretoria.
- LOR, P.J. 1990. Die navorsingsmetode in biblioteek- en inligtingkunde. Studiegids. Universiteit van Suid-Afrika, Pretoria.
- LOUW, P.E. & TOMASELLI, K.G. 1989. The popular 'bottom-up' approach to community development: the example of the grassroots newspaper's catalyst role in the Western Cape. In: R.J.W. van der Kooy (ed.). Development in Southern Africa: an assessment and directory. Prodder's Annual 1989-90. Programme for Development Research: 85-93, Pretoria.
- LUNDSTROM, K.J., SMITH, D.K., KENYI, S. EN FRERICHS, J. 1990. Communicating for development : a practical guide. 2nd edition. Lutheran World Federation, Geneva.

- LUÜS, C.W. & OBERHOLZER, R. 1994. Provincial characteristics of South Africa. Absa Bank. Southern Book Publishers, Halfway House.
- MACROPLAN, 1993. Kranshoek struktuurplan (1993-2005). Macroplan, George.
- MARIAMPOLSKI, H. 1984. The resurgence of qualitative research. *Public Relations Journal* 40(7) : 21-23.
- MASLOW, A.H. 1954. Motivation and personality. Harper and Row, New York.
- MBEKI, THABO. 1999. Inaugural address to parliament. 25 June. GCIS, Pretoria.
- MCANANY, E.G. 1980. The role of information in communicating with the rural poor: some reflections. In: E.G. McAnany (ed.). Communication in the rural Third World. Praeger: 3-18, New York.
- MCCLELLAND, D.C. 1961. The achieving society. Free Press, New York.
- MEYER, H.W.J. 1994. Inligtingverspreiding en -gebruik in tegnologie-oordrag, toegepas op besproeiingstegnologie. M.Bibl. verhandeling. Universiteit van Suid-Afrika, Pretoria.
- MIDDLETON, J. (ED.). 1980. Approaches to communication planning. UNESCO, Paris.
- MNZAVA, E.M. 1981. Fuelwood : the private energy crisis of the poor. *Ceres*, FAO Review on agriculture and development 14 (4).
- MODY, B. 1991. Designing Messages for Development Communication. SAGE Publications, London.
- MOLLA, R.I. 1976. Reviews. *East African Journal of Rural Development* 9 (2) : 281.
- MORIS, J.R. 1981. Managing induced rural developed. International Development Institute. Indiana University, Bloomington.
- MORIS, J.R. 1983. Reforming agricultural extension and research services in Africa. ODI Agricultural Administration Network discussion paper 11, London.
- MOSHER, A.T. 1966. Getting Agriculture Moving. F.A. Praeger, New York.
- MOUTON, J. 1988. Die filosofie van kwalitatiewe navorsing. In: Inleiding tot kwalitatiewe metodes : module 3, geredigeer deur M. Ferreira et al. Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing : 1-14, Pretoria.
- MOWLANA, H. & WILSON, L.J. 1990. The passing of modernity: Communication and the transformation of Society. Longman, London.
- MURRAY, BIESENBAACH & BADENHORST, 1988. Landboukundige ontwikkelingsplan vir Genadendal. Volume 1. Administrasie Raad van Verteenwoordigers, Kaapstad.

NATIONAL DEPARTMENT OF AGRICULTURE. Annual Report, 1 April 1997 to 31 March 1998. Pretoria, Republic of South Africa

NDA Agricultural News, 9 August 1999, Pretoria.

NIEUWOUDT, W.L. 1990. Farm household-economics and increased earnings from agriculture: implications to Southern Africa. DBSA. Unpublished research report.

NIEUWOUDT, W.L. & VINK, N. 1989. The effects of increased earnings from traditional agriculture in Southern Africa. *South African Journal of Economics* 57 (3): September: 257-269.

NOORDWESTESUBSTREEK LANDBOU-ONTWIKKELINGSPROGRAM, 1991. Departement Landbou-ontwikkeling, Elsenburg.

NORDLAND, F.H. 1981. Prospects of modular instructional technology for an effective extension delivery systems. Food and Fertilizer Technology Center. Taipei, Taiwan.

NWAGHA, G.K.N. 1992. Information needs of rural women in Nigeria. *Information Development* 8 (2) : 76-82.

NWUNELI, O.E. 1984. Strategy for an integrated mass media system for rural development. *African Communication Review* 1/2 : 20-27.

OBINNE, C.P. 1991. Culture of poverty. Implication on Nigeria's socio-economic transformation. *Journal of Extension Systems*, 7 (1) : 8-17.

ODUKO, S. 1987. From indigenous communication to modern television: a reflection of political development in Nigeria. *African Media Review* 1 (3): 1-10.

OEPEN, M. (ED.). 1988. Development support communication in Indonesia. Friedrich-Naumann-Stiftung. Indonesian Society for Pesantren and Community Development.

PARSONS, K.H. 1981. The Challenge of Agrarian Reform. In: (Eds.). Johnson, G. and Maunder, A. Rural Change, IAAE, Gower.

PENZHORN, K.E.W. 1987. Die Suid-Afrikaanse Vereniging vir Landbouvoorligting word mondig. The South African Society for Agricultural Extension anniversary publication : 1966 – 87. Pretoria.

PITT, D. 1976. The social dynamics of development. Pergamon Press, Oxford.

PYE, L.W. (ED.). 1963. Communication and political development. Princeton University Press, Princeton, New Jersey.

QUEBRAL, N.C. 1988. Development Communication. Laguna, Philippines: College of Agriculture, University of the Philippines, Los Banos.

- RAMAKRISHNA, S. 1982. Issues on the organization and administration of agricultural services to small farmers in Africa. Report of an FAO Regional Expert Consultation on improving the organization and administration of agricultural services for small farmers in Africa, Nairobi.
- RANDHAWA, N.S. & SUNDARAM, K.V. 1990. Small farmer development in Asia and the Pacific : some lessons for strategy formulation and planning. FAO, Rome.
- REDELINGHUYS, A. 1996. Produkbevorderingsbestuurder, Rooibos Bemarking, Clanwilliam. Persoonlike mededeling.
- REDELINGHUYS, H.J. 1981. The acceptance of certain agricultural innovations in the Ditsobotla district of Bophuthatswana. HSRC : Pretoria.
- RGN, ONGEDATEERD. Meetinstrumente - begripsomskrywing en kriteria. Raad vir Geesteswetenskaplike navorsing lesing, Pretoria.
- RHODES, W.L. 1983. The information centre extends a helping hand. *Infosystems* 30 (1) : 26-27.
- RICHARDSON, D. 1997. The internet and rural agricultural development. An integrated approach. FAO, Rome.
- ROGERS, E.M. 1962. Diffusion of innovations. The Free Press, New York.
- ROGERS, E.M. 1971. Diffusion of innovations. 2nd edition. Free Press, New York.
- ROGERS, E.M. 1976. Communication and development: critical perspectives. Sage, London.
- ROGERS, E.M. 1978. The rise and fall of the dominant paradigm. *Journal of Communication* 28 (1): 64-69.
- ROGERS, E.M. & KIM J. 1985. The diffusion of innovations in public organisations. Sage Publications, Beverly Hills.
- ROGERS, E.M. & KINCAID, D.L. 1981. Communication networks: toward a new paradigm for research. The Free Press, New York.
- ROGERS, E.M. & SHOEMAKER, F.F. 1971. Communication of innovations: a cross-cultural approach. The Free Press, New York.
- ROSTOW, W.W. 1960. Stages of economic growth. Cambridge University Press, Cambridge.
- ROSZAK, T. 1987. The cult of information. In: Wurman, R.S. Information anxiety. Pan Books, London, Sydney & Auckland.
- SAAIMAN, B.F. 1997. Implikasies van sosio-ekonomiese en landboukundige kenmerke van Kleurling boere en boerderye in Mamre, Suurbraak en die Richtersveld vir geïntegreerde

landboukundige bediening in die Wes-Kaap. M.Inst Agrar. Verhandelng. Universiteit van Pretoria, Pretoria.

SABC BROADCASTING RESEARCH UNIT. 1995. Agriforum and Landbouradio. Report.

SAEED, A.M. 1989. Socio-economic models of adoption of agricultural innovations in the Sudan and their implications for agriculture development programs. Ph.D-thesis. University of Cornell, Cornell.

SAH, KUMAR RAAJ. & STIGLITZ, J.E. 1986. The architecture of economic systems: hierarchies and polyarchies. *American Economic Review* 76(4) : 716-727.

SCHELTEMA, C. 1998. Adjunkdirekteur Voorligting. Departement van Landbou en Grondsake, Provinsie Oos-Kaap. Persoonlike mededeling.

SCHRAMM, W. 1955. Process and effect of mass communication. University of Illinois, Urbana.

SCHRAMM, W. 1964. Mass media and national development. Stanford University Press, California.

SCHRAMM, W. 1976. An overview of the past decade. In: W. Schramm and D. Lerner (eds.). Communication and change - the last ten years and the next. The University Press of Hawaii, Honolulu, Hawaii.

SCHRAMM, W. & LERNER, D. (EDS.). 1976. Communication and change - the last ten years and the next. The University Press of Hawaii, Honolulu, Hawaii.

SCHRAMM, W. & ROBERTS, D.F. (EDS.) 1971. The process and effects of mass communication. University of Illinois Press, Illinois.

SCHRAMM, W. (ED.). 1960. Mass communication. University of Illinois Press, Urbana, Illinois.

SCHUTTE, DE W. 1988. Ondersoek na die behoefte aan akademiese- en middelbestuursvlakopleiding vir Bruinmense in die landbousektor. Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing (RGN), Wes-Kaaplandse Streekkantoor.

SCHUTTE, DE W. 1992. Verslag oor ondersoek na kliënte-tevredenheid by boere in die Winterreëng gebied. Bestuursopsomming. RGN : Kaap.

SCHUTTE, DE W. 1996. Persoonlike mededeling. RGN : Kaap.

SEN, AMARTYA. 1989a. The nature of inequality. Presidential address at the Ninth World Congress of the International Economic Association. Athens.

SEN, AMARTYA. 1989b. Food and Freedom. *World Development* 17 (6): 769-781.

- SERVAES, J. 1986. Communication and development paradigms: an overview. *Media Asia* 13 (3): 128-136.
- SHANNON, C.E. & WEAVER, W. 1949. The mathematical theory of communication. University of Illinois Press, Urbana Illinois.
- SHINGI, P.M. & MODY, B. 1976. The communication effects gap. In : Communication and development. Critical perspectives, edited by E.M. Rogers. Sage Publications, Beverly Hills.
- SHORE, L. 1980. Mass media for development: a re-examination of access, exposure, and impact. In: E.G. McAnany (ed.). Communication in the rural Third World: the role of information in development. Praeger, New York.
- SIKES, O.J. 1992. Appropriate action to narrow the KAP-gap. In : Family planning : Meeting challenges, promoting choices, edited by P. Senanayake & Kleinman, R.L. The Parthenon : 427-430, New York.
- SINGH, I. 1979. Small farmers and the landless in South Asia. World Bank staff working paper 320. World Bank, Washington D.C.
- SINGINI, R. & VAN ROOYEN, J. 1995. Serving small-scale farmers: an evaluation of DBSA's Farmer Support Programmes. Midrand Ontwikkelingsbank van Suid Afrika.
- SIRIRUGSA, C. 1986. Impact of Agricultural Policies and Programmes on increased agricultural production especially food by small farmers - the case of Thailand. FAO Regional workshop, RAPA, November 1986, Bangkok.
- SMELSER, N.J. 1969. Mechanisms of and adjustments to change. In: T. Burns (ed.). Industrial man. Penguin, Harmondsworth.
- SMYTHE, D.W. 1981. Dependency road: communication, capitalism, consciousness and Canada. Ablex, Norwood.
- SOKHELA, M.P. ONGEDATEERD. Report of Batat : Delivery system design team. National Department of Agriculture, Pretoria.
- SOKHELA, M.P. & BEMBRIDGE, T.J. 1991. A comparative study of the impact of small-scale cane growing in KwaZulu. *S. Afr. J. Agric. Ext.* 20 : 45-51.
- SOMMERLD, E.L. 1975. National communication systems: some policy issues and options. UNESCO, Paris.
- SPIES, P.H. 1982. Discussion paper on agricultural development. Urban rural workshop. Unit for Futures Research, Stellenbosch University, Stellenbosch.
- STANDER, C. 1996. Projekbestuurder, Landelike Ontwikkelingsmaatskappy. Persoonlike mededeling, Paarl.

- STANLEY, J & LUNDEEN, A. 1985. The audio cassette listening forums : Participatory Women's development project. USAID, Bureau for program and policy coordination, Washington D.C.
- STATISTICS SOUTH AFRICA. Augustus 1999. Inligting per faks. Pretoria.
- STEYN, G.J. 1988. A farming systems study of two rural areas in the Peddie district of Ciskei. D.Sc. thesis, University of Fort Hare, Alice.
- STIGLITZ, J.E. 1986. The new development economics. *World Development* 14(2) : 257-265.
- STIGLITZ, J.E. 1989. Markets, market failures, and development. *American Economic Review* 79(2) : 197-203.
- STRYDOM, H. 1986. Die enkelstelselontwerp in maatskaplike werk : navorsing en maatskaplike werkpraktyk. *Maatskaplike Werk / Social Work* 22 (4) : 216-221.
- STUART, T.H. 1994. Participation for Empowerment and Sustainability : how Development Support Communication makes a difference. *Media Asia* 21 (4) 1994 : 213-220.
- STUART, T.H. & TEPATIPYA, C.D.C. 1989. The acceptability of audio cassette technology as a development communication medium in some Philippine Villages. *The Philippine Agriculturist* 72 (4) : 423-431.
- TEHERANIAN, M., HAKIMZADEH, F. & VIDALE, M.L. (EDS.). 1977. Communications policy for national development: a comparative perspective. Routledge & Kegan Paul, London.
- THIRTLE, COLIN., VAN ZYL, JOHAN. & VINK, NICK. (FORTHCOMING) South African Agriculture at the Crossroads. McMillan, London.
- TODARO, M.P. 1977. Economics for a developing world. Longman, London.
- TYLOR, E.B. 1971. Primitive culture. J. Murray, London.
- UGBOAJAH, F.O. 1980. Communication policies in Nigeria. UNESCO, Paris.
- UGBOAJAH, F.O. (ED.). 1985. Mass communication, culture and society in West Africa. Hans Zell, London.
- VALBUENA, V.T. 1987. Using traditional media in environmental communication. AMIC, Singapore.
- VAN AS, M.L. 1959. Differential roles of the press and the radio in an extension program in the Union of South Africa. Ph.D. dissertation, Cornell University, Cornell.
- VAN DEN BAN, A. 1986. Extension policy, policy types, policy formulation, and goals. In: G.E. Jones (ed.). Investing in rural extension : strategies and goals. Elsevier, London/New York.

- VAN DER WATEREN, J.J. 1983. Kommunikasiekunde aantekeninge. Departement Agrariese Voorligting, Universiteit van Pretoria. Pretoria.
- VAN NIEKERK, R.J. 1981. Bewaring as sedelike prinsipe in die Suid-Afrikaanse bodembenuutingsituasie : 'n kultuur-filosofiese studie. D.Phil. proefskrif, Universiteit van Pretoria, Pretoria.
- VAN NIEKERK, R.J. 1984. Die integrering van landbou-inligting by die Nasionale voorligtingstrategie. Kursus vir hooftlandbouvoorligters. Departement van Landbou, Pretoria.
- VAN NIEKERK, R.J. 1994. Extension services in the Nineties. The dissemination of information by agricultural press, radio and television. Extension Conference for Developing areas. Department of Agriculture, Pretoria.
- VAN NIEKERK, R.V. 1990. Information in South African Agriculture : the role of the library. D.Phil. dissertation. University of Pretoria, Pretoria.
- VAN ZYL, D.P. 1965. Certain characteristics of successful tenants on the Vaalhartz irrigation scheme. D.Agric. dissertation, University of Pretoria, Pretoria.
- VEQUAUD, Y. 1987. Filmstrips in extension and training Burkina Faso. FAO, Rome.
- VERHELST, T.G. 1987. No life without roots : culture and development. Zed, London.
- VILJOEN, H.C. 1985. Die rol van massamedia by wingerdverbouing in die Breëriviervallei. M.Inst. Agrar. Verhandeling, Universiteit van Pretoria, Pretoria.
- VINK, NICK. & TREGURTHA, NORMA. UNDATED. Spatial guidelines for Infrastructure Investment and Development : Rural Issues theme paper. Department of Agricultural Economics, University of Stellenbosch, Unpublished report.
- WANG, G. & DISSANAYAKE, W. (EDS.). 1984. Continuity and change in communication systems: Asian perspective. Ablex, Norwood, New Jersey.
- WATSON, G.K. 1980. The provision of management information for optimum farm adjustment in South African commercial agriculture. D.Phil. dissertation. University of Stellenbosch, Stellenbosch.
- WESSO, H.M. 1995. Genadendal en Buiteposte: 'n Geselekteerde databasis. Lanok verslag.
- WESTLEY, B. & MACLEAN, M. 1957. A conceptual model for mass communication research. *Journalism Quarterly* 34 : 31-38.
- WITSKRIF OOR LANDBOU, 1995. Departement van Landbou. Pretoria.
- WOODS, J.L. 1982. Significance of DSC in the Region. DSC for rural development. SEARCA.

WOORDEBOEK VAN DIE AFRIKAANSE TAAL (WAT), 4DE DEEL : H-I. 1972. Staatsdrukker, 2de oplaag, Pretoria.

WORLD BANK, 1980. Sector Policy Paper : Education. World Bank, Washington, D.C.

WORLD BANK, 1983. Basic education and agricultural extension. World Bank staff working paper 564, Washington D.C.

WORLD BANK, 1990. Agricultural extension : the next step. Agriculture and Rural Development Department. World Bank, Washington D.C.

WORTH, S. 1995. The delivery of farmer support services in the New South Africa. Proceedings of SASAE conference, 27-29 June 1995 : 56-64, Midrand.

WUP. (WATER UTILIZATION PROJECT). UNDATED. A case study on a water and health education project in Northern Ghana. Canadian International Development Agency.

WURMAN, R.S. 1991. Information anxiety. Pan Books, London, Sydney & Auckland.

WYNLAND GEÏNTEGREERDE ONTWIKKELINGSRAAMWERK (GOR). 1999. Wynland Distriksraad, Stellenbosch, Ongepubliseerde verslag.

YEH, M.H. & ANDREW, P. 1976. A systems approach to agricultural development planning in Developing Countries - a conceptual framework. *East African Journal of Rural Development* 9 (1) : 82-91.

YIN, R.K. 1989. Case study research : design and methods. Rev. edition. SAGE, London.

Bylaag A

Gesprekkaart

ALGEMEEN

1. Watter tale word almal hier gepraat?
2. Hoe sal julle die ouderdom van die meeste boere hier beskryf?
3. Hoe ver het die meeste boere geleer?
4. Hoe Kerkvas is die boere?
5. Watter organisasies is hier waaraan boere graag behoort?
6. Hoe werk julle grondgebruikstelsel?
7. Waarmee boer die boere meestal?
8. Hoe verskil julle manier van boer van dié van julle voorouers?
9. Hoe betalend is boerdery hier?
10. Hoe en waar bemark julle?
11. Wat van ander werk om die boerdery-inkomste aan te vul?
12. Wie help gewoonlik met die boerdery gedurende spitstye?
13. Hoedanig is die belangstelling van boere se gesinne in die boerdery?
14. Hoe belangrik is dit dat julle kinders landbou moet studeer op skool / na skool? Brei uit.
15. Wat is die ander mense in die gemeenskap se siening van jul boerdery?

KNELPUNTE

16. Waar wil julle graag oor 10 jaar staan met jul boerdery?
17. Wat is die grootste struikelblokke wat in julle pad staan om dit te bereik?
18. Met wie gesels boere gewoonlik oor dié probleme?
19. Tot watter mate kan 'n boer op sy eie kennis en ondervinding staatmaak vir hoër opbrengste en groter inkomste?

BEHOEFTE EN BENUTTING VAN INLIGTINGSKANALE :

(A) ALGEMEEN

20. Hoe belangrik ag julle inligtingvoorsiening in die boerdery?
21. Wat maak julle as julle raad nodig het?

22. Na wie of waarheen sal julle iemand aanbeveel wat boerdery-inligting seek? Brei uit.

(B) LANDBOUVOORLIGTING

23. Indien julle 'n landbouvoorligter het, hoedanig maak die boere van sy dienste gebruik?
24. Hoe dikwels sien julle die landbouvoorligter hier?
25. Wat beteken sy raad vir julle as boere?

(C) OPLEIDING

26. Watter opleidingsgeleentheid is in die afgelope paar jaar hier vir boere aangebied?
27. Indien julle daarvan bygewoon het, wat is julle mening van die geleentheid?
28. Hoedanig kan die opleidingsgeleentheid verbeter word sodat meer boere dit kan bywoon?
29. Wat is julle ondervinding van Kromme Rhee en Elsenburg?

(D) GEDRUKTE MEDIA

30. Watter boerdery leesstof kry julle gewoonlik hier?
31. Watter waarde heg julle aan dié leesstof?
32. Watter vereistes stel julle vir bruikbare leesstof?

(E) RADIO

33. Hoe algemeen is die besit van 'n radio onder boere?
34. Hoedanig is julle radio ontvangs hier?
35. Waarna luister boere graag?
36. Wat van die Landbouradio program?
37. Hoe laat word dit uitgesaai?
38. Wat is julle mening van die waarde van die program?
39. Wat van die uitsaaityd daarvan?
40. Hoedanig kan die program verbeter word sodat meer boere daarna kan luister?

(F) TELEVISIE

41. Hoe algemeen is die besit van 'n televisiestel onder boere?
42. Hoedanig is julle televisie ontvangs hier?

43. Waarna kyk boere graag?
44. Wat van die program Agriforum?
45. Wanneer en hoe laat word dit vertoon?
46. Wat is julle mening van die waarde van die program?
47. Wat van die uitsaaityd daarvan?
48. Hoedanig kan die program verbeter word sodat meer boere daarna kan luister?
49. Wat is julle indrukke van videos oor die landbou?